

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

ALMANYA'DA MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
MODELLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Meryem ÖZMEN-YAYLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR

KONYA -2021

BİLİMSEL ETİK SAYFA

Öğrencinin	Adı Soyadı	Meryem Özmen-Yaylak		
	Numarası	19810201008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Almanya'da manevi danışmanlık ve rehberlik modelleri üzerine bir araştırma			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Meryem Özmen-Yaylak

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Meryem Özmen-Yaylak		
	Numarası	19810201008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR		
Tezin Adı	Almanya’da manevi danışmanlık ve rehberlik modelleri üzerine bir araştırma			

Manevi danışmanlık ve rehberlik, dinî sorulara yönelik cevap arayışlarını da kapsayan, dinî ve dünyevi problemlerin çözümünde kullanılan bir çeşit danışma sürecidir. Yaşamın zorlu dönemlerinde ona eşlik etmek, teselli, ümit, cesaret gibi duygularla ona manevi destekte bulunmaktır. Hayatın farklı dönemeçlerinde insanların ihtiyaç duyduğu manevi desteği alması toplumdaki kopmaması, akıl ve ruh sağlığını muhafaza edebilmesi için bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın tek seferlik değil sürekli olarak erişebilir olması, ihtisas alanlarının oluşması gerekmektedir.

Tez çalışmamızda nitel araştırma türü tercih edilerek bu alanda yazılmış literatür taranmış, özellikle Hristiyan Alman ekolünde kadim kurumsal yapısı bulunan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları analiz edilmiş ve bu yapıların Türkiye’de nasıl uyarlanacağı konusu ele alınmıştır. Tezimizde okunabilecek bulgular, bu alanda görülen boşluğu doldurması için bir zemin oluşturmasına ve yeni çalışmaların yapılabilmesine olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: destek hizmetleri, manevi danışmanlık ve rehberlik, akıl ve ruh sağlığı

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Meryem Özmen-Yaylak		
	Student Number	19810201008		
	Department	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR		
Title of the Thesis/Dissertation	A research on spiritual counseling and guidance models in germany			

Spiritual counseling and guidance is the kind of counseling process that is being used in solving religious and worldly problems, including the search for answers to religious questions. Providing guidance, spiritual support, consolation, hope and courage are the main aspects of this counselling method. It is vital for people to receive moral support when they need them. This helps them not to break away from society and preserve their mental health. This service should be accessible on a broader spectrum provided professionally.

In this thesis study, a qualitative research type was preferred as well as literature in the field of spiritual counseling and guidance studies based upon the German Christian school has been researched. The thesis study also provides suggestions of their application and integration into the Turkish Health and Education system. It is our humble belief that the findings in this thesis will shed light on the necessity of such offerings, provide a foundation for practical applications as well as help initiate new studies in this field.

Keywords: support services, spiritual counseling and guidance, mental health

ÖN SÖZ

Merkezinde insan olan manevi danışmanlık hizmetleri, kaynak olarak dinî ve manevi öğelerden beslenmekte; sürekli değişen toplumsal yaşam biçimlerine uygun olarak insana çıkış kapılarını aralamakta ve toplumdan yabancılaşmamak için destek sağlamaktadır. Bu bakımdan hareketli sosyal devinimlerinin, ferdin toplumsal hayata tutunabilmesi için gerekli olan koruma ağını tesis etmektedir.

Özellikle İslam dini toplumsal yaşama ve yardımlaşmaya önem atfetmektedir. Bu önem ayet ve hadislerle de vücut bulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişiliğinde ve esaslarını uygulamalarıyla tesis ettiği sosyal düzende bu timsali görmek mümkündür.

Batı toplumlarında artan ihtiyaçların paralelinde, yüzyıllardır kurumsal bir düzenleme ile oturan bu hizmetlerin gelmiş olduğu konum asıl itibarıyla İslam dininin manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaların özünü bağdaşmaktadır. Türkiye'nin de batı toplumlarının refah düzeyine yaklaşırken ve globalleşerek maddi değerler üzerinden kendisini tanımlayan bir dünyada arayışta olduğu gözlemlenirken, manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının kurumsallığının gelişim sürecinde olduğu gözlemlenmektedir. Danışmanlık hizmeti verecek uzmanların eğitimi, metotların sistematik hâle getirilmesi, hizmetlerin halka ulaşılabilir kılınması ihtiyaçlardan bazılarıdır. İhtiyaç duyulan sistematigi kazandırmak için farklı modeller ve yaklaşımlar bulunmakla birlikte, tezimizde Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları incelenmiş, bu uygulamaların Türkiye'de dinî ve sosyokültürel gerçeklikleri göz önünde bulundurularak sentez imkânları araştırılmıştır.

Tezimize giriş yaparken bu çalışmanın maddi ve manevi yükünü sırtlayan ve beni her daim teşvik eden sevgili eşim Yavuz YAYLAK'a, sevgili oğullarım Yusuf ve Bünyamin'e duacıyım. Onların göstermiş oldukları sabır, anlayış ve desteklerine karşılık derin bir minnet ve şükran duyuyorum. Hiçbir teşekkür onların desteğini karşılayamaz.

Dualarıyla beni yalnız bırakmayan ve her daim destekleyen, başta sevgili anneme, babama ve aileme, Fudul e.V. Sosyal Hizmetler Derneğindeki kıymetli ekip arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Teorisyen olmak yerine uygulamayı daha çok severken bana farklı ufuklar kazandıran, akademik yaklaşımın bende merak uyanmasına vesile olan kişiliğiyle her zaman örnek alacağım muhterem Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR'a sonsuz teşekkürlerimi de arz ediyorum.

Meryem ÖZMEN-YAYLAK

Konya-2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

GİRİŞ

	3
a) Araştırma Konusu ve Problemi.....	3
b) Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Araştırmalar.....	4
c) Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
d) Araştırmanın Sınırlıkları.....	6
f) Veri Toplama Araçları ve Kaynakları.....	9
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
1.1. Kavramlar.....	11
1.1.1. Ruh Bakımı.....	12
1.1.2. Pastor Kelimesi ve Türevleri.....	14
1.1.3. Pastoral Bakım.....	14
1.1.4. Pastoral Danışmanlık- Klinik Pastoral Eğitim.....	15
1.1.5. Pastoral Psikoloji.....	16
1.1.6. Manevi Danışmanlık ve Kavramı.....	18
1.1.7. Manevi Danışmanlık Tanım ve Özellikleri.....	20
1.1.8. Manevi Danışmanlık Kuramları.....	22
1.1.9. Katolik- Protestan Mezhep Farkları.....	23
1.1.10. Teolojik Manevi Danışmanlık Yaklaşımları.....	23
1.1.11. Psikolojik Manevi Danışmanlık Yaklaşımı.....	27
1.2. İslam'da Manevi Rehberlik.....	28
1.2.1. İslam Manevi Bakımının Temelleri ve İslam'da İnsana Bakış.....	29
1.2.2. İslam'da İnsan Modeli.....	31
1.2.3. Hastalık ve Sağlığın Bağlamsallığı.....	39
1.3. Hristiyanlıkta Manevi Rehberlik.....	41
1.4. Almanya'da İslami Manevi Rehberlik.....	42
2. BÖLÜM: MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK MODELLERİ	47
2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Modelleri.....	47
2.1.1. Hastanede Manevi Bakım (Krankenhausseelsorge).....	47
2.1.2. Cezaevi Manevi Danışmanlık (Gefängnisseelsorge).....	49
2.1.2.1. Devlet ve Din Arasındaki İlişkilerde İlkeler.....	49
2.1.3. Acil Durumlarda Ruhani Destek (Notfallseelorge).....	53
2.1.4. Askerî Manevi Rehberlik (Militärseelsorge).....	56
2.1.5. Hospis ve Palyatif Rehberliği (Hospiz und Palliativbegleitung).....	56

2.2. HOSPİS VE PALYATİF REHBERLİK HİZMETLERİ.....	57
2.2.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum	57
2.2.2. Hospis ve Palyatif Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem	63
2.2.3. Fahri Hospis ve Palyatif Rehberi Olma Şartları.....	65
2.2.4. Hospis ve Palyatif Rehberlik Eğitimi Program Örnekleri	67
2.3. HASTANEDE MANEVİ DANIŞMANLIK.....	71
2.3.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum	71
2.3.2. Hastanede Manevi Danışmanlık Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem	71
2.3.3 Hastanede Fahri Manevi Danışmanda Aranılan Şartlar.....	78
2.3.4. Hastanede Manevi Danışmanlık Eğitim Programı Örnekleri	82
2.4. CEZAEVİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK	90
2.4.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum	90
2.4.2. Cezaevi Manevi Danışmanlık Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem	90
2.4.3. Fahri Cezaevi Manevi Danışmanında Aranılan Şartlar	91
2.4.4. Cezaevi Manevi Danışman Eğitimi Müfredat Örnekleri	92
SONUÇ VE ÖNERİLER	96
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ	106

GİRİŞ

1. Araştırma Konusu ve Problemi

Manevi danışmanlık ve rehberlik, dinî sorulara yönelik cevap arayışlarını da kapsayan, dinî ve dünyevi problemlerin çözümünde kullanılan bir çeşit danışma sürecidir. Amaç, insana yaşamın zorlu dönemlerinde eşlik etmek, teselli, ümit, cesaret gibi duygularla ona manevi destekte bulunmaktır. Bu türden bir desteğe kısaca “yaşam yardımı” da denilebilir. Başka danışmanlık hizmetleriyle benzerlikleri olmakla birlikte, isminde “manevi” ibaresinin bulunması sebebiyle manevi danışmanlık ve rehberlik alanında danışmanlık yapacak olan danışmanların dinî eğitim alması gerekmektedir. Böylece danışmanlık hizmetinde dinî motif ve sembollerden, şahsiyetlerden ve kıssalardan faydalanmaları mümkün olmaktadır. Batının bu alandaki tecrübesi ve birikimi göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de yeni bir alan olarak ortaya çıkan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin resmî taşıyıcısı Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Almanya’da ise manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin ana taşıyıcısı kiliselerdir. Almanya örneğinde incelenecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bu bağlamda gelenekten gelen köklü dinî bir geçmişi de bulunmaktadır.

Modern bir hizmet olarak manevi danışmanlık ve rehberliğin ilk defa Batı Hristiyan dünyasında resmîleşmesi, sadece kavramın kapsamını etkilemekle kalmamış uygulamanın içeriğini de şekillendirmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin uygulamasını daha iyi anlayabilmek için Hristiyanlık tarihindeki gelişim sürecini, Hristiyanlık tarihindeki toplumsal, kültürel ve dinî ilişkiler bağlamında da inceleme ihtiyacı bulunmaktadır.

Hristiyan dininin hâkim olduğu Almanya coğrafyasında rahip ve rahibeler hastanelerde, cezaevlerinde ve orduda çeşitli sorumluluklar üstlenmiş, manevi desteğe ihtiyaç duyanların yanında bulunmuşlar, bir yandan dinî ayinlerin gerçekleştirilmesi ve bayramlarda kutlamaların yapılmasında aktif rol oynamışlar, diğer yandan dindarlara manevi destek sağlamışlardır. Bunun yanı sıra bu kurum ve alanlarda temas ettikleri insan topluluklarının sorunlarına çözüm aramış, manevi bir rehber olarak insanları yönlendirmişlerdir.

Araştırmanın problemleri şöyle sıralanabilir:

- Almanya’da manevi danışman ve rehber olmanın koşulları nelerdir?
- Manevi danışmanların ve rehberlerin istihdamı veya fahriyeti nasıl sağlanmaktadır?
- Manevi danışmanların ve rehberlerin devlet açısından konumu nedir?

– Almanya devleti manevi danışmanlara ve rehberlere herhangi bir destek sağlamakta mıdır?

– Manevi danışmanların ve rehberlerin ülkede dinlere göre dağılımı nasıldır?

– Her dinin müntesipleri için yeterli sayıda manevi danışman var mıdır?

– Kültürel ve dinî hassasiyetler dikkate alınıyor mu?

– Almanya'nın manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları hangi zamana dayanmaktadır?

– Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Almanya'daki tarihsel süreci nasıl gelişmiştir?

– Bu süreç günümüzün manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını nasıl etkilemektedir?

– Almanya'da manevi danışmanlar ve rehberler hangi alanlarda görev yapmaktadırlar?

– Alanlara göre (hastane, cezaevi veya hospis) manevi danışmanlarının konumlarında bir farklılık var mıdır?

– Manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla alakalı ne kadar kaynak vardır ve türleri nelerdir?

– Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında eğitim nasıl gerçekleşmektedir? Alanın eğitimini veren kurumlar var mıdır? Varsa; alım, eğitim süreci, süresi ve dersler nasıldır?

– Almanya'da Müslüman manevi danışmanlar var mıdır? Varsa formasyonları ve istihdamları nasıl sağlanmaktadır? Almanya'da yaşayan Müslümanların manevi danışman ihtiyacı yeterince karşılanmakta mıdır?

2. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Araştırmalar

Türkiye sosyal hizmetler yapılanması sürecinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, İslam dininden de referans alarak ihtiyaç duyan kitlelere danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktadır. Bu alanda yüksek lisans ve doktora tezlerinin, model önerilerinin ve çeşitli yazılarının bulunmasına rağmen akademik çalışmaların derinleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda Türkiye'ye nazaran daha köklü bir geçmişe sahip batılı modellerin daha yakından incelenmesi gerekmektedir.

İngilizce yazılmış eserlerin çevrilmeye başlanmış olmasına karşın Almancadan tercüme edilmiş yayımlara literatürümüzde rastlamak İngilizceye nispetle daha azdır. Avrupa'nın

manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yüzyılları aşan önemli bir birikimi bulunduğundan bu bilgi birikiminden istifade etmek, Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kurumsallaşması sürecine ciddi ivme kazandıracaktır.

Bu tez çalışmasıyla Almanya'da uygulanan manevi danışmanlık ve rehberlik modelleri araştırılırken, aynı zamanda Almanya'daki Müslümanların manevi danışmanlık desteğinin nasıl karşılandığı incelenecek, Almanya'da bulunan Müslümanların bu alandaki konumu ve etkisi hakkında bilgiler sunulacaktır.

Araştırmada Almanya'da hastaneler, cezaevleri ve farklı kurumlarda yer alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları incelenip açıklanacaktır. Bunu yaparken literatür taraması ve doküman incelemesi sayesinde bilgiler analiz edilecek ve takdim edilecektir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'de yabancı dildeki literatür çalışmalarında ve kaynak araştırmalarında öne çıkan dil İngilizcedir. Bu bakımdan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarında, Türkçe dışındaki aktarımların ağırlığı da İngilizce olarak yazılmış kaynaklardan istifade edilmektedir. Almanca kaynakları tarayarak bu alandaki çalışmaları aktaran çalışmaların çeşitliliği İngilizce kadar değildir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları Türkiye'de gelişen yeni bir alan iken, yüz yılı aşan tecrübeye sahip Alman ekolünün tecrübelerini değerlendirmek, uygulama modellerini incelemek, Türkiye'de kurumsallaşma aşamasındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine önemli bir katkı sağlayacaktır. Tüm bunların yanı sıra Almanya'da bir azınlık olarak yaşayan Müslümanlarının manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sahasında karşılaştıkları sorunları ve eksiklikleri bilmek de Almanya'daki başta Türk toplumuna ve Müslümanlara önemli katkılar sağlayacak, bu alandaki projelerin üretilmesine ön ayak olacaktır.

Çalışmanın amacı Almanya'da hastaneler, cezaevleri ve farklı kurumlarda yer alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını tespit edip faydalanmak ve alana katkı sunmaktır. Bu konuda varsayımlar şunlardır:

- Almanya'da özellikle Hristiyanlar, manevi danışmanlık konusunda yüzyıllara dayanan geçmişi kurumsallaşma süreçlerini belirlemiştir ve şekillendirmiştir;
- Almanya'da manevi danışmanlık alanında görev alacak kişiler ihtiyaca binaen değişmiştir ve zaman içinde farklı modeller ve eğitim programları geliştirilmiştir;

- Almanya’da manevi danışmanların istihdam edilmesini sağlayan köklü bir sistem vardır ve bu sistem devlete dayalı olmasına rağmen belli sistemleri desteklemektedir;
- Almanların tarihî geçmişinden dolayı manevi danışmanlık ve rehberlik müessesesi Hristiyanların monopolünde olmasına rağmen, diğer din mensuplarının da manevi danışmanları ihtiyaç dahilinde görev almaktadır.
- Almanya’da Müslümanların ihtiyacını karşılayacak kadar yeterli sayıda manevi danışman ve rehber bulunmamaktadır, özellikle sağlık sektöründe dinî ve kültürel hassasiyetlere sahip uzmanlara ihtiyaç vardır.

4. Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırma, özgünlüğünü şimdiye dek Almanya’daki manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin çok az ele alınışından almaktadır ve Almanya’yı kapsamaktadır. Bugün devam etmekte olan danışmanlık uygulamaları 1950’li yıllarının manevi danışmanlık hareketine dayanır ve bu hareketin neticesinde ortaya çıkan modellere ve uygulamalara yoğunlaşır. Almanca diline hâkim olan ve bu alanda araştırma yapan akademisyen sayısının az sayıda oluşu, şimdiye kadar yoğun çalışılmamış bir konu olması da özgünlüğünü desteklemektedir. Bu alanda en yeni çalışma, Federal Almanya Cumhuriyeti’nde manevi danışmanlık doktora tezini sunan Dr. Zühal Ağlıkaya Şahin Hanım’ın çalışması olarak bilinmektedir. Onunla birlikte Avrupa’nın geneline baktığımızda Fransa’da manevi rehberlik ve danışmanlık çalışmalarını araştıran Gülsevîm Tınmaz Hanım tanınmaktadır.

Almanya’da hâlen sürdürülen ve Türkiye’de gelişen bir çalışma alanı olduğu için konu güncelliğini korumaktadır. Araştırma kavramsal çerçeveyi, Almanya’daki manevi rehberlik modellerinin tarihini ve kapsamını, eğitim programı örneklerini ele almaktadır. Almanya federal bir sisteme sahip olduğu için her eyaletin kendine özel kanunu ve yönetim kültürü görülmektedir. Bu sistem sosyal hizmetler alanının bir çalışması olarak manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına da yansımaktadır. Kuzey Ren Vestfalya eyaleti Almanya’nın en köklü eyaletlerinden olduğu için araştırma kapsamında tercih edilmiştir. Araştırma esnasında önem alan modellerinin ana kurumsallaşma süreçleri Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde yer aldığı için araştırma sınırlandırılmıştır. Almanya manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları tarih içinde çok değişime ve alternatif programlarının gelişimine uğradığı için kurumsal süreçleri köklü olan ve özellikle devlet tarafından benimsenen modeller tercih edilmiştir. Araştırmanın son bölümünde modeller hakkında genel bir bilgi verildikten sonra seçilmiş üç model tercih

edilmiştir. Bu modeller günümüzde hem devlet hem de İslam dini cemaatleri tarafından yönetilmektedir.

5. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde uygulanan ve tarihinde köklü olan manevi danışmanlığını anlatabilmek ve çalışmanın yukarıdaki açıklanan amaçlarını gerçekleştirebilmek için nitel araştırma türü tercih edilmiştir. Literatür taraması metodu çerçevesinde Almanya manevi danışmanlık ve rehberlik modelleri ile alakalı olan kitaplar, tezler, makaleler ve dergiler taranmış, araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Almanya'da bu alanda hizmet veren kurumların fikirleri, uygulamaları ve eğitim programları da araştırılmıştır. Araştırmaya katkı sağlayacak metinler derlenmiştir. Creswell'in literatür taramasını tarif ettiği gibi araştırma konusuyla ilgili bilgilerin hem geçmişteki hem de günümüzdeki durumu betimleyen bilimsel dergi, makale, kitap ve diğer dokümanlar araştırma amacı doğrultusunda değerlendirilmiş ve Almanca dilindeki metinler Türkçeye tercüme edilmiştir. (Creswell, 2017)

Nitel araştırmalar araştırılan konuyu doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymaya çalıştıkları için (Akarsu, 2019) bu yaklaşım tercih edilmiştir. Hedef, araştırma konusunun etraflıca tarifi mümkün olduğu için araştırma deskriptif şeklinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirlediğinden ve çeşitli aşamalarının bu yaklaşımı çerçevesinden tutarlı bir biçimde ele almaya olanak tanimasından ötürü benimsenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak tercih edilen nitel araştırma deseni konuya odaklanabilme, analiz yaklaşımlarını belirleme anlamında rehberlik etmiştir (Creswell, 2000).

Alman manevi danışmanlığını çizilen çerçeve dâhilinde, yani konunun anlaşılır olması için teorileri, bilimsel bakışı, uygulamaları ve eğitim programlarını betimleyebilmek için nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama araçları olan yazılı kaynak incelemesi üzerinden araştırma sürdürülmüştür. Yazılı kaynakların incelenmesi nitel araştırmalarda elde edilen bilgileri destekleyecek verileri sağlayacak bir bilgi toplama aracı olarak değerlendirilmiştir.

Almanya manevi danışmanlık ve rehberlik modelleri temelini Hristiyan geleneğinden aldığı için kullanılan literatür İncil'e ve dinî metinlere dayalı kaynaklardan oluşmaktadır. Disiplinler arası bir alan olarak değerlendirildiği için teoloji, psikoloji, pedagoji ve sosyoloji alanlarını kapsayan literatürler de dikkate alınmıştır. Eğitim ve uygulamaları araştırmak üzere farklı eğitim kurumların eğitim programları incelenmiş, ortak noktaları derlenmiştir.

Konu tespitinde; Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik çalışmaları alanına ilginin yoğunlaşması ve alana dair akademik kaynağın az olması bu konuyla yakından ilgilenmeye teşvik etmiştir. Alman diline hâkim olmam nedeniyle ve hâlihazırda üzerinde çalışabilecek bir alan olarak değerlendirildiği Almanya’daki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik çalışmalarından olması Almanya ile alakalı bir tez çalışması ortaya koyma gerekliliğini hissettirmiştir. Bunların yanı sıra Almanya Müslümanlarının manevi danışmanlık konusunda mevcut durumlarını merak edildiği ve bundan dolayı oluşan yapısal etkileri bu çalışmayı yapmaya yönelten ana hedeflerden biri olmuştur.

Genel olarak araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Almanya’da manevi danışmanlık kavramını ele alıp tarihsel açıdan yaşadığı değişimler ortaya koyulmuştur. Geniş bir tarihe ve kaynağa sahip olan kavramları günümüzün kullanımına göre derlenmiştir. Siyasi, akademik ve dinî cemaatler tarafından kullanılan kavramlar incelenmiştir. Özellikle dinî cemaatler tarafından kullanılan farklı kavramlar araştırma esnasında açıklayıcı bir kavram üzerinden gidilmesinin faydalı olacağını gösterdi. Araştırmanın açıklamasında yer aldığı üzere manevi danışmanlık kavramı burada tercih edilmiştir. Bununla birlikte hastanede, cezaevi, acil durumlarda destek, askeri ve hospis ve palyatif danışmanlık ve rehberliğin çerçevesini oluşturan genel hatları araştırılmıştır.

Araştırmanın merkezini oluşturan üçüncü bölümde yukarıda sayılan modeller ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Tarihsel çerçeve, güncel durum ve eğitim programları farklı kurumların hizmetleri mukayese ederek derlenmiş ve özeti oluşturulmuştur. Bu bölümde Almanya’da köklenmiş danışmanlık ve rehberlik modelleri incelenmiştir. Gelenekten günümüze gelen modeller, kurumsallaşmış ve devlet tarafından sistemli bir şekilde takibe alınmış modeller ilk etapta incelenmiştir. Özellikle Almanya’da yaşayan Müslümanların kurumsal sahada ihtiyaç duyduğu alanlar tercih edilmiştir. Genel bir bakış sağlandıktan sonra Türkiye çalışmalarına katkı sağlayacak üç model ayrıntılarıyla birlikte ele alınmıştır. Araştırma esnasında kullanılan kavramlar, kavramların kendi aralarındaki ilişkiler, akademik temsilciler tarafından kullanılan biçimler yakından analiz edilmiştir.

Son olarak yapılan araştırmaların neticesinde ortaya çıkan somut bilgiler önerilerle birleştirilmiştir. Özellikle Türkiye’nin manevi danışmanlık ve rehberlik alanında değerlendirebileceği kurumsal süreçler ve araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Pratik bir alana sahip olan bu araştırmanın da alıcı ve kullanıcı için faydalı olacak yapısal ve sürdürülebilir yöntemler tercih edilmiştir. Nitel araştırmanın gerçekçiliğine dayanarak Türkiye için yararlı olabilecek kurumsal ve eğitim alanlarında uygulanabilecek ve öneriler geliştirilmiştir.

6. Veri Toplama Araçları ve Kaynakları

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada, kullanılacak veri toplama aracı belirlenmiş, bu araçla elde edilen verilerin toplanması ve analizi aşamalarında tutarlı davranılmıştır. Ulaşılan dokümanlarda toplanan verilerden yola çıkılarak yapılan yorumların, yargıların ve önerilerin tamamı değerlendirilmiş, geri bildirim sağlanmış ve ham verilerle karşılaştırılarak derlenmiştir.

Ayrıca, üzerinde çalışılan lisansüstü tezlerin ayrıntılı incelenmesi, araştırma sürecinin her bir adımının değerlendirilmesi ve araştırma sürecinin yapılacak benzer çalışmalara kaynaklık edebilecek nitelikte açık, ayrıntılı ve tanımlayıcı olması araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini ortaya koymuştur. Özellikle Zühal Ağilkaya Şahin Hanım'ın ortaya koymuş olduğu doktora tezi bu anlamda değerlendirilmiştir. Teori, eğitim ve uygulama sentezini ortaya çıkan Ağilkaya Şahin, Almanya manevi rehberlik ve danışmanlık modelleri konusunda çok kapsamlı bir zemin oluşturmuştur. Özellikle Almanya modellerini araştıran Ağilkaya nitel yöntemi tercih ederek, yazılı kaynak incelemesi ve görüşme tekniklerini kullanmıştır. Uzmanların perspektiflerini, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koyarak teori ve pratik alanlarının sentezini oluşturmuştur. İlave olarak hastalarla ve hizmeti alıcı olarak değerlendiren kişilerle de iletişim sağlayarak uygulamaların etkisini ve yansımalarını gerçekçi olarak değerlendirmiştir. Erasmus yoluyla yaptığı araştırmalarda bizzat eğitim programlarına katılarak hem öğrenci hem de araştırmacı olarak doktora tezine pratik katkılar sağlayabilmiştir. Sunulan tezlere farklılık olarak bu çalışmada kurumsal süreçler ve Almanya-Türkiye arasındaki yansımalara önem verilmiştir. Diğer sunulmuş olan çalışmalara, makale, dergi yazıları veya farklı ülke örnekleri ise destekleyici kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Temel kaynakları tespit etmeden öncelikle eğitim programlarını incelenmiştir. Burdan ortaya çıkan verilerinin kaynağı araştırılarak bir kaynak listesi oluşturulmuştur. Pratiğe dayalı bir anlayışa sahip olan araştırma konusunu teoride de anlayabilmek için eğitim programlarında kullanılan kaynaklar tespit edilmiştir. Daha sonra bu eğitimleri veren kişilerin önerdiği kaynaklar dikkate alınmıştır. Üniversitelerde uygulanan eğitim programlarında yaklaşım daha bilimsel olduğu için önerilen okumalar ve kaynaklar da dikkate alınmıştır. Özellikle tarihsel çerçeve ve güncel durumu yansıtan kaynakları akademik çalışmalarını değerlendirerek ortaya çıkarılmıştır.

Almanya'da manevi danışmanlık ve rehberlik sürekli değişim hâlinde olduğu için araştırmalarda da bir artış olmuştur. Gereçkeleştirilen çalıştaylarının veya ihtisas programlarının dokümantasyonlarından da istifade edilmiştir. Bununla birlikte özellikle Almanya'da Müslüman dinî cemaatlerinin katılımıyla yapılan hem siyasi hem de sosyal

alanlardaki katkılardan dolayı güncel kaynaklar da ortaya çıkmıştır. İslami manevi rehberlik ve danışmanlık nasıl olmalıdır sorusu hâlihazırda Almanya’da yaşayan Müslümanlar için de bir konudur. Gelişen süreçle birlikte Almanya’da literatür çalışmaları ve kaynaklarda da artış olmuştur. Araştırma esnasında destekleyici kaynaklar arasında Prof. Dr. Bülent Uçar’ın “*Başlangıçtan Geleceğe- Manevi Rehberlik*” çalışması yer alıyor. Almanya’daki çeşitli bakış açılarından ışık tutmak için Müslüman ve Hıristiyan kökenli insanlara yapılan hizmetleri tanıtırken, kökeni, gelişme ve kavramların yanı sıra dinler arası ve kültürlerarası bir perspektiften pratik raporları değerlendirerek insanların ihtiyacına odaklı önerilerde bulunmaktadır. Yine temel bir çalışma olarak Tarek Badawia, Gülbahar Erdem ve Mahmoud Abdallah’ın hazırladığı “*İslamî Manevi Danışmanlığın Temelleri*“ Almanya geleneğinde kurumsallaşma sürecine doğru giden islamî bir modelinin zeminini oluşturmaktadır. Özellikle bu süreçten ortaya çıkaran bulguların Türkiye’de arzulanan kurumsallaşma süreci için büyük önem taşımaktadır. Araştırmacılar, manevi danışmanlığı bir ihtisas alanı olarak değerlendirirken utanma, haya, suç, günah, ümit ve mağfiret gibi kavramları araştırarak insan üzerindeki etkiden bahsetmiştir. Hastanede uygulanan manevi danışmanlıklarda mahkûmlar tarafından çok sorulan ve konuşulmaya ihtiyaç duyulan tevbe, arınma gibi kavramlar ve süreçler değerlendirilmiştir. Yapılan araştırma danışmanlarda bulunması gereken özelliklere de yansıtılmıştır. Örneğin, danışmanın fetva ve irşat hizmetlerine yakın olduğu ama buna rağmen danışman rolünde rehberliğe ağırlık vermesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik nasıl bir değişim hâlinde ise islami sosyal hizmetler alanı da Almanya’da gelişim ve değişim içindedir. Kavramsal çerçeve, yöntem ve dinî hizmetlerden ayrımı güncel bir tartışmadır. Böylece birbirini etkileyen yapısal bir süreç de söz konusudur. Almanya iç işleri ve aile bakanlığına bağlı iki kurulda üye olmam sebebiyle, konulara girişim ve uzmanlarla görüşme imkânımı da bu araştırma süreci için değerlendirdim.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramlar

Araştırmada kullanılan terimlerin kayda değer bir bölümünün Türkçede karşılığı bulunmadığı için bu terimlerin mana itibarıyla en yakın karşılıkları üretilmek zorunda kalınmıştır. Genel olarak din psikolojisi çalışmalarında, kültürler ve dinler arası araştırma yapıldığında dil problemi karşılaşılan bir durumdur. Çünkü araştırılan konunun dini ve hâkim olduğu kültürün başka bir dille uyuşmaması, kültüründe karşılık bulmama olasılığı yüksektir. Bu nedenle yazarların ya da araştırmacılarının kendi üretimi ve kelimeye yüklediği anlam tercihi öne çıkarken bu alanda genel bir mutabakatın sağlanmaması, örneğin manevi danışmanlık ve manevi rehberlik kavramlarında doğal bir durumdur. Dinî terminoloji ise yaşanan zorluğun bir diğer nedenidir. Dolayısıyla bu çalışmada konu edilen ve araştırmannın neredeyse tamamının dayandığı Hıristiyan geleneğinin teorik ve pratik terminolojisi, Türk diline güçlkle aktarılabildiği. Bu açıdan çalışma boyunca sıklıkla kullanılacak olan kavramların en başta “Temel Kavramlar” olarak ele alınması fayda sağlayacaktır.

Doğrudan manası İncil terminolojisinde bulunmamakla birlikte *manevi danışmanlık ve rehberlik* Almancada, *Seelsorge* kavramıyla anlatılır. Bu kelime *Seele* (ruh) ve *Sorge* (bakım) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

Türkçedeki manevi danışmanlık Almancadaki *Seelsorge*'yi kelime olarak karşılamıyorken, İngilizcedeki *pastoral care* terimi *Seelsorge* kelimesine mana itibarıyla daha yakındır. Çünkü Almancadaki *Sorge* kelimesiyle İngilizce'deki *care* kelimeleri birbirleriyle örtüşür (*Seelsorge* = soul care = ruh bakımı). *Sorge* kelimesi bakım kelimesine çevrilmesi mümkünken, kelimenin *ilgilenmek*, *endişe etmek*, *kaygılanmak*, *dert ve acı verici* anlamları da bulunur. Manevi danışmanlık konusu anlatılırken bu üç anlamın göz önünde bulundurulması gerekir. Zira manevi danışmanlığın tarihinden bahsedilirken manevi danışmanlığın gerçekten de insanların (ya da bizzat Tanrı'nın) birbirlerinin ruhları için *endişe* etmeleriyle ilgili olduğu varsayımı bulunmaktadır.

Literatürde zaman zaman *Seelsorge* ifadesiyle kelime oyunları da yapılmış, ifade ters çevrilmiş (*Sorge um die Seele*), başka ifadelerle birleştirilmiş (örn. *Seelsorge als Leibsorge* - beden bakımı olarak ruh bakımı- ya da aşağıda açıklanacağı üzere başka bir önemli kavram olan *pastoral* kelimesiyle yeni terimler türetilmiştir. Bu kavram ve ifadelerin Türkçeleştirilmesinde kimi zaman *manevi danışmanlık* ifadesi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çalışmada gerektiği durumlarda, kelimenin asıl anlamına sadık kalınarak; ruh bakımı, pastoral

danışmanlık, pastoral bakım gibi ifadeler de Seelsorge kavramının karşılığı olarak **manevi danışmanlık** anlamında kullanılmıştır. Araştırmanın devamında kısaca manevi danışmanlık kavramı tercih edilecektir.

Manevi danışmanlık kavramı ile ilgili olarak bir diğer husus; yukarıda da değinildiği üzere, kavram üzere Türkçe literatür ve akademide bir mutabakatın sağlanamamış olmasıdır. Özdoğan, *dinsel danışmanlık, pastoral danışmanlık* (2006), *manevi bakım* (2012) ifadelerini tercih ederken, *manevi bakım*; Altaş (1997), *moral ve din hizmetleri ile dinî danışmanlık*; Seyyar (2013), *manevi/dinî sosyal hizmetler, sosyal ilahiyatçı* (2008) ve *manevi bakım* (2007); Özdemir (2006) ve Işık (2010), *vaizlik (cezaevi vaizliği)*; Ok (1997) *dinsel danışmanlık ile inanç bakım ve danışmanlığı* (2008); Korkmaz (2010) *dinî danışmanlık*; Karagül (2012), Bostancı-Daştan ve Buzlu (2010) ve Sülü (2006) *manevi bakım (spiritüel bakım)*, Khorshid ve Gürol-Arslan (2006) *spiritüel bakım*, Koç (2012) *manevi-(psikolojik) danışmanlık ve dinsel danışmanlık, dinî danışman/danışmanlık*, Cebeci (2010) ise *dinî danışma ve rehberlik* ifadelerini kullanmışlardır. Elbetteki bu yazar ve araştırmacıların bu konudaki tercihlerinin gerekçeleri bulunmaktadır ancak bunların incelenmesi ve derlenmesi bu çalışmanın amacı kapsamında değildir.

Almanya’da manevi danışmanlık konusunun anlaşılması için gereken temel kavramlarının- kimisi daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmak üzere açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.1. Ruh Bakımı

Araştırmanın merkezinde olmasa dahi manevi danışmanlık, konunun bütünü açısından önemlidir. Bundan dolayı bu bölümde kavram olarak yer almıştır. Kısacası; manevi danışmanlık için literatür araştırması yapıldığında, dinî danışmanlığın ilk şekil ve anlayışlarına dayanan *cura animarum* (*Mission mit Seelsorge/ Sorge für die Seele*) - ruh bakımı terimiyle karşılaşılır. Latin Kilisesi bakım anlamındaki *cura* ve ruh anlamındaki *animarum* kelimeleriyle Yunan terminolojisinden faydalanmış ve kavramı manevi danışmanlık anlamında kullanmıştır.

Manevi danışmanlığın anlamını en geniş olarak ifade den *Cura animarum* ifadesi ruhların kurtuluşu için Tanrı adına yapılan her türlü eylemi de kapsar (Algermissen, 1937). Orta Çağda ruh, can anlamına geldiği için, ruh bakımı da yaşama rehberlikti ve bütün cemaati de kastedebilirdi (Holtz, 1961). Bu açıdan bakıldığında ebeveynlerin, pedagogların, öğretmenlerin faaliyetleri de manevi danışmanlık olarak değerlendirilebilir. Manevi danışmanlığın bu genel

yönü *cura animarum generalis* - genel ruh bakımı ile ifade edilirdi. Asıl anlamı ise “profesyonel rahiplik içinde, İsa'dan alınan yetkiye ve kilisenin görevlendirmesine dayanarak, ruhların ebedi kurtuluşu için, Hıristiyan gerçekliğinin ve merhametinin tebliğ edilmesi”dir (Algermissen, 1937). Bu tanımdan anlaşıldığı üzere eski dönemlerde manevi danışmanlık anlayışında büyük ölçüde kilise düşüncesi hakimdir. Manevi danışmanlık, makam sahibinin bölgesine karşı sorumluluklarının bütününe ifade eder ve karşımıza bir rahiplik görevi olarak çıkar. Rahiplerin o dönemki manevi danışmanlık görevleri ise tövbe ritüelini yönetmektir. Bu anlayışa uygun olarak resmî Roma dilinde çobanlık vazifesinden (pastoral) piskoposların kilise yönetimi anlaşılır (Holtz, 1961). II. Vatikan Konsilinden (1962-1965) sonra bu makama bağlı anlayıştan uzaklaşılır ve pastoral, kilisenin yeryüzüne gönderilişinin bütünü olarak anlaşılır. Buna göre manevi danışmanlık; artık Tanrı'nın halkının tamamını ilgilendiren, ister kilise tarafından bunun için görevlendirilmiş (manevi danışmanlar, pastoral görevliler) isterse de resmen görevlendirilmemiş bütün cemaat üyelerinin vazifesi haline gelir (Zerfass,1988).

Cura animarum specialis rahiplerin birebirde cemaat mensuplarıyla ilgilenmelerine karşılık gelir. Dar anlamda manevi danışmanlığının özel ruh bakımı olarak ifade edilir. Sınırlandırılmış anlamı göz önünde bulundurarak manevi danışmanlık fert ve toplulukların inanç kurulma anlarında, inanç çatışmalarında, kriz durumlarında onlara eşlik edip rehberlik etmektir. Bu tanımlama eski dönem kilise babaları (örn. Anonius, Pachomius), Orta Çağ manevi danışmanlık tarikatleri (Dominikanlar, Fransiskanlar), karşı reformistler (Ignatius v. Loyola, Teresa v. Avila, Franz v. Sales) tarafından geliştirip yürütülen manevi danışmanlık faaliyetlerinden olan kilisenin geleneksel ruh rehberliğini (Seelenführung) hatırlattığı gibi, (Zerfass, 1988) günümüz Protestanlık manevi danışmanlık anlayışını da yansıtır (bireysel manevi danışmanlık, manevi danışmanlık görüşmesi, hastane manevi danışmanlığı gibi). Manevi danışmanlığın bu anlayışı makama değil, teselli etme (Romalılara 5,14), cesaretlendirme (Selaniklilere 5,14), öğüt verme (Kol 3,16), iyileştirme/şifa verme (Korintoslulara 12,9) gibi vurgusu İncil'de sık olarak gözlemlenen becerilere ve özellikler üzerine temellenir. Bu tür “terapötik manevi danışmanlık” (Stollberg, 1969) “kilise bağlamında yaşam yardımı” (Zerfass,1988,) olarak da adlandırılabilir.

Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda Katolik mezhebinde değişikliğin kayda değer olmadığı gözlemlenir. Rahiplik görevlerinin önemli bir bölümünün manevi danışmanlık öğelerinin neredeyse hepsini kapsar. Kapsamının genişliği nedeniyle Katolik inancında yoğun olarak *cura animarum generalis* yaklaşımından bahsetmek mümkündür. Protestan dilinde ise

anlam daralması yaşanır ve doğrudan ferdin yaşamına etki etmek suretiyle ruh hizmeti öne çıkar. Bu bakımdan *cura animarum specialis* karakteristiğini taşır.

1.1.2. Pastor Kelimesi ve Türevleri

Pastor veya onun sıfatı olan *Pastoral* kelimeleri Hristiyan manevi danışmanlık ve rehberlik ekolünü yansıtan en önemli terimdir. Bu kelimeler manevi danışmanlığının temelindeki düşünceyi yansıtmaktadır.

Pastor Latince bir kelime olup *çoban* manasını taşır. Çoban manası Hristiyan inancında Tanrı'nın ve İsa'nın yolundan giden başta din adamlarının bir peygamber mesleği de olsun çobanlık vazifesine bir atıftır. Bu atıf her çobanın sürüsünden sorumlu olduğu ve rehberlik vazifesine sahip olduğunu hatırlatmaktadır. İncil'de (Yeşaya, 40, 11; Hezekiel, 34, Yuhanna, 10) geçen bu terim bağlamında manevi danışmanlara görev biçilir ve böylelikle *pastor animarum ruhların çobanı* anlamları oluşturulmaktadır.

Tanrı'nın huzurunu tesis etmek, insanların İsa ile buluşması sağlamak ve yeryüzünde tanrının krallığını inşa etmek *pastoral* kavramı ya da *pastoral icralar* ile açıklanır. Bu kontekste *pastoral*, bütün insanlığın kurtulması isteği olarak ifade edilir. Kurtarıcılık hizmetinin temel yapı taşı olarak kilise bu kurtarıcılık hizmetini manevi danışmanlık olarak yürütür (Weiler, 1980, Müller, 1998). Dine, daha doğrusu kurtuluşa erdirmeye yapılan bu vurgu, Katolik mezhebine has bir ele alış biçimidir. Katolik ansiklopedilerde konu daha çok dinî açıdan ele alınır ve manevi danışmanlık/pastoral “imana çağırma”, “kurtarmak” gibi ifadelerle anlatılır. Manevi danışmanlarla yapılan görüşmelerde de bu anlayış kendini belli etmektedir. Katolik inancında danışman vasfı taşıyan görevliler kendilerinde bu vazifeyi ilahî bir görevlendirme, yaşamlarının anlam bulması için bir gaye olarak görürler. Manevi danışmanlık anlayışları insan odaklı olurken insana eşlik etmek ve yaşamında yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Hristiyan terminolojisinde *pastor* kelimesinden pek çok terim türetilmiştir (*pastoral bakım, pastoral danışmanlık, pastoral teoloji, pastoral tıp, pastoral pratisyen, pastoral konferanslar, vs.*). Bunlardan manevi danışmanlığın uygulanmasında önemli olanların tanıtılması faydalı olacaktır.

1.1.3. Pastoral Bakım

İngilizcedeki *pastoral care* ifadesi Almancadaki *Seelsorge* kavramının karşılığıdır ve manevi danışmanlık anlamında kullanılır. Bakım, ilgi anlamına gelen *care* kelimesi,

Latincedeki *cura* kelimesinden gelir, *pastoral* ise anlatıldığı üzere çobanlık vazifesine işaret eder. Pastoral teolojinin ilk uygulama esaslarını ve böylelikle danışmanlığın icrasına da kaynaklık eden ilk ve en önemli eser olan *Regula Pastoralis*'de (Pastoralin Kuralları, 590) Gregor I., Latin *cura animarum* ifadesini kullanmayarak, *cura pastoralis* deyimini tercih eder. Anlam olarak *cura pastoralis* erken dönem kilise rahiplerinin görevlerini, yine çobanlık metaforuna atıf yaparak anlatırken, günümüzdeki *pastoral care* ifadesi, insan ve sosyal bilimlerden de yararlanan manevi danışmanlık teori ve uygulamalarına atıfta bulunur (Ziemer, 2011).

Pastoral care kavramı ile bir sonraki başlık olan *pastoral counseling* konusunda bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Amerikan manevi danışmanlık terminolojisinde yer alan bu kavramlar hakkında - bu çalışmada ayrı başlıklar altında verilmiş olsalar da - kesin tanımlar bulunmaz. Bir çok (Amerikan) yazar (bkz. (Greenwald, Greer, Gillespie, & Greer, 2004) bu iki terimi birbirine yerine kullanır.

1.1.4. Pastoral Danışmanlık- Klinik Pastoral Eğitim

İngilizcede danışmanlık ve pastoral danışmanlık anlamında kullanılan *counseling* ve *pastoral counseling*, Amerikan danışmanlık hareketiyle doğmuş olan insan merkezli bir danışmanlığı ifade eder ve metodik olarak meşhur hümanist C. Rogers'in danışan merkezli terapisine dayanır. Kelime anlamı danışmanlık olan *counseling* kısaca; "insanın kendisine yardım etmesine yardım" (Faber & Schoot, 1974) anlamına gelir. Rogers'in (1942) ifadesine göre *counseling*, kişiyle önyargılı ve yönlendirici olmayan bir ilişki kurarak onun duygusal bakımdan serbest kişilik gelişimi ve inisiyatifi elde etmesini sağlar. Counseling, pastoral psikolojideki yerini özellikle Amerikan danışmanlık hareketi öncülerinden Boisen'in öğrencisi Hiltner sayesinde kazanır. Hiltner'e (1943) göre *pastoral counseling*, yani pastoral danışmanlık, belirli bir metodikle yürütülen danışmanlık görüşmesini vurgular. Bu görüşmenin amacı danışana daha iyi bir içgörü (insight) kazandırmak ve karar verme imkânlarının bilincine daha iyi varmasını sağlamaktır. Avrupa manevi danışmanlığı çerçevesinde Hollandalı Faber ve Van Der Schoot'un çalışmalarıyla etkili olan *counseling*, Almanya'da Stollberg ile yaygınlaşmıştır. Ona göre manevi danışmanlık; "Kilise hizmetinde psikoterapik yaşam danışmanlığıdır." (Stollberg, 1969). Manevi danışmanlık, Alman Pastoral Psikoloji Birliği'nde (DGfP) "kişi merkezli psikoloji ve manevi danışmanlık" şubesinde kurumsallaşmıştır.

1943'ten itibaren manevi danışmanlık hareketinin yazarları Roger modeline bağlı kalırlar ve 60'lardan sonra pastoral danışmanlığın eğitim modeli olan *clinical pastoral training* klinik temellerini oluştururlar. Bu eğitim modeli orijinal adıyla **Klinische Seelsorge Ausbildung**, KSA tercih edilme bakımından en popüler pastoral psikoloji eğitimi haline gelir. 60'lı yılların sonrasında Alman manevi danışmanlığının en etkili isimlerden biri olan Dietrich Stollberg (2011) buradaki klinik kelimesinin “deneysellik” (klinisch)ten başka bir şey olmadığını vurgular. Bu kurama göre eğitimin temeli pratik deneyim oluşturur ve bu eğitime katılan kişilerin pratik uygulamalarla tecrübe kazanmalarına odaklanır. Bu öğrenme biçimi başka bir ifadeyle *learning-by-doing*- yani “uygulayarak yapma” olarak ifade edilir. Eğitimin amacı; danışmana çok yönlü bir iletişim yeteneği ve öz eleştiri kazandırmaktır. Bunun dışında klinik pastoral eğitimin önceden belirlenebilecek, kursiyerlere öğretilebilecek bir teorisi yoktur. Bunun nedeni her karşılaşılan durumun kendine özeldir. Danışmanın birey olarak kendisi bunu tecrübe etmesine önem atfedilir. Bundan dolayı manevi danışmanın çalışma prensibi, içerik olarak önceden belirlenemez.

1.1.5. Pastoral Psikoloji

Pastoral psikoloji literatüründeki en pratik ve kolay açıklama ve uzmanlık Stollberg'e (1993) aittir. Buna göre; “Pastoral psikoloji, pastoralin hizmetindeki uygulamadır.” Pastoral psikoloji, kilise hayatına aktif katılanların, özellikle de meslekten olanların (yani rahiplerin), teolojik, antropolojik, iletişim ve öz eleştirel çalışmalarının hizmetindeki psikoloji olarak anlatılır. Bu karakteristiğiyle sadece bir *yardımcı bilim* dalı değil, aynı zamanda bilimlerin disiplinler arası iletişiminde kilisenin bir katkısıdır (Stollberg,1969). Johnson'a (1953) göre pastoral psikoloji “psikolojinin pastoral çalışmaya uygulanması” iken Hiltner (1952) pastoral psikolojiyi, “din görevli için etkileri bulunan psikoloji” şeklinde tanımlar. Pastoral psikoloji; böylelikle insanın ihtiyaç duyduğu manevi danışmanlık esnasında yaşananların davranışların bilimi (Schmid G.,1998) olarak öne çıkar. Kitaptan satır satır okunarak değil hayattan tecrübe edilerek uygulamaya koymayı ifade eder.

Hristiyan-Kilise ekolünde pastoral psikoloji tedavi edici (terapötik) bir yaklaşım benimser, psikolojinin bütün metotlarına da açıktır (Schmid,1998). Buna rağmen pastoral psikoloji, kurumsal psikoloji içerisindeki kabul edilebilirliği sınırlıdır ve uzmanlık eğitimi alınmadığı takdirde de uzak durulmalıdır (Ziemer, 2011). Pastoral psikolojinin kendisi de- en azından Stollberg'e göre - psikoloji ile arasında bir ayrım yapar. Bu ayrımın başlıca cereyan etmesi bakış açısı farklılığı sebebiyledir.

Pastoral psikoloji; “din görevlinin (rahabin) gözünden psikoloji” (Hiltner, 1950) diğerk bir ifadeyle; “rahip ve kilise hayatı için psikoloji”dir (Stollberg, 1969). Rahibin teolojik-pastoral yaklaşımını benimsediğı için de *pastoraldir* (Hiltner, 1950). Hiltner (1952) bu nedenle pastoral psikolojiyi ilahiyat alanının bir disiplini olarak tasnif etmektedir. Öte yandan pastoral psikolojinin, din psikolojisine indirgenmesi de hataya sebebiyet verir. Zira böylesini yapmak rahibin bu alana girmeyen tecrübelerini hariç tutmayı gerektirir ki bu da hataya sebebiyet verir. Keilbach (1969), din psikolojisiyle pastoral psikoloji arasındaki farkı ortaya koymak için şu açıklamayı yapar: “Din psikolojisi dinin veya dindarlığın ruh bağlamındaki anlamıyla ilgilenirken, pastoral psikoloji çobanlık serüveninde rahibe nasıl yol göstereceğini gösterir”.

Pastoral psikoloji, manevi danışmanlığının, kendisine bağılı özel hizmetlerde (hastane, cezaevi, danışmanlık yerleri vs.), bilinçli ve ehliyetli bir şekilde yürütülmesini talep eder. Bunlar arasında hastalık, yaşam krizleri gibi zamanlarda oluşan konu ve durumlara karşı, konuya ve kişiye uygun bir tutumla yaklaşılması sayılabilir. Dolayısıyla pastoral psikoloji, iletişim teorilerinden beslenen görüşme ve ilişki kurma yeteneğine dayanır.

Manevi uygulamaların sembolüğü ve tebliğ metotlarının uygulaması pastoral psikolojinin temelini yansıtır. Biliş, davranış, yaşantı biçimlerinin bireysel- toplu sembol ve tebliğ uygulamalarını nasıl etkilediğine bakar. Aynı zamanda da inanç içeriklerinin nasıl yol gösterici olduğuna, inanç gelişimine katkı sağlayan unsurlarının hangileri olduğuna, dindarlık tipleri içerisinde tebliğ karşısında kişisel inancın alabildiğı biçimlerine, inancın genel psikolojik işlevlerine, hastalıklı inancın insan psikolojine olan etkilerine, sağlıklı bir inancın hastalık ve acıda sahip olduğu iyileştirme gücüne bakar (Schmid, 1998).

Teolojik perspektiften bakıldığında danışman, Tanrı tarafından bir görevli, Tanrı kelamının şahidi, sözcüsü, insanları kutsalın azametli huzuruna çıkaran bir rehber olarak görülür. Pastoral psikoloji açısından bakıldığında, danışman, psikolojik kriterlere göre geliştirilmiş bir dizi yeterliğe sahip kişidir. Bu kriterlerin en önemlisi, danışmanın kendi içinde, kişisel bir olgunlaşma yeteneğı sergileyebilmesidir (Hauschildt, 2011). Psikolojik perspektifin kullanılmasında her manevi danışman kendi bireyselliğini işinin içine kattığı için, her manevi danışman, bir bakıma kendi bireysel pastoral psikolojisini geliştirir ve bunu metodik olduğu kadar teorik olarak da gerçekleştirir. İşinin büyük oranda kişiler arası ilişkiye dayanan yönü aynı oranda bir kendilik (özbiliş) ve insan yaratılışı bilgisi gerektirir. Kendilik ve insan yaratılış bilgisi Stollberg’e (1969) göre pastoral psikolojinin zorunlu karşılıklı şartlarıdır Bu nedenle

pastoral psikolojiye her zaman manevi danışmanın kişilik psikolojisi de dahildir (Johnson, 1953).

Ziemer'e (2011) göre pastoral psikoloji yaklaşımında dikkat edilmesi gereken bir husus vardır, o da zaman zaman psikoanalizin terapi paradigmasına çok fazla bağlanmasıdır. Manevi danışmanlık şüphesiz, fiziki, psikolojik ya da manevi ızdırap ve yoksunlukların üzerinde durur, olması gereken de budur. Ancak aynı zamanda dinî ve ahlaki, yaşama yönelik tutum ve davranış yeterliliğinin kazandırılması ve sağlamlaştırılması için uygun mesleki temelli (yani din görevlisi olarak) yardımın sağlanmasının da gerektiği unutulmamalıdır.

1.2. Manevi Danışmanlık

Federal Almanya'da manevi danışmanlık, kavram ve olgu olarak, günümüz teori ve uygulama şekline 1960'lardan sonra kavuşur. O yıllarda manevi danışmanlık öğreti ve uygulamasına seküler bilimlere dâhil edilmiş ve manevi danışmanlık, yeni bir bakış açısı kazanmıştır. O döneme kadar manevi danışmanlık geleneksel anlamda, genel bir kilise görevi olarak tanıtılmış, dinî içerik daha çok vurgulanmış ve danışmanlık tebliğ ve kurtuluş çerçevesinde ele alınarak bir misyonerlik çalışması olarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde, Almanya manevi danışmanlığının geçirdiği bu dönüşüm de dâhil olmak üzere, kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için, manevi danışmanlık kavramının kaynağı, tarihi, özellikleri, amacı, vb. konuları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Batı geleneğinde manevi danışmanlık kavramının (Seelsorge) oluşumunda Yunan, İncil ve Roma izleri bulunur. Fiil olarak *seelsorgen* (ruh bakımı yapmak/ruha bakmak) kelimesi ilk defa Plato'nun *Sokrates'in Savunması* adlı eserinde geçer. Sokrates para, itibar ve şeref kaygısı içinde aklın, gerçeğin ve ruhun unutulmaması için gençlere çağrıda bulunur. Sokrates gençleri; mal- mülk, şan, şöhret yerine kendi ruhlarıyla ilgilenmeleri yönünde ikaz eder. Bu anlayışa göre ruhun terbiyeye, bakıma ve tamamlanmaya ihtiyacı vardır (Stollberg:1996). Yine Platon'un *Lakhes Diyalogu*'nda Sokrates, bir öğretmenin "technikos peri psyches therapeian" yani ruh bakımından uzman olması gerektiğini söyler.

Belirtildiği gibi Almancada "Sorge" kelimesinin iki temel anlamı bulunur: *sorgen für-* bir şey ya da birisiyle ilgilenmek, bakmak, yardımcı olmak; *sich sorgen um-* bir şey ya da birisi için endişelenmek; korku, huzursuzluk, sıkıntı duymak. Farklı dillerde farklı kelimelerle

anlatılan bu duygu ve tutum için Klessmann (2010) (kısmen antik felsefe izinde) *Sorge* kavramını dört farklı şekilde özetle şu şekilde açıklar:

1. *Fürsorge*; İlgi, özen, paylaşma/katılma anlamında bakım anlayışı.

2. Varlığın anlamı gereği olarak bakım: Heidegger felsefesine dayalı olarak bakım, gündelik endişelerden kurtulup *ben* olmanın imkânlarını arayıp bulmaktır.

3. *Selbstfürsorge*; Kendine yönelik bakım: İnsan kendi ruhuyla erdeme ve mükemmelliğe ulaşmak için ilgilenmelidir. Sokrates'in izinde bunun anlamı, insanın bedensel arzularından kurtulup gerçeklik, adalet ve güzellik peşinden koşması ve aynı zamanda topluma da faydalı olmasıdır. Bu şekilde kendine bakmak, kendini bilmeyi (Selbsterkenntnis- özbiş) de gerektirir.

4. *Religiöse Verantwortung*; Bakımın dinî boyutu: Ruhun kendisine iyi ve şifalı olanla, dinî-aşkın açıdan ruh için iyi olarak görülen, birbiriyle örtüşür. Bu bağdaşlık kendini *terapi* kavramında da gösterir. Yunan asıllı *therapeia* kelimesinin asıl anlamı hizmet, bakım, yüceltme, tapmadır ve aynı zamanda insana olduğu kadar, Tanrılara da yöneliktir. "Böylece bir Tanrı'ya, bir insana, bir işe 'hizmet eden', yani onlara yardım eden, faydalı ve belki şifa verici olan her şey "terapi'dir." (Seidmann, 1979).

Yunan felsefesi izlerini bu şekilde taşıyan manevi danışmanlık kavramı için kutsal metinlere bakıldığında, *Seelsorge* ifadesinin doğrudan ne Eski ne de Yeni Ahit'te geçtiği görülür. Ancak doğrudan *Seelsorge* olarak ifade edilmese de manevi danışmanlık, olgu olarak İncil'de yer alır (Klaus, 1968, Steiger, 2000; Ziemer, 2011, Klessmann, 2010). Eski Kilise döneminde çoban ve sürüsü metaforu, cemaatin dinî idaresine aktarılır.

Orta Çağın erken ve orta dönemlerinde *cura animarum* ifadesi ortaya çıkmış ve Latin dilinde kilise hukukunun teknik bir terimi haline gelmiştir. Bu ifadenin *Seelsorge* olarak Almanca tercümesi ise Orta Çağın sonlarında, Reformasyon öncesi dönemde kullanılmış (Steiger, 2000) ve tahminen ilk kez S. Brant'ın "Narrenschiff" (1494) adlı eserinde geçmiştir (Stollberg, 1996). Ancak şu da belirtilmelidir ki; Almandada *Seelsorge/Seelsorger* terimi yasal olarak korunmuş bir ifade değildir, fakat anayasal bir haktır.

20. yüzyılın başlarında pastoral psikolojinin ortaya çıkmasıyla manevi danışmanlık büyük ölçüde; insan, sosyal ve danışmanlık bilimleriyle yakın diyalog içine girerek bağımsız

bir gelişim gösterir. ABD’de başlayan manevi danışmanlık hareketi, kendine özgü eğitim konsepti ve çeşitli metodik yaklaşımlarının bu gelişimde payı büyüktür. Bu dönemde yeni isimlendirmeler de doğar. Örneğin “yol gösterici danışmanlık” (beratende Seelsorge), “rehberlik olarak danışmanlık” (Seelsorge als Beratung) veya “rehberlik danışmanlığı” (Seelsorgeberatung) gibi ifadeler genel olarak Anglosakson *pastoral counseling* ifadesine dayanır. Bu kavram ise “geleneksel çobanlık sanatı ile modern danışmanlık tekniklerinin bir sentezi”dir (Stollberg, 1996).

1.2.1. Manevi Danışmanlık Tanım ve Özellikleri

Manevi danışmanlığın teorisiyle ilgilenen akademisyen ve teologlara göre danışmanlığın tanımlanması kolay bir iş değildir (Klessmann, 2010, Geest, 1981, Wulf, 1970, Thurneyen, 1988). Bu tanımlama zorluğu sadece Alman literatüründe bulunmamaktadır. Aynı zorluk; *pastoral care*, *pastoral counseling* konularında, Amerikan literatüründe de bulunmaktadır. Manevi danışmanlık öğretisini ifade eden poimenik ilminin de aslında tam bir tanımı yoktur ve poimenikçi Hertzsch’in (1967) dediği gibi; “havada asılı” kalmıştır. Manevi danışmanlık bilimsel bir disiplin olan pratik teolojinin bir alt dalıdır ve ayin/vaazın ve din eğitiminin yanında, kilisenin üç klasik faaliyet alanlarından biri olarak kabul edilir. Ayin/vaaz ve din eğitimi, mekân ve şekil olarak kurumsallaşmışken (biri kilisede kürsüde, diğeri okullarda, sınıflarda), manevi danışmanlık için böyle bir özellik kilise tarihinin ilk dönemlerinde mevcut değildir.

Toplum içinde manevi danışmanlık hakkındaki değerler ve yargılar da çok değişkendir. Kimileri manevi danışmanlığı, kilisenin toplumsal bakımdan önemini koruyan tek görevi olarak yüceltirken, diğerleri de manevi danışmanlık faaliyetlerini çağ dışı, manipülatif bir etkileme aracı olarak marjinalleştirir (Winkler, 2000, Matthes, 2000).

Hauschildt’e (2000) göre manevi danışmanlık fenomeni açıklanırken bu üç alanın (Toplum- Kilise- Hıristiyanlık) ortak inşası olarak manevi danışmanlığının bireysel uygulamalarla olan ilişkisinin de kavranması gerekir. Bu nedenle olguya uygulamalı- teolojik bir açıdan yaklaşırken kesin sınırları olan bir tanımın ifade edilmesi gerekir. Dolayısıyla sınırları oldukça geniş tutulmuş Rössler’in (1986) şu tanımı, yüksek oranda kabul görür: “Manevi danışmanlık yaşamın güvenliği için bir yardımdır.”. Winkler (2000) bu tanımı, yaşam mücadelesi için davranışların serbest bırakılması olarak açıklar.

Manevi danışmanlık alanında bir başka önemli isim Hollandalı Hans van der Geest'tir. Geest (1981) her türlü dinlemeyi, empatiyi, anlamayı, güçlendirmeyi, teselliye kısaca candan insani ilişkileri veya arkadaşlığı, en geniş anlamda, manevi danışmanlık olarak niteler. Dar anlamda manevi danışmanlığın ise bu kadar kolay açıklanamayacağını belirtir ve manevi danışmanlığın insanların ruhsal problemleriyle ilgilenen diğer mesleklerle (psikiyatrist, psikoterapist, danışman, sosyal çalışan) olan farkına dikkat çeker. Geest (1981), manevi danışmanlık şekli ile ilgili iki yöneme vurgu yapar;

1. Danışmanın kilise bağlamı

2. Görüşmenin içeriği

Birincisi görüşmenin içeriği önemli değildir, görüşme konusu illa ki Tanrı veya inanç olmak zorunda değildir. Bu özelliğin dikkat çektiği nokta, danışmanın konumu daha doğrusu makamıdır. Danışmanın kilise tarafından gönderilmesi, kiliseyi temsil etmesi, danışmanlık karşılaşmasına veya görüşmesine bilinçli veya bilinçsiz, kasti veya kasıtsız dinî bir boyut katar. Bu “dinî boyut; aşkın olan, hayatının anlamı, belki de hayatın irrasyonel yanı, tutunacak son dal, ya da Paul Tillich'in ifade ettiği gibi “nihai ilgi”dir, bizi nihai olarak ilgilendiren şeydir.” (Geest:1981). Manevi danışmanlık görüşmesinde bu boyut hedef alınır. Dolayısıyla rahip, papaz gibi kişilere ihtiyaç vardır. Dinî boyutun ete kemiğe bürünmesi çoğu zaman “Tanrı sevgisinin tecessümü” olarak algılanır. Manevi danışmanlığın dinî boyutunu, manevi danışmanın kişiliği değil, üstlendiği sosyal rol yansıtır. Bu rol ise herkese verilmez, çünkü “Tanrının ilgisinin” tecessümü olacak kişiden, yüksek derecede güvenilirlik ve sorumlu bir yaşantı sürdürmesi beklenir ve uygun davranışlarda bulunması gerekir (Geest,1981).

Wiedemann'a (2011) göre manevi danışmanlık, tanrıyla alakalı bir şeydir. Tanrı ilişkisini, farklı danışmanlık tipleri farklı şekillerde kurarlar, fakat Wiedemann (2011) için Tanrı bağlantısı, danışmanlık içerisinde “otomatiktir” ve oldukça canlıdır. Ona göre danışmanın görevi görüşme esnasında Tanrıyı “içeri almak” değildir, danışman daha çok Tanrının gelişi ve etkisi için ortamı hazırlamalıdır, kişide farkındalık ve hissiyat uyandırmalıdır. Bu açıdan bakıldığında görüşmesinin özelliği, nelerin konuşulduğunda değil, nasıl konuşulduğunda yatar. Görüşmenin konuları her türden olabilir, mutlaka manevi konular olmak zorunda değildir. Önemli olan, danışmanın, Tanrının varlığının algılanması, fark edilmesi ve hissedilmesi için kişiyi ve ortamı uygun hale getirmesi ve Tanrının sözünün işitilebilmesi için engelleri kaldırmasıdır (Wiedemann, 2011).

Wiedemann (2011) için manevi danışmanlık hangi türünde olursa olsun, dua etmek tipik bir özelliktir. Dua inancı, tebliğ edici olabilir; manevi bir ilaç gibi diakonik-yardım edici olabilir ve Tanrı ilişkisini yoğunlaştırarak danışmanlığın manevi, dinî boyutunu belirginleştirebilir. Son maddeyi Wiedemann; manevi danışmanlığın Tanrıyla ilgili bir şey, yani “Tanrıyı tecrübe etmek ya da Tanrıyla bir şeyler tecrübe etmek” (2011) olduğunu açıklamak için kullanır. Wiedemann’ın (2011) manevi danışmanlığın “üçüncü boyutu” olarak adlandırdığı bu boyut, manevi danışmanlığının asıl önemli boyutu veya özelliğidir. Ona göre manevi danışmanlık terapi (birinci boyut) peşinde değildir, bu kendiliğinden gerçekleşir, aynı şekilde tebliğ (ikinci boyut) de etmez çünkü bunu da Tanrı ya da Ruh kendiliğinden yapar ve ayrıca bunun yeri kilise veya cemaattir. Manevi danışmanlığının asıl ilgisi nelerin olup bittiği, görüşmenin yaşantılanması, tecrübe edilmesi, bu yaşantılanma sırasında Tanrının ya da kutsalın tecrübe edilmesidir. Wiedemann’ın (2011) vurguladığı nokta; dini ya da Tanrı tecrübesinin herhangi bir başka şeyin tecrübe edildiği gibi edilmemesidir. Ona göre önemli olan; bu tecrübe sırasında Tanrının, gerçekliğin, kutsalın kendisini açması ve kişiye kendisini yaşatmasıdır.

Dinî boyuta vurgunun yanı sıra manevi danışmanlığı, tamamen Hristiyan teolojisi/kilise ile açıklayan görüşler de mevcuttur. Buna göre manevi danışmanlık, Tanrının kurtarıcılığına ve İsa’nın görevinin kilise tarafından devam ettirilmesine dayanır (Schurr: 1964). Bu düşünceye göre manevi danışmanlık:

1. Kilisenin kendisini icra etmesidir ve doğrudan kurtuluşu hedef alır; eklezioyolojik, kristolojik ve teosantriktir. Çünkü kurtuluş ancak kiliseyle mümkündür, kurtuluşun kendisi de aracısı da kilisedir.
2. Korumak, idare ve irade ile olur. Kişinin kurtulabilmesi için cemaate ve çevreye ihtiyacı vardır. Bunun için manevi danışmanlık toplum ve birey arasında denge kurmaya çalışır.
3. Tanrının dünya eylemlerine katılımıdır. Kilise dünya için vardır ve bu nedenle tamamıyla misyonerliğe yöneliktir.

Benzer şekilde manevi danışmanlığı bir kilise görevi/makamı (Harms:1878, Schulz: 1934), günah çıkartma (Knoke, 1892; Steinmeyer, 1878), doğru yola iletme (Ebrard, 1854, Marheineke, 1837) olarak görenler de mevcuttur.

1.2.2.Manevi Danışmanlık Kuramları

Bilimsel manevi danışmanlık öğretileri Yeni Çağ’da ortaya çıkmıştır. Eski manevi danışmanlık anlayışları toplu bir değerlendirme yaparken modern/yeni yaklaşımlar, teori ve

pratik arasında bir ayırım yapar. Manevi danışmanlık uygulamalarını bilimsel açıdan sistematize ederek teoriyi pratiğe uyarlamaya çalışan ilk isim, Schleiermacher'dır. Hâlihazırda ise birçok manevi danışmanlık anlayışı ve metodolojik yönelimler bulunur.

1960 ve 70'lerdeki paradigma tartışmaları etkilerini sürdürürken, yeni soru ve konular doğar. O döneme, *kerigmatik* (tebliğ edici manevi danışmanlık) yaklaşım ile *manevi danışmanlık hareketi* (terapötik ya da eğitici manevi danışmanlık) arasındaki tartışma hâkimdir. Kerigmatik yaklaşım, tündengelimle teolojik açıdan çalışırken, manevi danışmanlık hareketi, tümevarımla uygulama yaparak çalışır ve psikolojik önerme ile yöntemler kullanır. Aynı zamanda bunları teolojik fikirler aracılığıyla pastoral psikolojiye dönüştürür (Ziemer, 2011). Bu birleşimde özellikle *psikanaliz* ve Carl Rogers'ın *Yönlendirmeyen Kişi Merkezli Psikoterapisi* etkilidir. Temelleri 19. yüzyılda atılmış olan bu iki birbirine zıt anlayış, bu dönemde manevi danışmanlık anlayışını belirler. Bu ayırım, empirik olarak da danışmanların kendilerini ifade etme, değerlendirme ve görmeleri bakımından tespit edilebilmiştir. Bu iki farklı yaklaşım, kronolojik bir sıra içinde karşımıza çıkmamakta ancak dönem dönem birlikte görülmektedir. 1920'den 1965'e kadar tebliğ edici, 1965'ten itibaren ise terapötik manevi danışmanlığın hâkim olduğu söylenebilir.

1.2.3. Katolik- Protestan Mezhep Farkları

Manevi danışmanlığın uygulanışı dinî makamın (geistliches Amt) algılanması ve bu makamın objeleri (cemaat) açısından konumuna göre belirlenir (Achelis, 1906). Roma Katolik Kilisesi'nin manevi danışmanlığı ile Evanjelik Kilisesi'nin danışmanlığının temel farkı da burada yatar. Manevi danışmanlığın tarihsel arka planıyla daha açık bir şekilde görülebileceği üzere; Katolik manevi danışmanlık her zaman, daha dinî bir karaktere ve içeriğe sahip ve daha çok dinî kurtuluşa yönelik olmuştur. Reşit cemaat üyelerinin kendi kararlarını kendilerinin vermesi ve kendi sorumluluklarını kendilerinin taşıması, Evanjelik manevi danışmanlığın temel şartlarıdır. Bu bakımdan da Protestan rahipler, Katoliklerin aksine, ruhların kurtuluşundan sorumlu değildir, onların sorumluluğu ancak kendi mesleklerini sadakat içinde yürütmeleriyle sınırlıdır (Achelis, 1906). Bu anlayış farkı hiç şüphesiz, bu iki cemaatin yukarıda ifade edilen teolojik alt yapılarıyla alakalı bir durumdur.

1.2.4. Teolojik Manevi Danışmanlık Yaklaşımları

Dinî bir çıkış noktası bulunan manevi danışmanlık yaklaşımları literatürde homiletik (vaaz) paradigma, kerigmatik (tebliğci) danışmanlık veya teolojik danışmanlık yaklaşımları

olarak ifade edilir. Diyalektik teoloji veya Tanrı kelamı teolojisinden doğan bu anlayış günümüzde muhafazakâr bir yaklaşım olarak görülür.

Thurneysen, Asmussen, Palmer gibi temsilcileri olan kergimatik yaklaşımda ortak nokta olan dinî tebliğ, Tanrı kelamının insanlara getirilmesi anlamına gelir. Kimi yazarlar bu eylemi bir tür iletişim olarak görürler. Klessmann'ın (2010) da belirttiği gibi manevi danışmanlık, İncil'in iletişim şekillerinden biridir. Bu iletişimin klasik şekilleri ayin, vaaz, ders ve baş başa görüşmedir (manevi danışmanlık). İncil'de örneğin tebliğ ile şifa vermek çoğu zaman birlikte anılır (örn. Luka 9,2; Markos 6,12 vd.). Buna göre İsa kelamının hasta ve zorda kalmışlar üzerinde iyileştirici etkisi bulunur. Yüzyıllar boyunca değişen ölçülerde kerigmatik anlayış manevi danışmanlık yaklaşımları içerisinde üstünlüğünü korumuştur (Klessmann, 2010). Bunun sebebi Hristiyan cemaatinin İncil'i yayma konusunda kendisini görevli görmesidir.

Diyalektik teolojinin önemli bir temsilcisi ve kerigmatik paradigmanın kurucusu olması bakımından Eduard Thurneysen, manevi danışmanlık kuramları konusunda en önemli isimdir. Thurneysen'in teori ve eserleri kendi döneminde ve sonrasında bağlılık ve eleştirilerin bir referans noktası olagelmıştır.

Eduard Thurneysen (1888-1973) manevi danışmanlık teorisinin özelliklerini 1928 tarihli *Rechtfertigung und Seelsorge* (Savunma ve Manevi Danışmanlık) adlı eserinde ortaya koymaya başlar ve 1948 tarihli *Die Lehre von der Seelsorge* (Manevi Danışmanlık Öğretisi) adlı eserinde derinleştirir. 1968 tarihli *Seelsorge im Vollzug* (Manevi Danışmanlığın İcrası) adlı eserinde ise uygulama örnekleri sunar.

Thurneysen (1988) eserlerinde manevi danışmanlık için klasikleşmiş bir tanım sunar: “Manevi danışmanlık, kilisede bireye Tanrı kelamının tebliğ edilmesi için bulunur”. Manevi danışmanlık, kilisenin bireye kelamı tebliğ etmesidir ve tebliğ en geniş anlamda vaaz ile gerçekleşir. Manevi danışmanlık da vaazın özel bir şeklidir. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere Thurneysen, manevi danışmanlığı kilisenin bir görevi olarak görür. Kilise, Tanrı kelamı üzerine kurulmuştur ve bu kelamın tebliğ edilmesi gerekir. Manevi danışmanlık da “Tanrı kelamının bireye yöneltilmesidir” (Thurneysen, 1988). Bu kelam İncil'e bağlıdır ve günahın ve bağışlanmanın idrakini sağlar. Bu açıdan - en azından Protestan düşüncesine göre - “yasanın en somut şekilde uygulanmasını” (Thurneysen, 1928) sağlar ve günahı kurtuluşa, “evanjelik tövbeye” (Thurneysen, 1988) ve kişinin kilise cemaatine entegre edilmesini (Thurneysen, 1928) hedefler.

Manevi danışmanlıktaki tebliğin genel, açık tebliğden içerik bakımından hiçbir farkı yoktur, sadece daha kişiseldir. Bu kişisel tebliğ şeklinde gerçekleşen manevi danışmanlık özü itibariyle bir konuşmadır (Thurneysen, 1988). Teolojik olarak bu konuşmayı ya da bu konuşmanın bir tarafını Tanrı oluşturur, diğer taraftan bu konuşma *Tanrı önünde* gerçekleşir. Bu teolojik boyutun anlamı şudur: konuşma iki düzlemde gerçekleşir. Biri, kişinin hayatına dair anlattığı bir olayın, insani bir durumun kendi düzlemidir. Bu durumun anlatılmasıyla görüşmenin Tanrı *önünde* ya da onunla *birlikte* yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda - anlatılanlar bir başka düzleme, Tanrının düzlemine geçer. Kişinin durumu adeta Tanrının nazarına sunulur ve orada bütün her şey farklı bir boyut, anlam ve değerlendirme kazanır. Kişinin aktardıkları bütün insani hükümleri aşan, tanrısal hükmün, buyruğun altına girdiği bir geçiş yaşanır. Thurneysen buna (1988) “manevidanışmanlık görüşmesindeki kırılma noktası” der. Bu geçiş, manevi danışmanlık görüşmesinin hedefe ulaşmasının bir aracıdır. Bu hedef, bu geçiş, anlatılan olayların üzerinde Tanrı kelamının hâkim olması, yani Tanrının günahları affetmesidir. Fakat Thurneysen burada uygulamada dikkat edilmesi gereken bir noktaya işaret eder. Görüşmeyi dinî bir düzleme taşımak adına kişiye “dinî bir tacizde” (geistliche Anrempelung) bulunulmamalıdır. Zorlamak yerine bu geçiş, görüşme süresince seyretmelidir (Thurneysen, 1988).

Manevi danışmanlık görüşmesinin bir diğer özelliğini Thurneysen (1988) bir savaşa benzetir. Manevi danışman, görüşme sırasında Tanrı kelamı ve İsa'nın gücünün hâkim kılınması için adeta bir savaş verir. Bu savaşın araçları ise İncil ve duadır. Bu savaş aynı zamanda, kişinin dün yevi görüşü ile teolojik bakış açısı arasında verilir. Psikoloji insana rahatsızlığını nevroz olarak gösterirken, teoloji hastalık ile günahkarlık arasında bir bağlantı kurar. Manevi danışmanlık görüşmesinde önemli olan, anlatılanları dinî bir düzleme çekebilmek olduğu için, danışman burada, dinî tarafın kazanması, en azından kişiye telkin edilmesi konusundaki savaşı kazanmak durumundadır.

Thurneysen'in (1988) anlayışının bir diğer noktası, manevi danışmanlığın kilise terbiyesi olarak görülmesidir. Terbiyenin anlamı “disciplina”dan gelir ve “okul” demektir. Dolayısıyla manevi danışmanlık öğrenme ve öğretmedir. Öğretmen, öğrencisi olmaya izin verdiğimiz Tanrıdır. Onun öğrencisi ve onun hitabının muhatabı olabilmek, onun bakım ve koruması altına girmek demektir. Bu da en iyi ve derin anlamda manevi danışmanlıktır. Bu terbiye sayesinde cemaate irşat edilir, cemaat canlı tutulur, birey dinî başıboşluk ve ahlaki bozulmadan kurtarılmış ve korunmuş olur.

Thurneysen'a (1988) göre manevi danışmanlık aynı zamanda günah çıkartma ve duadır. Günah çıkarmayı ifade eden “*Beichte*” kelimesinin anlamı; bir şeyin kabul edilmesi, itiraf edilmesi, onaylanmasıdır. Burada kabul edilen şey günahlardır. Günah çıkarmasıyla kişi, yaptığı şeyin yanlış olduğunu kabul eder ve günah işlediğini Tanrı karşısında itiraf eder. Günahların bu şekilde itiraf edilmesi, manevi danışman ile yapılan görüşmede gerçekleşir. Günahların itiraf edilmediği hiçbir görüşme manevi danışmanlık görüşmesi olarak nitelenemez. Manevi danışmanlık ancak, Tanrıyla yapılan ritüelistik bir konuşmada, dua ve günah çıkartmada hedefine ulaşır. Günah çıkarma, yani günahların Tanrının önüne serilmesi, manevi danışman ile birlikte yapılan duada gerçekleşir. Dua ile kişi beklemekten yani pasif bir duruştan, Tanrıyla bizzat aktif bir karşılaşmaya geçer.

Thurneysen aynı zamanda, kerigmatik anlayış içerisinde hasta manevi danışmanlığını, kilisenin merkezi, manevi danışmanlık vazifelerinden biri olarak sayar. Buna göre hastalara yapılan danışmanlığın dayanağı, yine İsa'nın bizzat hastalarla ilgilenmesidir ve bu nedenle hasta manevi danışmanlığı bir emir olarak kabul edilir. Hasta manevi danışmanlığının içeriği ise günahların affıdır ve ancak Tanrının lütfuyla gerçekleşir (Thurneysen, 1968). Diğer taraftan Thurneysen, hastalığı bir nimet olarak görür. Çünkü hastalığın verdiği acizyet içinde kişi, Tanrıyla yeniden ilişkiye geçebilir, onun yardımına muhtaçlığını hatırlar ve böylece kerigmatik manevi danışmanlığa ya da günahların affı için bir fırsat doğar (Thurneysen, 1968). Laepple (1979), Thurneysen'in bu fikrini insanların hastalık anında manevi danışmanlığa açık hale geldikleri ve onun sayesinde içsel, vicdani olarak dayanıklılık ve yönelim kazandıkları şeklinde yorumlar. Hasta, hastalığı ile günahları arasındaki bağı manevi danışmanlık görüşmesi içerisinde kabul ettiği anda, Tanrının kurtarıcılığına açık hale gelir (Naurath, 2000). Ancak böylesine bir yaklaşımda sakıncalı bir taraf da bulunur. Hastalık, insanın günahkârlığının sembolü haline gelir ve böylece hasta beden günahkârlığının ifadesi olur. Günah ve hastalık arasında kurulan bu paralellik, insanı bir kimlik krizine sokabilir. Hasta insanın psikolojik ve bedensel varlığıyla algılanmadığı ve ciddiye alınmadığı, diğer bir ifadeyle Thurneysen'in “insaniliği reddeden” (Naurath, 2000) bu manevi danışmanlık anlayışı, sadece dinî tebliği, dönüşü hedeflediği için, insana, özellikle de hastalık psikolojisi içindeki insanın iyileşme sürecine, yapıcı bir katkısı yapamaz.

Kerigmatik anlayış içerisinde alışılmamış bir yönelim olarak Thurneysen (1988); manevi danışmanlık ile psikolojinin ilişki halinde olması gerektiğini savunur. Manevi danışmanlığının *yardımcı bilim* olarak psikolojiye ihtiyacı vardır çünkü manevi danışmanlık görüşmesi, belirli bir insan yaratılış gerektirir. Psikoloji de insanın doğasına, iç yaşantısına

ilişkin bilgiler sunar. Aslında teolojik danışmanlık yaklaşımları ile terapötik yaklaşımlar arasındaki temel tartışma veya ayırım noktası, tam da burada yatar. Psikolojik bilgilerle insana yaklaşmayı öngören yaklaşımlar, tebliğin niyet ve amacına karşı çıkarken Winkler (1983) bunlara; “Tanrı-Kelamı-Poimeniğine karşı geliştirdikleri konseptler” der. Ancak homiletik paradigmanın taraftarları psikolojiye karşı çıkarlar. Thurneyssen, bu paradigma içerisinde, bu iki alanın uzlaşma gerekliliğini ortaya koyan kişidir. Ancak bunu yaparken, manevi danışmanlığın, her ne kadar faaliyet şekliyle psikoloji veya psikiyatriye yaklaşılsa da tamamen farklı ve başka bir şey olduğunu vurgular. Ona göre manevi danışmanlık, özü itibarıyla ne psikolojik bir muayene ne de psikoterapik bir uygulamadır. Fakat tebliği kişiye ulaştırabilmek için, yani danışmanlık yapabilmek için, psikolojinin insanın ruh hâli hakkında vereceği oldukça kesin, metodik ve kapsamlı bilgiye ihtiyaç duyulur. İyi manevi danışmanlar, her zaman iyi psikolog olarak bilindikleri için, manevi danışmanlığa göre yardımcı bilim pozisyonunda olan psikoloji ve psikoterapi dallarıyla ilişki sürdürülmelidir (Thurneyssen, 1988). Fakat unutulmamalıdır ki psikoloji, manevi danışmanlığa denk ya da eşit bir partner değildir, o sadece işlevinden yararlanan bir alandır. Üstünlük her bakımdan kutsal metindedir, psikolojinin nerede ve ne kadar kullanılacağını o belirler.

1.2.5. Psikolojik Manevi Danışmanlık Yaklaşımı

1900’lerde genel olarak pratik teoloji ve özellikle de manevi danışmanlıkta insanların psikolojik durumlarını tanıma ve bu durumlarıyla ilgilenmeye doğru bir hareket başlamıştır. Gruehn’ün (1926) de eleştirdiği gibi; insanların sıkıntıları sadece dinî telkinle örtülmemeli, daha yakından işlenmelidir. Böylelikle yoğun bir şekilde insan-toplum bilimleri ve sosyal bilimler, kilise pratiği için keşfedilmeye başlamıştır.

Terapötik, danışmanlık, eşlik eden, kabul eden, kişi merkezli gibi sıfatlarla nitelenen psikolojik yaklaşımlar; insanlara kriz durumlarında Hristiyan inancı bağlamında iş birliğine dayanan, terapötik kalifiyeli bir danışmanlık öngörür (Klessmann, 2010). İnsana bedeni ve ruhuyla bir bütün olarak yaklaşılması, Klessmann’ın (2010) deyimiyle, insanın bütün ihtiyaç, potansiyel ve maruz kaldığı tüm tehlikelerle algılanması ve kabul edilmesidir. Bu farkındalığın neticesinde 1960’ların sonlarında kerigmatik paradigmaya bir tepki olarak terapötik manevi danışmanlık paradigması gelişmiştir. Bu gelişim terminolojiye de yansır, artık “Tanrı kelamının tebliği” yerine “İncil iletişimi”nden bahsedilir (Klessmann, 2010). Bunun yanı sıra kiliseye ve işlevine de bakış değişmiş, insanların yalnızlaştığı ve yönlerini kaybettikleri dönemde, kilisenin

diakonik ve sosyal yönelimli bir kriz merkezi olarak görülmesi öngörülmüştür (Stollberg: 1996).

Almanya’da manevi danışmanlık hareketiyle yayılmaya başlayan terapötik paradigmanın en önemli özelliği, manevi danışmanlığın empiriğine yönelmesi ve teorik prensipleri geri planda tutmasıdır. Stollberg ve öğrencisi Klessmann’a göre, bu sayede manevi danışmanlığa bir metot kazandırılabilir, manevi danışmanlık öğrenilebilir ve öğretilbilir bir hâl kazanır. Dolayısıyla manevi danışmanlık yapan herkesin mesleki bir eğitim alması şarttır. Winkler’in (1983) ifadesiyle “insan yaşantılarını kavrayan” bu yaklaşımlarda, davranış ve inanç alanlarında bireysel yaşantılar önemsiz ve çatışma halinde olan bireye gerçekten ulaşma çabası bulunur. Bu yapılırken de bireyin yaşam dünyası ile inanç dünyası, kişiye duygusal olarak açılmaya çalışılır. Bunun en iyi yöntemi olarak da ilgili kişiyle birebir ya da grup içerisinde ilişkiye geçmek görülür (Winkler, 1983).

1.3. İslam’da Manevi Rehberlik

Manevi danışmanlık kavramı Kur’an’da ve peygamberlik geleneğinde somut yer almamasına ve hatta İslam’da manevi danışmanlık kurumsallaşmamış ve profesyonelleştirilmemiş olmasına rağmen, Almanya’da İslami ilkelere uygun olan çeşitli manevi danışmanlık biçimleri mevcuttur. Bu konuda hangi terimlerin kullanılması gerektiği konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Manevi danışmanlık hizmetlerinin hangilerinin nasıl İslami bir kontekste kullanılabileceği Almanya bağlamında şu başlıklar altında incelenebilir:

1. İslam’da manevi-dinî bakım,
2. Acil durum desteği,
3. Müslümanlar için manevi bakım,
4. Ruhani destek ve rehberlik,

Bu terimi yeniden oluşturmanın çeşitli yolları vardır. İslam teolojisinde, Alman dilinde kendi tarihsel gelişimini aşan ve böylece kendi haline gelen manevi danışmanlık, *İslami* ya da *Müslüman* gibi kısıtlayıcı formasyonlarla meşrulaştırılabilir. Çünkü bu olgu, yani acı çeken, hasta ya da ölmekte olan insanlara yönelik bakım, İslam’da da mevcuttur. İslam’da önemli olan terimler değil, onlarla ilişkili içerik veya kavramlardır. Çünkü “İsa”, “Kutsal Ruh” gibi terimler, Kur’an’da başka bir anlamsal içerikle doldurulmuştur ve birlik inancıyla (tevhit) ilişkilendirilen, Yahudilik veya Hıristiyanlıktan pek çok terim, Kur’an’da da geçmiştir. Başka bir deyişle, arabulucu olmadan Allah’a (c.c.) ve tek imana dayanan, İslami bir antropolojiye

bağlanması gereken İslami manevi danışmanlık kavramı, Müslüman pastoral çalışmalarındaki diğer tüm gelişmelere bir kılavuz ve kriter olarak hizmet etmek için geliştirilmelidir. Çünkü şu anda Avrupa’da zorunluluktan dolayı, İslami-teolojik temeli olmayan bir prosedürle donanmış, Müslüman din görevlileri için eğitim kursları vardır. Bu bağlamda, İslami bir manevi danışmanlığının kavramsal olarak nasıl ele alındığıyla ilgili literatür çok kısıtlıdır ve üniversite eğitimine nasıl entegre edilmesi gerektiği konusunda güvenilir ve sistematik bir bulgu bulunmamaktadır. 2008 yılında Wiesbaden’de Müslüman manevi danışmanlık hizmetini kuran Gülbahar Erdem (2015) tarafından projeden modele kadar yapım aşamasındaki manevi danışmanlıkla ilgili, aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

"Öz-imaj ve manevi danışmanlık bakımın teolojik açıdan da çizebileceği misyonla ilgili temel soru henüz kesin olarak yanıtlanmadı. Gelecekte Almanya’da gelişmekte olan İslami ilahiyat fakültelerine ayrılması beklenen sağlam ve bilimsel bir analize ihtiyacı vardır."

Bu nedenle, örneğin ABD, İngiltere, Avusturya, Hollanda, Belçika, Türkiye ve Arap ülkelerinden uzmanlarla çalışarak bu alanda da temel araştırmalar yapılmalıdır.

Bu kurumsallaşmış manevi danışmanlık şekli İslam ülkeleri için yeni olduğundan, bu konudaki ilk kongre 7-10 Nisan 2016 tarihleri arasında İstanbul’da yapılmıştır. Bu Kongre, 1. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi adıyla ilgililerle buluşmuştur. (MDRK, 2021)

İslam ülkelerinde, bu ihtiyaç muhtemelen şimdiye kadar çok hissedilmemiştir. Çünkü hasta ve ölmekte olan hastalar genellikle akrabaları tarafından önemsenmiştir. Ancak bazı İslam ülkelerinde, Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerindeki, çalışma ve barınma koşullarına yönelik yeni sorunlar, Müslüman hastaların Müslüman din görevlileri tarafından tedavi ve bakımı için yeni bir yöntem gerektirir.

1.3.1. İslam Manevi Bakımının Temelleri ve İslam’da İnsana Bakış

İslami manevi danışmanlık, her şeyi kapsayan merhamet ve Allah (c.c.) sevgisi üzerine inşa edilebilir. Çünkü Allah’ın (c.c.) rahmeti ve sevgisi yaratılış boyunca ifade edilir ve bu Kur’an’ın temel yapı taşıdır.

Çünkü “*Allah Kendisine merhamet etmiştir*” (En’âm 6/54).

Kur'an'a göre, Allah (c.c.) aynı zamanda merhamet sahibi ve adil bir yaratıcıdır. Kur'an der ki: *"Ve sizin Rabbiniz kullarına haksızlık etmez."* (Fussilet 41/46). Allah (c.c.) bir Hadis-i Kutsi'de şöyle buyurur: *"Ey kullarım! Kendime haksızlık etmeyi yasakladım, size de yasakladım. Bu yüzden birbirinize haksızlık etmeyin."* (Rîyâzü's-Sâlihîn, 111). Bu nedenle, insanın Tanrı'nın temsilcisi olarak yaratılış misyonu, adalet, sevgi ve merhametle donatılmış yaratılış düzeninin ve dünyanın uyumunun sürdürülmesine de yöneliktir. Buna insana hizmet de dâhildir. Bu, buyruğun, İslam'da da geçerli olduğu anlamına gelir. Çünkü bütün yaratılış, Allah'ın (c.c.) sevgisini ve merhametini yayar. Hz. Muhammed (s.a.v.) de Allah'ın (c.c.) merhametinin bir ifadesidir. Çünkü Kur'an der ki: *"Ve biz sizi ancak dünya sakinlerine bir rahmet olarak gönderdik."* (Enbiyâ 21/107).

Allah'tan (c.c.) gelen bu rahmet, pek çok bakımdan, İslam dini ve din görevlileri için bir örnektir. *"Allah'tan bir rahmet olarak Sen, onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, Senin etrafından dağılırlardı. Onları bağışla ve onlar için Allah'tan af dile. Ve eğer karar verdiysen, Allah'a güven. Allah, O'na güvenenleri sever."* (Âl-i İmrân 3/159)

Hz. Muhammed (s.a.v.) birçok sözünde de yumuşaklık ve merhameti vurgular. *"Allah (c.c.) her konuda yumuşaklığı sever."* *Merhamet aynı zamanda insan tarafından da uygulamaya konulmalıdır, çünkü "kim insana merhamet etmezse, Allah (c.c.) da ona merhamet etmez."* (Buhârî, Tevhîd, 2.) şeklindeki ifadeleri buyurduğu hadislerinden bazılarıdır.

Bu nedenle Müslüman; kendisi, ailesi, çevresi ve nihayet Allah'la (c.c.), merhamet ve sevgi gibi etik değerlerle, barış içinde yaşayan kişidir. Kur'an'da insan modeli ve ruhun hâlleri ile ilgili ayetler, ancak Allah'ın rahmeti ve sevgisi ile donatılan Kur'an'ın genel kavramına dâhil edildiklerinde doğru bir şekilde anlaşılabilir.

İslam, manevi ve maddi dünya gibi hayatın farklı alanlarını birbirinden ayırmayan bir din olarak bilinir. Kur'an'daki geçişler değişkendir. İslam'da böylece dünya ve insan, bütüncül bir görünüme sahiptir. Çünkü insan için genel bir kavram sunmak istenilmiştir. Kur'an yorumcusu Süleyman Ateş şöyle demiştir: *"Bu hâliyle Kur'an sadece dinler ve ahiret kitabı değil, aynı zamanda bu ve diğer dünyayı birbirine bağlayan ilahî bir mesajdır. Nasıl ki bu dünyadaki yaşam, ruhun ve bedenin bir bileşimidir, Kur'an da bu dünyanın ve ahiretin, maddenin ve ruhun bileşimidir. Kur'an'da, bütün evren, tüm doğa hareket hâlinindedir. (Ateş: 2003)"*

Bu nedenle manevi danışmanlık; Tanrı'nın merhametine nail olmayı ve böylece insanların zihinsel olarak çeşitli inanç ve kültürlere saygı duymasını teşvik etmelidir. Son olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin insanlara karşı en hayırlınız, insanlara en faydalı olanınızdır.” (Buhârî, Mağâzî, 35.)

1.3.2. İslam'da İnsan Modeli

Kur'an'a göre, Allah (c.c.) yaratıcıdır, insan ise yaratılındır. Bu nedenle, yaratıcı ve yaratılan arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kur'an tüm insanları birbirine eşit olan Allah'ın (c.c.) kulları olarak ifade eder. Bu yüzden:

İnsan en güzel surette yaratıldı ve Allah'ın (c.c.) en iyi talimatları ona verildi (Tin 95/4). “*Hani Rabbin meleklere demişti ki; Ben şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım. Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın.*” (Hicr 15/28-29).

Yaratıcı olan Allah (c.c.); insana şah damarından daha yakındır. Nitekim Allah (c.c.) Kur'an'da; “*Biz insanı yarattık ve ruhunun ona ne fısıldadığını biliyoruz ve biz ona şah damarından daha yakınız.*” (Kâf 50/16) buyurmaktadır.

Bu nedenle Allah (c.c.), insanın ve tüm evrenin yaratıcısı, geçim kaynağı ve koruyucusudur. Erkek ve kadın, Allah (c.c.) tarafından yaratıldıkları için Allah (c.c.) karşısında eşittirler. Her ikisi de Allah'ı (c.c.) tanımaya (Rûm 30/30) ve böylece içsel yeteneklerini, özgür ve makul canlılar ve insanlar olarak geliştirmeye ve bu dünyada yaptıklarından dolayı inananlar olarak sorumluluk üstlenmek gibi doğal bir eğilime sahiptirler. Kur'an'a göre, erkekler ve kadınlar için üstünlük takvayladır.

“*Ey insan, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, birbirinizi tanımanız için sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında sizin en kıymetliniz, takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, Habir'dir.*” (Hucurât 49/13).

İnanç ve eylem İslam'da bir birlik oluşturur. Merhametli bir Allah'a gerçek iman, o imana karşılık gelen bir uygulama gerektirir “*Bu sizin servetiniz değildir, sizin de çocuklarınız, size yakınımıza erişmenizi sağlayanlar değildir, inananlar ve iyilik yapanlar hariç. Yaptıklarından dolayı ödül alacaklar ve üst rütbelerde güvende olacaklar.*” (Sebe' 34/37). İnanç ve pratiğin yoğun etkileşimi, hayatın seyrinde Kur'an'ın mesajının teyidine, Allah (c.c.) ve merhametinin her şeye nüfuz ettiğinin farkına varılmasına yol açar.

İslam'ın ilk kaynağından, yani Kur'an'dan, Allah'ın (c.c.) çok yakınında olduğunu ve insanı sevdiğini öğrenen Müslüman, doğal olarak çeşitli ilahî hizmetlerle Allah'a (c.c.) yaklaşmaya ve böylece yaratılış amacını yerine getirmeye ve İslam'daki manevi çalışmalar için çok önemli olan içsel uyumunu kurmaya çalışır. İnsanın kişiliği, Allah (c.c.)'a yakın olma deneyimiyle güçlenir (Schimmel, 2000). Yakınlık duygusunun ve evrenin yaratıcısına bağlı olmanın bilinci insana güç ve onur verir. Ünlü İslam düşünürü Muhammed İkbal'e göre, *"İslamın en derin deneyimi, Allah'ı namazda hissetmektir"*. Bu, duanın, insanın Allah'a yakınlığını deneyimlediği ve "varlığının kaynağının" ona yakın olduğunu fark ettiği, varoluşsal bir deneyim olarak yorumlanabileceği anlamına gelir. Bu nedenle, İslam anlayışına göre müminin, Allah'ı görür gibi ve O'na yakınlık hissederek dua etmesi gerekir (Roger, 1987).

İnsanın Allah'a (c.c.) ait olduğu bu aidiyet, Kur'an'ın birçok ayetinde ifade edilir. Bu ayetlerden biri der ki: *"Biz Allah'a aitiz, O'na döneceğiz."* (Bakara 2/156). Bu ayet, Müslümanın, bir sınava tabi tutulduğunda, hasta olduğunda veya bir Müslümanın öldüğünü duyduğunda söylenir. Böylece, Kur'an'da, yaşam, hastalık ve ölüm bir imtihan olarak anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an şöyle der: *"O (Allah) sizin için en iyi olanı bilir, sizi sınamak için ölüm ve hayatı yarattı. O, kudretli ve bağışlayıcı olandır."* (Mülk 67/2; ayrıca Bakara 2/155-157).

Başka bir deyişle, fiziksel veya ruhsal hastalıklar ve krizler Allah (c.c.) ve ahireti hatırlamaya vesile olur, böylece mümin, hastalık veya krizin üstesinden gelir. Bu şekilde insan, Allah (c.c.) kendisini sınadığı acılara sabırla katlanarak kendini mükemmelleştirir. Ayrıca, hastalıklar, hasta kişinin bazı günahlarının af olmasına hizmet etmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanı istila eden hiçbir yorgunluk, hiçbir hastalık, hiçbir endişe, hiçbir keder ve hiçbir acı yoktur ki, hatta ona batan küçük bir diken bile olabilir, Allah'ın insanın günahlarını affetmek için bir sebep olmasın." (Buhârî, Mağâzî,1.).

İnsan hastalandığında, hastalığının Allah'tan (c.c.) geldiğini ve Allah'a (c.c.) muhtaç olduğunu hatırlar. Bu hastalık durumunda, Allah'ın varlığının daha yoğun hissedilmesi anlamına gelir. İşte bu yüzden İslam'da da şu söylenir: *"Her kim hastayı ziyaret ederse (dolaylı olarak) Allah'ı ziyaret eder."*

Kur'an'a göre bu dünya, insanın diğer dünyaya girebilmek için kendini mükemmelleştirmesi gereken bir mola yeridir. Başka bir deyişle, insanın hayatı, yönelimin

ötesinde olmalı ve her zaman mükemmelliğe erişmeyi hedeflemelidir. Hastalıklar da bu niyetle görülmelidir. Bu nedenle İslam'da hastalık, Müslüman'ın daha yüksek manevi derecelere ulaşabileceği bir lütuf ve Tanrı'nın lütfu olarak da yorumlanır. Hz. Muhammed (s.a.v.) der ki: *“Kim Allah'tan iyilik isterse, Allah onu hastalıkla sınar.”* (Müslim, 3.)

Ölüm sayesinde insan sonunda yaratıcısına ulaşır, dünyevi sorunlardan kurtulur ve huzur içinde yaşayabilir. Bu düşüncelerden sonra, İslami düşünürler, özellikle de İslami mistikler, ölümü bir düğün günü olarak yorumlamışlardır. Sevgilinin (yani insanın) sevgiliye (yani Tanrı'ya) ulaştığı gün, vuslat günüdür.

Yani ölüm bir son değil, yeni bir başlangıçtır. Ölüm yeni bir hayat içerir. Kur'an der ki: *“Taneleri ve çekirdekleri ayıran Allah'tır. Böylece O, ölüden, diriyi ortaya çıkarır.”* (En'âm 6/95). Bu nedenle insan ölümden korkmamalıdır. Başka bir deyişle, ölüm Allah'a (c.c.) dönüştür. Bu, aşağıdaki Kur'an ayetinde de açıktır:

Allah (c.c.) inanan kişiye şöyle buyurur: *“Ey imanda sebat gösteren nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir.”* (Fecr 89/27- 30).

Bu ayetten de anlaşılacağı gibi, ölüm ruhun bedenden ayrılmasıdır. Bu nedenle İslam'da insan yaşamı, rahimde yer alan ruhun üflenmesiyle başlar.

Böylece Kur'an'a göre insanın insanlığını oluşturan şeyin insanın ruhu olduğu anlaşılmaktadır. Benliğin kalıcılığının garantisi, yani insan, insanın ruhudur.

Kur'an'daki insan modeli, yaptıklarından ve bedeninin ve ruhunun korunmasından bizzat sorumlu olan ve bu nedenle ahirette bundan sorumlu tutulan özgür insanın birliğine dayanır. Fiziksel ve ruhsal sağlık bu nedenle İslam'da büyük bir yer almaktadır. Zihin ve beden arasındaki birlik ve denge, Müslümanın kendini rahat hissetmesini sağlar. Bu aynı zamanda Kur'an ve sünnet tarafından yönetilen irşat hizmetleri tarafından sunulur. Bu şekilde İslam, zihin ve beden arasındaki ayrımı da reddeder. Beden ve ruhun gerçek sahibi Allah'tır (c.c.), insan ise bu ikisinin sadece bekçisidir. Bu nedenle, insan bu iki olgunun korunmasında dikkatli olmalıdır. Bu da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şu sözleriyle ifade edilir: *“Beş şeyin değerini önceden bilin: Ölümden önce yaşamın, hastalıktan önce sağlığın, meşguliyetten önce boş zamanın, yaşlılık tan önce gençliğin ve yoksulluk önce refahın.”* (Buharî, Rikak 3.)

Allah (c.c.) insanın gerçek sahibi olduğundan, insan yaşam ve ölüm hakkında kendisi karar veremez. Bu nedenle İslam'da ötenazi yasaktır. Kur'an der ki: *“De ki: Benim duam, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”* (En'âm 6/162). Bu aynı zamanda, meşru bir sebep olmadıkça, insanın diğer insanları öldüremeyeceği anlamına da gelir. Kur'an'da şöyle buyrulur:

“Eğer birisi birini öldürürse, ama bir cinayet yüzünden ya da yeryüzünde fesat çıkarmaktan dolayı değil, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Ve birisi birini hayatta tuttuğunda, sanki tüm insanları yaşatmış gibi olur.” (Mâide 5/32)

“Ve Allah'ın dokunulmaz olarak ilan ettiği adamı öldürmeyin.” (İsrâ 17/33)

İslam âlimleri bu tür Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ötanazi ve intiharı yasaklama sebepleri üzerine ayetlere atıfta bulunurlar (Mâide 5/32, İsrâ 17/33). Çünkü bu ikisi Kur'an ve İslam'a göre öldürmeye izin verilen sebepler arasında yer almaz.

“Tüm canlıların soylusu” terimi ile özellikle İslami-mistik literatüründe, dünya için özel bir sorumluluk gerektiren bu haysiyet ve insan konumu yeniden üretilmektedir. Yaşam ve ölüm, insanın bu dünyada özgürlüğe varması, bu özel sorumlulukla kendini kanıtlamasını sağlamasına hizmet eder (Mülk 67/2). Bu dünyada özgürlük ve terbiye de İslam'da bireysel bir bağdır. Bu aynı zamanda geleneksel Hıristiyan anlayışındaki “doğuştan günahkâr olma”nın İslam tarafından reddedildiği anlamına gelir: *“Hiç kimse bir başkasının günah yükünü çekemez ve onunla yargılanmaz.”* (İsrâ 17/15).

İlahî hizmette insan, arabulucu olmadan, sadece yaratıcısı ile karşı karşıyadır. Bir birey olarak yaptığı bu kişisel sorumluluk birçok Kur'an ayetinde vurgulanmıştır. Bununla birlikte tıbbın amacı “sağlığın korunması” ve “hastalığın tedavisi” olduğu için, doktorlar İslam'da önemli bir konuma sahiptir. Çünkü mümkün olduğunca insan hayatını korumaya ve insana fayda sağlamaya çalışır. İnsanlara fayda sağlamak ve zararı önlemek, İslam hukukunun ilkelerinden biridir. Başka bir deyişle, İslam tıbbı da Hz. Muhammed'in (s.a.v.), *“İnsanların en iyisi insana en çok fayda sağlayandır.”* (Buhârî, Mağâzî, 35.) sözüne dayanır. Ama daha önce de ifade edildiği gibi hastalıkların gerçek şifacısı Allah'tır. Ama Allah, insanları hastalık ve musibetle sınayandır. Ancak doktorun görevi, “Allah'tan gelen hastalığı, tıbbi yetkinliğiyle aracılık ederek iyileşmeye vesile olmak”tır. Bu nedenle, İslam'da “tıbbi sanat”, “Allah'ın bir hediyesi” olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle, Allah (c.c.) doğal yasalara bir şifa gücü vermiştir ve doktor bu yasaları kullanır. Bu nedenle, insanların olumlu gelişimine hizmet eden

ve akrabalar, terapistler ve doktorlar tarafından memnuniyetle karşılanan tüm terapötik önlemler İslami açıdan kabul edilebilir.

Bu görüş, Kur'an'da önemli bir açıklama yapan Hz. İbrahim'in ifadesinin bir yorumudur:

“Eğer hastaysam, Allah (o) beni iyileştirir.” (Şuarâ 26/80). Bu ayet İslam âlimleri ve hekimleri tarafından Allah hastalıklarının gerçek şifacısı olduğunu göstermek için tekrarlanır. Çünkü her hastalık için Allah (c.c.) bir çare göndermiştir. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kendinize iyi bakın! Çünkü Allah, ölüm ve yaşlanma dışında diğer bütün hastalıklara bir çare göndermiştir.” (Ebu Dâvud, Tıbb, 11.)

Ziyaretçinin hasta bir insanı nasıl teselli etmesi ve ona ne söylemesi gerektiği, Peygamber'in (s.a.v.) şu açıklamasında ifade edilir:

“Hasta bir insanı ziyaret ettiğinizde, onu yaşamaya teşvik edin ve acısını dindirecek ve onu rahatlatacak sözler söyleyin. Bu kaderi değiştiremez, ama hastanın moralini düzeltebilir.” (İbn Mâce, Cenâiz, 2.)

Acı, ruhun arınması için bir yol açar. Burada insan, hastalandığı zaman duyduğu acı sayesinde ruhunun arınacağına ve Allah'ın rızasına nail olacağına inanmalıdır. Çünkü İslam'a göre, Allah'ın rızası, Müslüman için kazanılacak en yüksek mertebedir: “Allah, altından ırmaklar akan ve sonsuza dek yaşayacakları Cennet için mümin erkek ve kadınlara söz vermiştir. Ama Allah'ın (c.c.) rızası daha büyüktür. İşte büyük başarı budur.” (Tevbe 9/72).

Allah (c.c.) “bir eğlence olarak hayatı yaratmadı”. Bununla ilgili olarak Kur'an'da şöyle denilmektedir: “Sizi anlamsız bir oyun için yarattığımızı ve bize geri getirilmeyeceğinizi mi sanıyorsunuz?” (Mü'minûn 23/115). Aksine, Allah (c.c.) O'na hizmet etmek için insanları yarattı:

“Ben ruhani varlıkları (Cin) ve insanları sadece bana kulluk etmeleri için yarattım.” (51/56). İşte bu yüzden insan bu geçici dünyada kendini kanıtlamalı. Her ne kadar hastalar Kur'an'a göre bazı dinî görevlerden mesul tutulmasalar da (oruç, namazı, hac, namazda abdest vb. gibi) ya da bu görevler hastalara kolaylaştırılrsa da bazı inanan Müslümanlar, imtihan

zamanlarında Allah'a bağılı olduklarını göstermek ve Allah'ı (c.c.) unutmamak için bu görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Çünkü Kur'an der ki:

“De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize erişemez. O bizim Mevlamızdır. Öyleyse müminler, yalnız Allah'a tevekkül ederler.” (Tevbe 9/51).

Ayrıca; *“Bağılılık, yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Dindarlar, Allah'a, Son Gün'e, meleklerle, kitaba ve peygamberlere inanır, O'na olan sevgisinden dolayı, akrabalara, yetimlere, muhtaçlara, yolculara ve dilencilere para verir, köle ve mahkûmların satın alınması için para harcar, namazı kılar ve zekâtını öder. Sözlerinde duranlar, acı çeken ve imtihan zamanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve Allah'tan korkanlardır.”* (Bakara 2/177)

Mümin böylece hastalığı sırasında Allah'tan güç alır, çünkü *“hastalığı, Allah'ın davasının bir işareti”* olarak yorumlar ve ruhunun Allah'a döneceğini bilir. Bu nedenle Müslüman ölümden korkmamalıdır, çünkü her insanın ölüm zamanı bellidir:

“Hiçbir kimse Allah'ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez. Kim dünya nimetini isterse ondan kendisine veririz; kim ahiret nimetini isterse ona da ondan veririz ve şükredenleri ödüllendireceğiz.” (Âl-i İmrân 3/145)

Doğumdan itibaren içinde Allah (c.c.) fikrini taşıyan ve fiziksel olarak olgunlaşmış olan insan, yavaş yavaş Allah'ı (c.c.) tanımaya ve ona hizmet etmeye başlar. Allah (c.c.) hakkında bu bilgi ve hizmeti, insanın ruhsal olarak gelişmeye başlamasına yol açar. Dinsel olgunluğuna erişen, beden ve ruhtan oluşan kişi, olgunlukta doruğa ulaşan bir ruhsal gelişimden geçer. Akıl, kalp ve ruh arasındaki denge, aynı zamanda dinsel olgunluğun ifadesi ve özgürlüğün en yüksek biçimi olan *nefsin tezkiyesi* aracılığıyla da bu manevi mükemmelliğe katkıda bulunur. Bu denge, insan hata yaptığında, abarttığında, savurgan olduğunda ve *bağıştta bulduklarında ne savurgan ne de çekingen, ama ortasını arada tutanlar.* (Furkân 25/67) veya günahlara sebep olan şeytanın etkisiyle, onun içgüdüleriyle hareket ederken bozulabilir. İslam'da bağışlanma, geleceğe dair umudu olmayan insanlar için çok önemli bir rol oynar, çünkü insanı kendine getirebilir.

Bu dengeyi geri getirebilecek bir başka unsur da, insanın Allah'ı anmasıdır: *“İnananlar, kalplerini Allah'ın anılmasında dinlendirenler- evet, kalpler yalnızca Allah'ı anmakla huzur bulur.”* (Ra'd 13/28)

Allah'a (c.c.) hizmet etmek ve O'nun imtihanlarına katlanmak, insanın gerçek manada özgürlüğe ulaşmasına yardımcı olur. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve diğer peygamberler bu konuda bir rol modeldir, çünkü onlar bütün insanların eşit yaratıldığını ve doğal olarak Allah'a yöneldiğini ilan ettiler, böylece bu dünyadaki çeşitli imtihanlar bu çerçevede yorumlanabilir. Hz. Eyüp (a.s.), hatta yanlışlıkla hapiste senelerce kalıp sonunda kurtarılan Hz. Yusuf (a.s.) bile (...) Allah'a (c.c.) olan bu inanç, insanların ruhsal ve fiziksel olarak gelişmesini ve böylece en yüksek özgürlük biçimini elde etmesini sağlar. Çünkü Tanrı'ya ve ibadete olan inanç, var olan yüce varlığa tapınmak ve böylece kişiliğin gelişimini kısıtlayan diğer bağımlılıklardan kurtarmak, gerçekten özgür olmak demektir.

Ruhsal ve fiziksel gelişimde, insanın bedeni sürekli değişir, ancak ruhsal nitelikler değişse de zihin her zaman aynıdır. Çünkü eğer insan ruhu değişirse, her değişimde yeni bir insan ortaya çıkar. Benliğin kalıcılığının garantisi, insanın ruhudur. Ahirette Tanrı, insanın ruhunu ölümsüz bir bedene giydirecek ve böylece insanı büyütecektir.

Çeşitli İslami disiplinler, Kur'an kavramını benimsemiş ve bu anlayışı daha da geliştirmiştir. Örneğin insanın iç yaşamı, İslam filozoflarının odak noktasıydı. Yaklaşımları şuydu: "*Kendisini tanıyan, Rabbini de bilir.*" *Nefs- i emmare* (kötülüğü emreder) ya da *Nefs-i, levvame* (kendilerini azarlayan vicdan) *gibi* nefis mertebeleri, mistikler tarafından farklı bilinç seviyeleri olarak yorumlanabilir. Böylece insan ruhu (*nefis tezkiyesi*), Allah'ı (c.c.) veya diğer ilahî hizmetleri anarak daha yüksek ruhsal derecelere ulaşabilir ve böylece gerçek benliğini tanıyabilir. 13. yüzyılda "*Bir ben vardır bende, bende içeru*" diyerek deneyimlerini ifade eden Yunus Emre'de de bu durum açıkça görülmektedir (Tato, 1991).

İslam dini anlayışına göre bütün insanlar Allah (c.c.) katında eşittir. Sosyal bir sistem olarak, kendisine, insan adabına ve çevreye karşı sorumluluğu olan kişi, görevlerini yerine getirmek, toplumunda ve ortamında barışı inşa etmek zorundadır. Ancak bunlardan insan, ancak ruhsal olgunluğuna erişmişse sorumludur. Eğer insan kendini anlama veya ayırt etme yeteneğini kaybederse ya da doğumdan itibaren ona sahip değilse, onun için dinî ve sosyal yükümlülükler sona erer.

Anne-babalar yaşlandığında, zayıf ve kinli olduklarında ya da sağduyularını kaybettiklerinde, merhametle muamele görmelidirler. Kur'an'ın *sadece tek bir Allah'a inanmak* amacı bu emre yol açar. Bu durum, ebeveynler için tedavi ve bakımın önemini vurgulamaktadır. Bu durum, Kur'an'ın burada hiçbir ayırım yapmaması ve genel olarak

yaşlılığa erişmiş ebeveynlerden bahsetmesi nedeniyle, özürlü veya hasta ebeveynler için de geçerlidir: *“Rabbiniz sadece kendisine kulluk etmeniz ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”* (İsrâ 17/23-24).

Yaşlıların, hastaların, zayıfların ve engellilerin bakımı bu nedenle Müslümanların görevlerinden biridir. İyilik, karşılıklı iletişim, kabullenme ve hoşgörü çok yararlıdır ve İslam’ın temel inançları arasındadır. Kur’an der ki: *“Ey insan, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Sizlerden en yüce olanınız, Allah’tan en çok korkanınızdır. Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır.”* (Hucurât 49/13)

Manevi bakım için açıklama ise aşağıdaki ayetlerde yer alan Allah (c.c.) korkusu, iyi işler, doğruluk ve sabırla vurgulanır: *“...İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah’tan korkun çünkü Allah’ın cezası çetindir* (Mâide 5/2); *“Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip iyi dünya ve ahret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler başkadır.”* (Asr 103/1-3)

Karşılıklı yardım, destek, teşvik, eşlik ve sevginin ifadesi ve böylece de manevi danışmanlık, meşrulaştırma için bir temel olarak hizmet gelenekleri de vardır:

Her kim bir mümini müşkül bir durumdan kurtarırsa oda ahirette müşkül bir durumdan kurtulur. Kim bir Müslümanın hatalarını örtbas ederse, Allah da onun bu dünyada ve ahirette yaptığı hataları örtbas edecektir. Bir kul kardeşine yardım ettikçe Allah da kuluna yardım eder.” (Tirmizî, 1425)

“Müminler aynı bedenın uzuvları gibidirler (merhamet, sevgi ve iyilik). Vücutun bir organı acı çektiğinde (hasta), vücutun geri kalanı uykusuzluk ve ateşle tepki vererek, bu organdan etkilenirler!” (Buhârî, 6011; Müslim, 2586).

“Hiçbiriniz, kardeşini (ya da komşusu için, kendisi için sevdiği şeyi) sevmediği müddetçe gerçekten iman etmiş sayılmaz” (Buhârî, Kitab el-İmân,13)

“Faydalı her iş bir sadakadır: iyi olan tek şey sadakadır.” (Buhârî, 6021). Bu, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Kardeşinin yüzünü güldürmek senin için bir hayır işi, iyiliği emretmek ve kötülükten men etmek bir hayır işi, bir insana bir beldede kayb olduğunda doğru yolu göstermek bir hayır

işidir. Görmeyen bir kimseye önderlik etmek bir sadakadır. Yolların taşlarının (kaya bloklarının) ve dikenlerin temizlenmesi bir sadakadır. Kovanızdan gelen suyu kardeşinin kovasına dökmek de senin için bir sadakadır.” (Tirmizî, Birr, 36.)

Başka bir deyişle, tüm bu faaliyetler bir hayır kurumunu andırır. Ezilen mutsuz insanlara yardım etmek (Buhârî, 6022) aynı zamanda bir hayır işidir. Bu geleneklerden, İslam'daki manevi danışmanlığının, hem din görevlisi (irşat), hem de dinî hizmeti alanın yararlanması, sadaka veya bağış olarak yorumlanabileceği ve böylece arındırılabilirdiği sonucuna varılabilir. İslam'da manevi danışmanlık böylece kişi için bir *yardım* ve aynı zamanda görevlinin kendisi için bir *yardımdır*. Çünkü bu faaliyet de ilahî hizmetin bir parçasıdır. Kur'an'da şöyle buyrulur: “Sevdiğiniz şeyden vermedikçe iyi (dindar) olamazsınız; Ve ne verirsiniz, Allah bilir.” (Âl-i İmrân 3/92). Yani, bu bir zanaat, başka faaliyet alanı, maddi ve manevi mal (becerileri) olabilir ve her durumda bağış gerekir. Eğer paylaşma olmazsa bu bir kişi ile kalır ya da onda birikir ama paylaşma olursa, toplumun bütünü bunlardan yararlanır.

Böylece Kur'an insanları fedakârlığa teşvik eder, çünkü abartılı bencillik hem kendisine hem de bir bütün olarak topluma zarar verir. Müminlerin fedakârlığının bir boyutu, kardeşine doğru öğüt vermesidir: “Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” (Âl-i İmrân 3/110). “Zarardan kurtulmak veya ondaki iyiliği artırmak için: din samimi bir öğüttür.” (Tirmizî, 1926). Bu öğüt en iyi şekilde verilmelidir, çünkü Kur'an şöyle der: “... İnsanlara güzel söz söyleyin.” (Bakara 2/83). Peygambere (s.a.v.) göre, güzel söz insanı cehennem ateşinden de kurtarabilir:

“Yarım hurma (bağışla) ile bile olsa, cehennem ateşinden sakının. Eğer onu bulamazsanız, en azından iyi bir söz söyleyin!” (Buhârî, 6540).

İnsanlara nazik bir şekilde hitap etmek, fiziksel ve zihinsel engelli insanlar için de geçerlidir:

“Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli ermezlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.” (Nisâ 4/5).

1.3.3. Hastalık ve Sağlığın Bağlamsallığı

Hastalık, sağlık bağlamında yorumlanamaz. Geiger adlı bir kadın, Müslümanlar için sağlığın ne anlama geldiğini açıklayan bir konuşma yapmıştır. Konuşma şu soruyla başlar:

“Bayan Geiger, biz Müslümanlar için sağlık nedir biliyor musunuz?”

“Hayır, Ben sağlığımızı oluşturanın ne olduğunu anlatacağım: Sağlık; namazı kılmanız- kurallara uymanız - ailemize iyi bir şekilde davranmanızdır.” (Sağlık Kurulu'nda Sayın Geiger ile yapılan bir konuşmadan, 1996)

Bu konuşma, hastalık ve sağlığın insanların din, çevre ve kültüründen izole olarak görülemeyeceğini göstermektedir. Tıbbi etikçi Hans-Martin Sass'ın dediği gibi, doktor bu nedenle sadece hastanın kan değerlerini değil, aynı zamanda değer ve dünya imajını da bilmelidir. Dinî, sosyal ve kültürel yorumlar, belirli bir grubun veya dinin, hastalık anlayışını anlamaya ve hastalığı bu özel düşünce sistemi içinde sınıflandırmaya yardımcı olur. Müslüman bir ülkenin refahı sadece; hastalığı tedavi etmeye değil, aynı zamanda dinî ilkeleri, sosyal yükümlülükleri, Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) geleneğine uygun olarak cemaatin görevlerini yerine getirebilmesine bağlı olduğunu da göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de “tam fiziksel, zihinsel ve sosyal refaha ulaşmış bir durum” olarak sağlığı tanımlar. Bu, sağlık tanımını genişletir ve sağlığın sadece hastalık ve sakatlık olarak anlaşılmasına engel olur.

Müslümanın, tüm düşünce tarzını belirleyen Kur'an'da şöyle buyrulur: “Kur'an'dan indirdiğimiz şeyler, müminler için şifadır, rahmettir(...)” (İsrâ 17/82).

Heidelberg tıp tarihçisi Heinrich Schipperges, “Sağlık ve Toplum” adlı kitabında sağlık ve İslam kavramları arasındaki filolojik bağlantıyı vurgulamaktadır:

“İslam'ın isimin anlamının öncelikle 'sağlık' kelimesiyle bağdaştığını ve bunu taşıyan tek yüksek din olduğunu hesaba katmalıyız. İslam dini bu anlamıyla, sağlığı dünya görüşünün ve yaşam tutumunun temeli hâline getirmiştir. *Selam*, kurtuluş için bir hediyedir. Kim bunun bir kurtuluş olduğunu anlarsa, o bir 'Müslüman'dır.” (Schipperges, 2003).

Kolayca anlaşılacağı üzere sağlık kavramı, refah kavramıyla birlikte, *İslam* sözcüğünün bünyesinde yer alır. Sadece sağlık değil, aynı zamanda hastalık ve ölüm, Allah'a ve Kur'an'a iman olmadan günümüz Müslümanı için doğru bir şekilde anlaşılabilir.

Müslümanlar günlük yaşamlarında Kur'an ve Kur'an'ın bir yorumu olan Peygamberin sözlerine uygun davranışlar sergilerler. Bu yüzden Kur'an merkezli bir yaşam tarzını benimserler. Hastane ortamında Müslüman hastalandığında, Müslümanların Allah'tan (c.c.)

arzu ettiklerini dile getirmeleri için Kur'ân-ı Kerîm veya Peygamberin sünnetiyle ilgili kitapları okumaları, doktorun da vesilesiyle hastalığa bir çare olarak görülür. İslam'da Allah'ı (c.c.) tarif ederken “fiziksel ve ruhsal hastalıkların şifacısı” olarak ta tanımlanır. Müslümanlar hastalandıklarında ve ilaç aldıklarında şöyle derler: “Bismillah eş-Şafi”, kelimenin tam anlamıyla şu anlama gelir: “Fiziksel ve ruhsal hastalıkların şifacısı olan Allah'ın adıyla”. Bu davranıştan hareketle denilebilir ki, kullarının ruhlarını gerçekten önemseyen Allah'tır.

Son olarak, Hıristiyan etkisindeki pastoral sistemin sadece benimsenmemesi gerektiği, Müslümanların inancını, kültürel değerlerini, ilgili ülkeleri ve Almanya'da yaşayan Müslümanların özel bağlamını dikkate alması ve böylece yeni bilimsel bilgi kullanılarak bir kavram geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu kavram, İslam dini cemaatlerinin yardımıyla, seçilmiş hastanelerde, hapishanelerde ve birçok Müslümanın yaşadığı bölgelerdeki şehirlerin yardımıyla, bilimsel destekle uygulanmalıdır.

Müslüman irşatçıların eğitimi İslami-teolojik kurumlarda başlamalıdır, böylece profesyonel Müslüman papazlar eğitilebilir diyor Hibaoui (2016). Bu durum, Almanya'daki İslam teolojisinin hastaneler ve diğer sosyal alanlardaki çağdaş Müslüman pastoral bakımının nasıl görünebileceği sorusunun da cevabının araştırılması ve uygulamayla birleştirilmesi gerektiği anlamına gelir.

1.4. Hristiyanlıkta Manevi Rehberlik

Hıristiyan geleneklerine dayalı manevi danışmanlık içinde üç zorluk vardır:

İlk olarak, beden ve ruh arasındaki bağlantı, manevi danışmanlık pratiğinde algılanmalıdır. Hastalığın, keder ve acı vermesi nedeniyle fiziksel olarak ihtiyaçları olan hastanın aynı zamanda duygusal ihtiyaçları da vardır.

İkinci olarak, manevi danışmanlık, kişinin kendi zayıf ve güçlü yönleri, inanç ve şüpheleri ile onun duygu ve fikirleri bağlamında algılanır. Kendi yetenekleri ve iyileştirici güçleri açığa çıkartılır. Böylece bir “yardım nesnesi” olarak görülmez, ancak saygın ve saygınlığı kendine özgü olarak kabul edilir. İnsanların kriz dönemlerinde, kendi hayatlarını geliştirmek için gerekli desteğe ihtiyaçları vardır.

Üçüncü olarak, manevi danışmanlık din görevlisinin kendisinden farklı bir gelenek ve kültürde yaşayanlara yönelik davranışları da olabilir. Burada, empati kurabilmek için özel bir yetenek gereklidir. Farklı kültürlerde manevi danışmanlık deneyimleri ve yöntemleri için bu tür

beceri ve bilgiler genişletilebilir. Her zaman kişinin ihtiyacı içinde, onun durumunda, onun kişiliğine uygun gelen manevi bir yaklaşım vardır. Bunu sağlamak için daha da büyük bir ağı, eğitim ve karşılıklı öğrenme gereklidir.

Manevi danışmanlığının bugünü ve geleceği için şu iki şey önemlidir: Pastoral bakım insanın ruhuna ve bedenine yönelik olduğundan, yeni tıbbi araştırmalara ihtiyaç duyar. Nörobiyolojik bulgular, empati ve bakım yoluyla iyileştirici etkilerin nasıl güçlendirilebildiğini göstermektedir. Duygusal sıkıntı, tanıdık görüntüler, semboller, ritüeller ve değerler, beynin belirli bölgelerinde saklanan aşırı stresi azaltmaya yardımcı olabilir. Ayrıca oryantasyon ve istikrarı teşvik edebilirler. Katılmış ve engelleyici davranış kalıpları, sürekli teşvikle azaltılabilir. Daha fazla yaşam perspektifleri, yeni ağlar aracılığıyla geliştirilebilir. Bu tür araştırmalardan elde edilen bilgiler, psikoterapi/psikoloji ve manevi danışmanlık arasında bağlantılar oluşturabilir. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda farklı geleneklerin, mezheplerin ve dinlerin manevi danışmanlıkta benzerlikleri de ortaya çıkarabilir.

Pastoral bakım, ihtiyacı olan kişinin ihtiyaç duyduğu bakım olduğundan, farklı dinlerin pastoralistlerinin iş birliği vazgeçilmezdir. Kriz döneminde, insanın ait olduğu ve aşına olduğu dinden semboller ve işaretlerle, söz ve ayinlerle destek almak faydalıdır. Bu nedenle Hıristiyan manevi danışmanlığının Müslüman inancının temellerini bilmesi önemlidir. Manevi danışmanlığının bakım da Hıristiyan inançları ve yaşam anlayışlarını anlamalıdır. Örneğin bir kazadan sonra acil bakım durumunda, kazadan etkilenenlerle aynı dine mensup olan eğitilmiş görevlinin yardımcı olması sağlanmalıdır. Bu desteği eskisinden daha fazla sağlamak için, daha güçlü bir değişim ile Hıristiyan ve Müslüman manevi danışmanlıkta daha etkili bir ağı gereklidir.

1.5. Almanya’da İslami Manevi Rehberlik

“İslam Almanya’ya aittir.” Yakın geçmişte, siyasiler Müslümanları dışlamaları konusunda halklarına uyarıda bulundu. Aynı zamanda, bu uyarılar, yerel topluma aktif olarak katılmada kendi çabalarımızı ortaya koymak için bir çağrı ile birleştirildi. Bu tür bir katılımı gösteren bir örnek, Müslümanların kurumsallaşmış bir manevi danışmanlığına faaliyete ayrılması olarak gösterilebilir. Bu, başlangıçta Müslümanların gönüllülüğünü hedeflemektedir. Ancak orta vadeli kültürlerarası ve kilise kurumları ile dinler arası iş birliği seçeneği ile donatılmıştır.

Bu benzerlikler ve dinî güdümlü manevi danışmanlık farklılıkları çeşitli konuları kapsamaktadır. 2008 yılından bu yana, hem hastanelerde hem de acil manevi danışmanlık programlarında, Müslümanları eğitmek için bazı iddialı projeler başlamıştır. Örnek olarak Mannheim Entegrasyon ve Dinler Arası Diyalog Enstitüsü, Wiesbaden'deki hastane pastoral bakımı, Berlin'deki acil pastoral bakım, Berlin'deki telefon pastoral bakımı, Frankfurt'taki pastoral bakım eğitimleri ve en çok Müslüman ve gayrimüslim iş birliği ortakları tarafından desteklenen Rheinland'daki acil yardım hizmetleri ve özellikle araştırılan eyalet nezdinde Düsseldorf Kültürlerarası Pastoral Bakım ve Danışmanlık Derneğinin kültürlerarası manevi rehberlik teklifleri verilebilir.

Bu projeler, karşılaştırılan konuşma standartlarına ve dinî eylem biçimlerinin yanı sıra *Temel Yasa ve Ceza Kanunu'nda* yer alan ve hem pastoral hak hem de gizlilik ya da rapor verme yükümlülüğü gibi bireysel konuları ilgilendiren, yasal çerçeve koşullarına dayanmaktadır. Acil durumlarda, hastanede ve diğer halkla ilişkilerde, İslami çerçevede Müslümanlara eşlik etme ve danışmanlık desteği vermede, kurumsallaşma daha yolun başındadır. Bu, İslam'ın Almanya'da aldığı pozisyonun ve İslami örgütlerin farklılaşmasının, devlet kurumlarıyla temsil müzakerelerinin, insanların İslami yönelimlerinin, dinler arası ilişkilerin ve göç tarihinin devamını etkileyen gelişmelerin bir parçasıdır. Buna ek olarak, arzın somut olarak genişlemesi bağlamında çığır açan kararlar alınmalıdır. Bunlar, sponsorlukla birlikte eğitim, denetim ve finansmanla ilgilidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi acil durum ve hastane manevi danışmanlık eğitimi, Almanya genelinde çeşitli yerlerde, kilise yetkilileri, itfaiye veya polis gibi diğer kurumlardan uzamanlarla iş birliği içinde gerçekleşir. Bazı eğitimler kamu fonları tarafından desteklenirken, bazıları özel vakıflar tarafından finanse edilmektedir. Genellikle başlangıç finansmanı kullanılır ve pilot aşamadan sonra, uygulanabilir bir finansman planı ile değiştirilmelidir. Bir eğitim kurumunun, toplam maliyetini katılımcılarla paylaşmamak için, maliyet paylaşım modelleri geliştirilmektedir. Şehirler ve ilçelerdeki cami dernekleri ile İslami dernekler, finansman ortaklığı oluştururlar.

Ancak bu karma finansal durumlar politika kararlarını etkileyen konuları içerir. Bu nedenle, kamu otoriteleri, hastaneler ve onları temsil eden hastane toplulukları, dinî topluluklara eşit muamele ilkesini dikkate almalıdırlar. Ancak, kurumun böyle bir modelde manevi eylemi doğrudan ne ölçüde etkileyebileceği ve dinî cemaatin teklifinin, kendi kaderini tayin etme hakkı için ne gibi sonuçlar doğuracağı, dikkatle belirlenmelidir. Bu bağlamda,

kiliselerin endişelerinden biri de devlet-kilise antlaşmalarına dayalı manevi hizmetleri baskıdan korumak olacaktır.

İslami kurumların finansal durumları da zorluklarla doludur. Bu kısmen, cami derneklerinin mali gücünden ve diğer taraftan, sosyal sorumluluğun yaygınlaşma bilincinden kaynaklanmaktadır. Cami dernekleri, mevcut hâliyle, esas olarak içe dönük olarak çalışırlar. Genel teklifler, cami derneklerinin üye olduğu dernekler aracılığıyla yapılır. Bu, üye dernekler üzerinde bir konsantrasyon gösterir. Ancak, acil müdahale veya hastane bakımının gereklilikleri, dernek ilişkileri ne olursa olsun, ihtiyacı olan herkese fayda sağlayan ve dernek politikası açısından tarafsızlığa adanmış bir pastoral anlayış öngörmektedir.

Münferit cami ve derneklerdeki aydınlanma ve arabuluculuk faaliyetleri bu bilincin ifadesini desteklemelidir. İslami bir sosyal hizmetin oluşturulmasına ilişkin İslam içi tartışmanın, böyle bir modelin seçilip seçilmediğine veya sponsorluğun dinî bir topluluk olarak genel temsile entegre edilip edilmediğine bakılmaksızın, kurumsallaşmış manevi danışmanlığının kurulmasına da katkıda bulunacağı ortaya çıkmaktadır. Bu durum da finansmana bağlı bir konudur. Bakımın sağlanması, gönüllü veya tam zamanlı bir biçim alır. Eğitim kalitesi, denetimi ve personel durumu gibi argümanlar, mali durumlardan kaynaklanmaktadır. Kiliseler gönüllüler için kendi eğitim yöntemlerini geliştirmiş ve onlara manevi danışmanlıkta özel görevler atamışlardır. İslami tarafta, hâli hazırda gönüllü olanların eğitimi de tam zamanlı bir atama hedeflemektedir. Hastaneler ve diğer sağlayıcıları ile görüşmelerde, bu hedefi iletme yeni teklifin değerlendirilmesi için esastır. Eğitim programlarının uygun bir şekilde dikkate alınması ve eğitimin sağlanması, gerekli finansal kaynaklar sağlandığında, nitel gerekliliklerin yerine getirilmesi için bir ön koşul olacaktır. Ancak, kurumlarda tanınma ve kabul, arabuluculuk ve kaliteye, sahadaki mesleki ve kişisel değişimlere, karşılıklı desteğe ve dinî cemaatler arasındaki olası iş birliğine bağlı olacaktır.

Denetim de İslami papazlar ve hemşireler için yeni bir davranış olarak adlandırılır. Finansal denetimin yanı sıra psiko-hijyen denetimi, doğrudan danışanın bakımında manevi aktiviteleri etkiler. Son olarak, Almanya'da İslam'ın özel gelişmelerinin bir ifadesi ve bir parçası olarak kurumsallaşmış bir manevi rehberliğe doğru islami gidişatın, önceki etnik, günah çıkarma ve siyasi iç İslami bölünmeleri aşabilecek bir adım olduğu tezi formüle edilmelidir. Bu durum yerel manada İslami pratik-teoloji formülüne bir katkı sağlar. Manevi deneyimlerin yanı sıra, teolojik yansımalar, İslam ülkelerini de etkileme potansiyeline sahiptir. Türkiye ve Arap

dünyasındaki mevcut dinî gelişmeler, Almanya'daki Müslümanların imajlarını da yakın gelecekte etkileyecektir. Bu iki hareketin etkileşiminde, İslami pastoral bakım, kendi tasarım hakkını iddia edecek, kendisine bağımsız bir karakter oluşturarak uygun bir sıfat seçecektir.

İslam, manevi danışmanlık kavramını, kendi geleneğine bağlı olarak bilmemektedir. Bu durum, pastoral bakımda gerçekte olanların içeriğine ve bölümlerine aşina olmadığı anlamına gelmez. Özellikle insanların yaşadığı kriz durumlarında dinî eşlik, dinî ritüeller ve yükümlülüklerin uygulanma olasılığı, aile açısından daha fazladır. Zorda olanı ziyaret etmek, hasta insanları önemsemek ve desteklemek de Hıristiyanlar gibi, Müslüman'ın temel dinî görevlerinden biridir. Bu bağlamda gelişen bir hizmet alanı olarak Manevi Rehberliğin amacı; Müslüman birey, manen güçlendirmek, bireyin kendisini tanımasını, problemlerini çözmesini, gerçekçi ve doğru kararlar almasını ve bununla birlikte dengesini ve sağlığını korumasını amaçlamaktadır (Aşıkoğlu, 2020). Hıristiyan toplumlarda gelişim gösteren manevi rehberlik anlayışı İslam geleneğinde farklı şekilde tezahür etmiştir. Örneğin, Hıristiyan bir papaz için manevi rehberlik normal bir durum hâline gelmiştir. Ancak, bu davranışlar, pastoral bir temas bulur. Bu tür (aynı zamanda kültürel açıdan anlamlı), aile bağlarını güçlendirmenin yanı sıra, ilişkileri de düzenler. Çünkü çok katmanlı, karmaşık ve insan hayatında farklılaşmış bir yapı söz konusudur. Hastane din adamlarıyla karşılaşan pek çok kişi, birçok açıdan (dinî-ruhsal) hastalık durumlarıyla başa çıkmak zorundadır. İslam dinin de ise benzeri bir durum vardır. Geleneğe göre dini ve sosyal sıkıntıları olan bireylere, hastalara ve mahkûmlara yönelik manevi desteği teşvik eden emirler ve uygulamalar mevcuttur. İrşat hizmetleri içinde varlığını korumuş ve bundan dolayı kurumsallaşmamıştır (Aşıkoğlu, 2020).

Bunun arka planı, diğer etkilerin yanı sıra, Batı toplumunda benzeri görülmemiş bir boyutta sekülerleşmeyi artırmış, bu da her şeyden önce kilisenin inancının ve yüzyıllardır kurulan ifade biçimlerinin hareketlerinde kendini göstermiştir. Dinî tutumların inançlarında, iletişimin ortak temellerinin olmadığı ya da ortak bir şekilde tebliğ edilen konuların artmaması, dinî belirsizlik oluşturma ve yalnızlık hissini açığa çıkarmaya neden olabilir. Bu sistemde giderek daha fazla insanın yer almasına bağlı olarak, pastoral bakım da dâhil olmak üzere, insanın sınırlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Sonuç olarak ortaya çıkan sorular şu şekildedir: Tıp her şeyi yapabilir mi? Ne kadar uzağa gidebilir? Etik, ahlaki, hukuki sebepleri nedir? Temel soru ise şudur: İlk etapta iyi bir hayat nasıl tanımlanır? Tedavi sınırlaması, beyin ölümü problemleri, resüsitasyon problemleri, organ nakli, preimplantasyon tanısı vb. sorunları olanlar için, kimler ne yapmalıdır?

Bu temelde, sınır bölgelerinde, klinik etik danışmanlığın tıbbın odağına gelmesi ve hastane pastoral bakımının da bu şekilde ele alınması şaşırtıcı değildir. Her iki disiplinde de az çok yetkinlik, eşlik etme, yönler, ahlaki rahatlama ve bakış açıları olması beklenmektedir. Böylece, özellikle bu bağlamda, pastoral bakım giderek katı dinî talepleri dışlar ve hâli hazırda zorlu, çok katmanlı bir durum hâline gelmiştir.

2. BÖLÜM: MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK MODELLERİ

2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Modelleri

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde kurumsal manevi danışmanlık anayasayla belirlenmiş bir hizmettir. Buna göre askeriye, hastane, cezaevi ve diğer kamu kurumlarında ibadet ve manevi danışmanlık ihtiyaçları giderilmek zorundadır. Alman ordusunda (Bundeswehr) 1957 yılından bu yana Protestan ve Katolik manevi danışmanlar askeri din adamları tarafından hizmet almaktadır. Şu ana kadar Müslüman veya Yahudi kökenli insanlara yönelik manevi danışmanlık hizmeti bulunmamaktadır. Bu durum, Alman ordusunda artış gösteren çeşitliliği ve ideolojik tarafsızlığı sağlamak için değiştirilmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti ordu içinde bir Yahudi askeri manevi destek hizmeti sağlamayı, 20 Aralık 2019 tarihinde Almanya'daki Yahudiler Merkez Konseyi ile devlet anlaşmasını imzalayarak kabul etmiştir. Yasanın amacı, Yahudi askerlerin dinlerini serbestçe yaşama ve manevi destek hakkını uygulayabilmesini sağlamaktır. Bu amaca matuf olarak Almanya'da, bir "askeri hahamlık" birimi kurulmuştur. Alman ordusunda Müslüman mensupların bulunmasına rağmen Müslümanlara yönelik böyle bir anlaşma henüz bulunmamaktadır.

Kurumsal manevi danışmanlık hizmetlerinin içerikleri genellikle mezhep ve kilise bölgelerinin kendilerine ait oluşturdukları tüzük ya da yönetmeliklerce belirlenmiştir. İsim ve hacim bakımından farklılık gösterebilir de bu yönetmelikler ana hatlarıyla birbiriyle benzerlik göstermektedir. Kurumsal manevi danışmanların görevleri; kurum sakinleri, onların yakınları ve kurum personeline manevi danışmanlık hizmeti sunmaktır. Çeşitli kamu kurumlarındaki manevi danışmanlıklarla birlikte belirli meslek gruplarına yönelik manevi danışmanlık hizmetleri de bu bölümde anlatılacaktır.

2.1.1. Hastanede Manevi Bakım (Krankenhausseelsorge)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Karl Barth önderliğinde Protestan teolojisinde gerçekleşen ve teolojik bir ayaklanmaya yol açan olaylar, en kalıcı ifadesini Eduard Thurneysen'in pastoral teorisinde buldu. Thurneysen'in (1988) diyalektik pastoral teorisinde, Tanrı'nın sözünün ilanının mutlaklığı iddiası, pastoral bakım doktrini Homiletics'in ötesinde öne sürülmüş ve bir araya getirilmiştir. Pastoral teori teolojik hedefi olarak, Tanrı'nın lütfu yanı sıra günahkârlık bilgisini de içerir. Günah çıkarma sadece Tanrı'nın sözüyle kişinin kendini sorgulaması sayesinde mümkündür, çünkü Tanrı ile insan arasındaki mutlak ikilem bu teolojik yaklaşımın başlangıç noktasıdır. Seelsorge, kilisede Tanrı sözünün bireye yönelimi olarak sunulur. Kilisenin tüm yasal eylemleri gibi çeşitli şekillerde vuku bulan, kiliseye verilen

Tanrı'nın sözünün canlılığına dayanır. Açıklama veya ilan (annunciation) amaçlı bir konuşma olarak tanımlanır. Pastoral bakım, teolojik olarak bilginin paylaşımı sürecini amaçlamaktadır: Tüm insani düşünceler, irade, eylemler ve teolojik yargı, Tanrıya aittir. "Burada gerçekleşen antroposantrik düzlemin teosantrik değişimi, programsal olarak her pastoral tartışmada gerekli bir olarak görülür. Pastoral bakıma yönelik bu kerigmatik (kerygmatic) yaklaşım, özellikle sorunlarla dolu pratik fizibilitesi nedeniyle eleştirilmektedir. Naurath, bu pastoral konseptte, görünmeyene tutuklanan kişinin temelde değersizleştirilmiş olduğuna eleştirel bir şekilde işaret eder. Özellikle hastalık ve ölümün fiziksel ve psikosomatik kriz deneyiminde bu yaklaşım, akut problem durumunun fiilen ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Naurath, bu pastoral uygulamadan etkilenen hastalar için, kişinin kendi kendine yabancılaşmasına yol açtığına inanmaktadır.

"Hastalık ve günah arasındaki teolojik bağlantıda, beden yabancılaşmasının bu yönü, zirvesini bulur. Bu nedenle bu yaklaşım- bütün olarak - kasıtlı olarak insanın fizikseliği inkâr etmesine neden olabilir. Hastanede pastoral görevli kişinin adil olamayacağı açıktır (Naurath)."

Kerigmatik yaklaşımın artan eleştirileri nedeniyle, 1950'den beri pastoral teoriye yeniden yönlendirme olmuştur. Arka planda yer alan hastane kurumunda pastoral bakım anlamında artan bir vardiya sistemi söz konusudur. Büyük ölçekli hastanedeler pastoral bakım fonksiyonu ve ilişki eksikliği sorunu, pastoral bakımın giderek hastaların ihtiyaçlarına bağlı olduğu gerçeğine yol açtı. Bunu, psikolojik ve psikoterapötik bulguların pastoral öğretime entegrasyonunun artmasıyla ilgili tartışmalar izledi (Naurath).

Altmışlı yılların sonunda Amerikan pastoral hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte, Almanya'da pastoral bakım anlayışında temel bir değişiklik gerçekleşti. Pastoral bakım bildiri modelinin, inanç yardımından önce yaşam desteği yönü ön plana çıktı. Hastane, özellikle yeniden yönlendirme ihtiyacının odak noktası hâline geldi. Çünkü hastalık veya kazaya bağlı oluşan kriz nedeniyle, insanların psikolojik yapıları göz önüne alındığında, teolojik misyonun geçerliliği tehlikeye girdi. Manevi eğitiminin pratiğinin olmaması ve kurumsal olarak sorumluluk alanlarının teoloji ve tıptan şekilde ayrılması bu sorunun cevabını vermeden önce düşünülmesi gereken bir durumdur. Klinik Pastoral Eğitim programının böyle doğduğu söylenebilir.

Terapötik pastoral bakım (Stollberg, 1975) kavramı genel olarak dolaylı bir şekilde hümanist psikolog Rogers'ın düşünceleriyle şekillenmiştir. Yardım ilişkisi kurmak için çok önemli olan özgünlük, takdir ve empati; terapötik değişkenleri açıklamaktadır. Hollanda

üzerinden, ABD'den Almanya'ya gelen Klinik Pastoral Eğitim (KSA), papazların eğitiminde bir konsept olarak kendini kanıtlamıştır. Bu eğitimin amacı, uygulama odaklı kurslarda derinlemesine öz algı ve dış algıyı yönlendirmek ve pastoral protokollerin incelenmesiyle, öz ve dış algıyı derinleştirmek, böylelikle de pastoral bakımda iletişim becerilerini geliştirmektir.

2.1.2. Cezaevi Manevi Danışmanlık (Gefängnisseelsorge)

Cezaevlerinde uygulanan manevi danışmanlığın genel anlayışından farkı, özel durumu olan insanlara yönelik yapılan, kamu alanında bir hizmet olmasıdır. Manevi danışmanlık bir iletişim biçimi olarak, ikili konuşma şeklinde gerçekleşir. Bu konuşmalara dinî ritüeller de eşlik eder.

Kamu ve kurumsal alanlarda sunulan manevi danışmanlık örnekleri ilk bakışta çok farklı görünse de bu kurumların tek olan ortak noktası, bir papazın süreçte görevlendirilmesidir.

Avrupa Birliği'nin tüm ülkelerindeki kamu kurumlarında manevi danışmanlık sözleşmeleri veya kilise anlaşmaları ile sağlanırken, sadece Almanya'da Anayasa ile manevi danışmanlık sağlanmaktadır (Aşıkoğlu, 2020).

Anayasa (GG) Madde 140

“Ağustos 1919 tarihli Alman Anayasası'nın 136, 137, 138, 139 ve 141 maddeleri manevi rehberliğin kurumsal alanda değerlendirilmesinden bahseder.”

Weimar Anayasası (WRV) (Madde 14)

“Orduda, hastanelerde, cezaevlerinde veya diğer kamu kurumlarında ibadet ve pastoral bakıma ihtiyaç duyulduğu sürece, dinî toplumların dinî eylemlerde bulunmalarına izin verilmeli ve her türlü zorlamadan uzak durulmalıdır.”

1918 yılına kadar, kurumların manevi danışmanlığı sadece devlet kontrolündeydi. Ancak 141. maddenin yürürlüğe girmesiyle, tüm dinî toplumlar manevi danışmanlıktan sorumlu tutuldu. Weimar Anayasası'nın kilise kanununun diğer maddeleri (Madde 136- 139) ile birlikte, 141. madde tartışmasız anayasaya dahil edilmiştir.

2.1.2.1. Devlet ve Din Arasındaki İlişkilerde İlkeler

a) Tarafsızlık görevi (Neutralitätsgesetz)

Açıkça yazılı olmasa da dinî konularda tarafsızlığı sağlamak Anayasa gereği devletin görevidir. Bu yükümlülük; din özgürlüğü (Madde 4 I, II GG), eşitlik ilkesi (Madde 3 I, özellikle: Art. 3 III GG), itiraf (Madde 33 III GG) ve Devlet Kilisesi (Madde 140 GG, Madde 137 WRV) yasağı ilkeleriyle, bağımsız olarak kamuda kabul görmüştür.

Devlet kilise içi konularına müdahale etmemektedir. Dinî cemaatler kendi iç işlerini tayin edebilmekte ve yönetebilmelidir. Bu yüzden belli ölçüde bağımsızlığın güvence altına alınması gerekmektedir. Öte yandan devlet, dinî toplulukların faaliyetlerini sınırlayabilir. Devlet ayrıca belli bir dinî cemaatle özdeşleşmemelidir. Bunun nedeni din özgürlüğünü kullanan ve başka bir dinî cemaate katılan vatandaşlara karşı ayrımcılık yapmamaktır. Ancak bu, devletin din ile devlet işlerini birbirinden ayırdığı “laik bir düzen” olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, eğer bunu yaparsa, tek taraflı olarak dinsiz bir tutum sergiler ve böylece tarafsızlık şartına uymaz.

b) Eşitlik

Tarafsızlık görevi, doğrudan eşitlik ilkesine bağlıdır. Bu, tüm dinî toplulukların yasal olarak eşit olduğu ve eşit muamele edilmesi gerektiği anlamına gelir. Devlet, dindarlığı ya da dinsizliği tercih edemediği gibi dinî cemaatleri de tercih edemez. Dinî cemaatler farklarını ortaya koyarak kendi karakteristiğine sahip olmasına izin verilir. Dinî cemaatlerin büyüklüğüyle sosyal önem arasında ilişki vardır. Resmen tanınan dinî topluluklarla özel hukuk altında örgütlenmiş olan dinî cemaatleri ek imkânlar bağlamından ayıran katmanlı bir eşitlik de vardır. Bu ayırım Alman Anayasası'nın 140. Maddesi'nde belirtilmiştir.

c) Devlet ve Kilisenin Müşterek Meseleleri

Devlet ve dinî topluluklar arasında birçok alanda iş birliği gerekmektedir. Kurumların manevi danışmanlıklarına ek olarak, *res mixtae olarak* da bilinen bu alanlar, devlet okullarında ve üniversitelerdeki ilahiyat fakültelerinde dinî eğitim içermektedir. Dinî cemaatler devletin izni ve (örgütsel ve mali) desteği olmadan bu alanlarda hareket edemezler. Aynı zamanda, tarafsızlık görevi nedeniyle içeriği doldurmasına izin verilmediği için, devlet dinî kurumlara ihtiyaç duyar.

Dinî cemaat veya temsilciler kanunda belirtilmiş şartları yerine getirmesiyle kamu sübvanses, yardım ya da muafiyetlere erişim hakkına da kavuşur. Bunun bir örneği cezaevi manevi danışmanlık alanında görülmektedir. Devlet anayasa tarafından kurumların pastoral

bakım finansmanını sağlamak zorunda olmamasına rağmen, Weimar Anayasası 137. Madde gereğince kurum üyesi papazların özlük haklarını koruma altına almakla mükelleftir.

d) Cezaevi Manevi Danışmanlık Modelinde Yasal Temeller

Almanya *StVollzG* yasası cezaevlerinin manevi danışmanlık çalışmalarını düzenler. Öte yandan, 53. I, 54. *StVollzG* maddeleri, mahkûmun ve manevi danışmanlığın hakkından bahsederken; diğer taraftan, 157. *StVollzG* maddesi, manevi danışmanlığının konumundan bahseder.

Madde 53 I StVollzG

(1) Mahkûm, dinî cemaatinin papazı tarafından dinî bakımdan mahrum bırakılmamalıdır. Onun isteği üzerine, dinî toplumundan bir papaz kendisine yardımcı olmalıdır.

Madde 54 StVollzG

(1) Mahkûm, ilahî hizmete ve diğer dinî etkinliklere katılma hakkına sahiptir.

(2) Mahkûm, papazın kabul etmesi hâlinde manevi hizmete veya başka bir dinî cemaatin dinî etkinliklerine kabul edilir.

(3) Mahkûm, güvenlik veya düzenin baskın nedenleriyle gerekliyse, manevi hizmete veya diğer dinî inançlara katılmaktan men edilebilir.

53. *StVollzG* yasasına göre pastoral bakım için devlete karşı mahkûm, herhangi bir iddiada bulunamaz. Mahkûm bu iddiayı kilise/dinî cemaatine karşı en fazla kilise hukuku temelinde ileri sürebilir. Dinî bakım devlet için bir zorunluluk değildir, hatta ve hatta tarafsızlık görevi nedeniyle yasaktır. Ancak, cezaevlerinde pastoral çalışanları kabul etmek ve mahkûmların onlarla temas kurarak yardım almaları bir zorunluluktur. Bu, özellikle kurumda papaz (istenilen dinî cemaat) yoksa önemlidir. Bu durumda kurum bir yardımcı eleman bulmalı, ona temel konuları öğretmeli ve mahkûma erişim izni vermelidir. Bu yükümlülük, harekete geçme olasılığı olmayan mahkûmun sınırlı olanağından kaynaklanmaktadır. 53. I *StVollzG* maddenin aksine, mahkûmun sadece dinî cemaatinin papazından yardım alma hakkı değil, aynı zamanda din ve inanç özgürlüğünün temel hakkı olarak da geçer.

Pastoral bakım sadece pastoral bir tartışma değil, aynı zamanda dinî ve kültürel olaylar (ilahî hizmetler, dua ve İncil dersleri, ibadetler), hayırsever ve sosyal önlemler içerir. Bazı durumlarda, günah çıkarmaya, yetişkin eğitimi durumları da dâhildir. Bir mahkûmun manevi katılımdan men edilmesi, ancak güvenlik ve düzenin “baskın” nedenleriyle mümkündür.

Güvenlik nedenleriyle veya benzeri nedenlerle meydana gelen olayların aksine, pastoral bir tartışma, dinî özgürlük için temel hakkın, esas alanı içinde yer alır. Bu nedenle, güvenlik önlemlerine tabi mahkûmların durumunda bile, konuşmanın gizliliği garanti edilmelidir.

Madde 157 StVollzG

(1) Papazlar, ana kurumdaki ilgili dinî toplulukla anlaşarak atanır veya sözleşmeye bağlı olarak görevlendirilirler.

(2) Eğer bir dinî cemaatin az sayıdaki üyesi paragraf 1 uyarınca pastoral bakımı haklı çıkarmazsa, pastoral bakıma başka şekillerde izin verilmelidir.

(3) Kurum başkanının onayıyla, pastoral bakım çalışanları, ücretsiz pastoral yardımcılarını görevlendirebilir ve ilahî hizmetler ve diğer dinî etkinlikler için dışarıdan pastoral bakım elemanları talep edilebilir. Çoğu ülkede her ikisi de mümkündür. Ancak resmiyette durumla ilgili bazı sorunlar mevcuttur. Papaz atansa bile yine de kilisesiyle bir hizmet ilişkisi içinde kalacaktır. Aynı zamanda devlete ve kiliseye karşı sorumlu kalacaktır. Bu “çifte hizmet ilişkisi” bir yetkili için olağan şartlarla bağdaştırılmaz (örn. tarafsızlık görevi, itaat ve fedakârlık görevi, özel sadakat, vb.). Bu nedenle bu gibi durumlarda kısmen kamu hizmeti yasadını değiştirmek için girişimlerde bulunmaktadır. Ancak papazı bir noktada tutmak daha iyi olacaktır. Papazın sadece kilisenin hizmetinde tutulması ve hapislinenin pastoral bakım yöntemlerinin onunla müzakere edilmesi en adil olanıdır.

Ne olursa olsun iş ilişkisi içerisinde düşünüldüğünde, papaz, tam zamanlı bir personel olarak, kendi dairesine aittir. Papaz, diğer personel ve kurum yönetimi ile iş birliği yapmak ve kurumun gerektirdiği görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.

e) Cezaevi Pastoral Bakım Uygulama

Papazlar ve rahipler hapisteki en eski sosyal hizmet görevlileri grubudur. Orta Çağ'da, din adamları, infazlarda ve 18. ceza sisteminin modernizasyonunda kullanıldılar. Hapishane

pastoral bakımı ise tamamen din danışmanlık ve mahkûmların laikliğe karşı endişelerinin merkezi hâline geldi. Ancak psikoterapinin ve devlet sosyal hizmetlerinin başlamasıyla birlikte, bu yeri boşaltmak zorunda kaldı ve şimdilerde kendini yeniden tanımlamak için çaba göstermektedir (Klessmann, 2000).

Hapishane, toplumsal yapı içerisinde özen gösterilmesi gereken kurumların en önemli örneğidir. Bu durumda iş, eğlence ve yaşam aynı yerde birleştirilmelidir. Her günün düzeni tam olarak planlanmıştır ve mahkûmlar personelin otoritesine bağlıdırlar.

Hapishanelerde isyan olduğunda ya da gerginlik meydana geldiğinde papazlara büyük rol düşer. Hem kurumun yönetiminin, hem de personel ve mahkûmların sakinleşmesinde etkili olabilirler. 20. yüzyılın sonuna doğru bu sorun, papazların, mahkûmların personele karşı düşmanlığını yok etmesi ve kendilerini kurumun yönetimine karşı “avukat” olarak nitelendirmeleriyle tek taraflı olarak çözülmüştür. Bugün, cezaevinde çalışmanın personel için de kârlı olabileceği ve aynı zamanda pastoral yardıma ihtiyaç duyabilecekleri görüşü ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, mahkûmlara bakan ve cezaevi çalışanları arasında güvenilir bir iş birliği söz konusu olabilmektedir.

Hapishanedeki pastorerler mahkûmlarla temas etmelerini kolaylaştıracak bazı ayrıcalıklara sahiptirler. Papazlar gizlilik görevine tabidir, ancak kaçış planları veya intihar düşünceleri, tutuklunun izni olmadan kurum yönetimine iletilebilir. Dahası papaz tek bir “nesnel” gerçeği aramaz, ancak mevcut, öznel gerçeği mahkûm için “gerçek” olarak kabul edebilir. Buna ek olarak, Hıristiyan inancına göre, insan bir günahkâr olarak doğar, o suç olmadan yaşayamaz. Bu düşünce, suçlunun Tanrının affına mazhar olabileceği fikrini kolaylaştırır. Devlet için ise suç gerekli düzenin ihlalidir, dolayısıyla suçluyu cezalandırma hakkı vardır ve hatta bu konuda yükümlüdür.

2.1.3. Acil Durumlarda Ruhani Destek (Notfallseelorge)

Genel olarak bakıldığında manevi danışmanlık bir nevi uç durumların üstesinden gelme yardımı olarak anlaşılabilir: “Manevi danışmanlık daima hayatın sınırlarında gereklidir...” (Luther, 1986) ve “kriz içindeki insanlar çoğu zaman kendileriyle konuşulmasına ve kendilerine eşlik edilmesine açık ve minnettardırlar.” (Oursin & Schuster, 2008). Hayatın bu sınırları insanın hastalık, ölüm, kişisel başarısızlık, kaybetme gibi biyografik tecrübeleri olabileceği gibi sosyal düzenini bozan dış etkenler de olabilir (savaşlar, afetler, ekonomik/siyasi krizler vb.). Hayatı kesintiye uğratan veya zorlaştıran bu kişisel veya toplumsal felaketlerin, muhataplar için

birer kriz olduğu söylenebilir. Psiko-sosyal bir kriz, ruhsal dengenin bozulmasıdır. Bu denge bozukluğunu insan, o an için üstesinden gelemediği yaşam durumlarıyla karşılaştığında tecrübe eder, çünkü bu yaşam durumları nitelik ve nicelik bakımından insanın önemli yaşam hedeflerine ulaşmada veya o yaşam durumlarıyla başa çıkmada önceki tecrübeleriyle edindiği yetenek ve denenmiş yardım gücünü aşar (Sonneck, 1997).

Krizlerin ruhsal rahatsızlıklardan ve kronikleşmiş krizlerden ayrılması önemlidir. Psikososyal krizlerin süreleri kısıtlı ve belli bir tetikleyiciye dayandığı için “Ne zamandır kendinizi böyle kötü hissediyorsunuz” gibi basit bir soru, krizin ilk olarak belirlenmesine yardımcı olur. Evden ayrılma, taşınma ve emeklilik gibi durumlar değişim krizleri sayılırken, ölüm, kaza, aniden terk, sınav başarısızlığı, hastalık teşhisi, afetler travmatik kriz kategorisine girer (Ziemer, 2000). Kriz içinde bulunan insanların acil ve somut yardıma ihtiyaçları vardır. Manevi danışmanların müdahalelerinde “kendine yardıma yardım” (*Hilfe zur Selbsthilfe*) ilkesini göz önünde bulundurmaları gerekir. Amaç kriz içinde bulunan kişinin aktif başa çıkma stratejilerini ve yeniden kendi başına karar alma ve davranışta bulunma mekanizmalarını harekete geçirmektir (Ziemer, 2000, Schuchardt, 2002). Bunun için manevi danışmanın diğer manevi danışmanlık türlerindeki aksine aktif ve yönlendirici olması gerekmektedir.

Pratikteki çalışmalar gösterir ki, bu tür kriz müdahaleleri belirli bir yeterliği şart koşmaz. Çoğu zaman uzmanlar daha çok problem ve yöntem odaklı hareket ettikleri için, uzman olmayan kişiler doğal hissiyatlarından hareketle kriz durumlarında daha iyi yardım edebilir (Ziemer, 2000). Buna göre manevi danışmanlar kişiyle hızlı bir şekilde irtibat kurma ve bir ilişki geliştirmeye çalışmalıdırlar. İkinci olarak doğrudan probleme yönelmelidirler. Muhatabın kriz anında söyledikleri ideolojik veya teolojik bir probleme dayandırılmadan, doğrudan olaya karşı verilen tepkiler olarak algılanır. Üçüncü adımda kişinin o anki duygularını olduğu gibi ifade edebilmesine imkân tanınır. Kişi o an içinden geçen her şeyi doğrudan söyleyebileceğini hissetmelidir. Ruhsal durumu açığa çıktıktan sonra manevi danışman empati ve dayanışma göstermelidir. Dördüncüsü, kişinin sahip olduğu kaynaklar ortaya çıkarılmaya çalışılır (aile, dostlar, ruhsal ve mental kaynaklar, önceden denenmiş başa çıkma stratejileri). Bunlar tespit edildikten sonra artık eylem zamanıdır. Manevi danışman muhatabıyla birlikte somut bir önlem ve eylem planları geliştirir ve öncelikle yapılması gerekenleri belirler. Her manevi danışmanlık müdahalesinde olduğu gibi son adımda, bundan sonraki adımların ve yeni perspektiflerin görüşülmesi gerekir. Kriz durumlarında eşlik etmek hayat ve inancın muhafazası için gereklidir. Krizler inancı sarsabilir bu nedenle inancıyla destek olan ve inançlarından umut çıkarabilen

insanların etrafta olması ya da manevi danışmanın bu vazifeyi üstlenmesi faydalıdır (Ziemer, 2000).

Kriz durumları bunların yanı sıra, kişinin yaşadığı sıkıntılarla baş edemeyeceğini düşünüp hayatına son verme düşüncelerini de kapsar. Özellikle depresif danışmalarda her zaman intihar riski bulunan manevi danışmanlar, bu özellikleri birer işaret olarak algılayıp, kriz müdahalelerini etkinleştirebilirler. Ancak şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki; manevi danışman pozisyonu gereği intihara kalkışan kişinin tam da duymak/görmek istemeyebileceği bir alandan gelmektedir: Din... İntihar girişiminde bulunan kişilerin dinî inançları olsa bile, kriz anlarında dinle ilgili bir şey düşünmedikleri ya da dinî inançlarının o anda etkili olmadığı tespit edilmiştir (Ağılkaya, 2008). Bu nedenle Ziemer'in (2000) manevi danışmanın, din üzerinden kişiye yaklaşması faydadan çok zarar meydana getirebileceği görüşü, yerinde bir uyarıdır. Öte yandan dinî kimliği ile ön plana çıkan bir manevidanışmanın, intihar vakası karşısında göstermesi gereken anlayış, kabul ve saygıda zorluktur. Yine de gelişmiş bir empati göstererek manevi danışman, kendini muhatabının yerine koyarak olay ve duruma onun penceresinden bakmaya çalışabilir ve bir anlayış geliştirebilir. Nitekim intihar düşüncesinde olan kişinin iletişime ihtiyacı olduğu ve manevi danışmanın iletişimde uzmanlaştığı/yüksek bir iletişim yeterliğine sahip olduğu düşünülürse, manevi danışmanlar bu alanda da faydalı bir pozisyon alabilirler. Fakat intihar, toplum ve dinler tarafından "yasak" olarak değerlendirildikleri için bir intihar girişiminde bulunan birinin dinin ve Tanrının temsilcisi olarak görülen bir manevi danışmana intihar olayını rahatça açabileceği beklenilmemelidir. Manevi danışmanın intihar vakalarında bu nedenle fazlaca bulunan utanç, suçluluk ve çekingenliği göz önünde bulundurması ve ona göre bir yaklaşım tarzı sergilemesi gerekir.

İntihar vakaları manevi danışmanlar için en zorlayıcı durumlardan biri olabilir. Acil manevi danışmanlığı yaklaşık son 25 yılda hızlı bir gelişim ve kurumsallaşma göstererek yaygınlık kazanmış ve diğer manevi danışmanlık türleri gibi kilisenin organizasyonu ve görevlendirmesiyle işleyen bir hizmet hâline gelmiştir. Bir felaket anında insanların onlara eşlik edecek, yanlarında bulunacak birilerine ihtiyaçları vardır. Bir kaza veya bir afet durumuyla karşılaşarak hayatları alt üst olan insanların içlerinden aniden, suçluluk duygusundan, Tanrıya karşı *neden sorusuna* kadar türlü türlü soru ve duygular geçer. Çaresizlik ve güçsüzlüğün en güçlü yaşandığı durumların birinde bulunan bu insanlarla beraber, manevi danışmanlar, çok çabuk bir şekilde sınırları görürler ve onlar da kendilerini çaresiz ve zavallı hissedebilirler. Ancak manevi danışmanlığın - ki bu da onların diğer kriz müdahale hizmetlerine ve kurtarma ekiplerine göre farklarıdır - dinî boyutu burada özellikle önem kazanır. Dinî boyut manevi

danışmanların kendilerine olduğu kadar ilgili kişilere de faydalı dayanaklar sağlayabilir. Örneğin kelimelerin kifayetsiz kaldığı, söylenecek sözlerin bulunamadığı durumlarda dua etmekte olduğu gibi (Heinecke, 200, Klessmann, 2010).

Acil manevi danışmanlığı fahri çalışanlarla yürütülürken bu kişilerin bu görev için yeterliğe sahip olmalarına dikkat edilir ve gönüllüler daha önce yakın alanlarda çalışmış insanlar arasından seçilir. Acil manevi danışmanlık eğitimine kabul şartı olarak ise psikoloji, tıp, polis, danışma merkezleri, telefon manevi danışmanlığı veya hospis alanlarında tecrübe aranır. İlerletme eğitimleriyle tamamlanan temel manevi danışmanlık eğitimi, devam eğitimleri ve süpervizyonluk diğer eğitim şartlarıdır.

2.1.4. Askerî Manevi Rehberlik (Militärseelsorge)

Asker veya askeriye manevi danışmanlığı (Soldatenseelsorge/Militärseelsorge) kilisenin en eski manevi danışmanlık türlerindedir ve Federal Almanya'da din ve dinî vecibeleri yerine getirebilme özgürlüğünü tanıyan anayasal hakka dayanır. Dolayısıyla kilise bu hizmetin içini doldururken devlet organizasyonunu ve finansmanını sağlar. Askerî manevi danışmanlar, askeriye hiyerarşisinin bir parçası değildir; üniforma giymezler, kendi kiliselerine bağlı olarak bağımsız çalışırlar, askerî idarenin bir aracı olmadıkları gibi askerî amaçlar için de kullanılamazlar ve 6-12 yıllığına devlet tarafından memur olarak istihdam edilirler. 2010 yılı itibarıyla Almanya'da 150 asli görevli askerî manevi danışman bulunmaktadır. Askerî manevi danışmanların görevleri arasında manevi danışmanlık yapmak, ayinler ve din dersleri düzenlemek bulunur. Askeriye manevi danışmanlığında; vicdan (savaşa katılma, insan öldürme), şiddet, otoriteye boyun eğme, iletişim (komutanlarla erler arasında), ilişki (örn. aileden uzak kalma nedeniyle), ayrılık (evinden, ailesinden, memleketinden, vatanından) kişisel, etik ve dinî konular ağırlıklı problem alanlarıdır (Bastian, 1987, Ziemer, 2000).

2.1.5. Hospis ve Palyatif Rehberliği (Hospiz und Palliativbegleitung)

1967 yılında Dr. Cicely Saunders'in St. Christopher Hastanesi'nde her an ölme ihtimali yüksek hastaların bakımı anlamına gelen "hospis bakım hizmetini" başlatmasıyla birlikte palyatif bakımın prensiplerinin uygulandığı kurumların sayısı hizmetin başladığı İngiltere'de ve müteakiben Avrupa'da hızla artış göstermiştir. (Sabatowski, 2010) 1999 yılında İngiltere'de 236'sı palyatif bakım, 400'ü evde hospis ve palyatif bakım, 138'i hastane bakım destek hizmeti ve 209'u hastane palyatif bakım ve destek ekibi bulunmaktadır. (DGP, 2010). Oranları

incelendiğinde bir milyon kişiye karşılık 54 palyatif yatağa bağlı hasta hesaplaması yapılmıştır (Nomos, 1998). Uzmanlık alanı olarak Almanya’da telakki edilmesine rağmen, Almanya’da bu alanda uzmanların sayısı istenilen ve ihtiyaç duyulan ölçüye henüz ulaşamamıştır.

Palyatif bakım hizmeti, Almanya’da ilk kez Nordrhein-Westfalen eyaletinde bulunan Köln Üniversitesi cerrahi biriminde 1983 yılında başlamıştır. Alman Sağlık Bakanlığının 1991-1996 palyatif tedavi için model çalışmanın fitilini ateşlemesiyle, palyatif servis hizmeti çok kısa bir sürede devam edegelen bir artış göstermiştir. Hospis ve palyatif servislerindeki yatak, bu alanda yetişmiş uzman doktor ve hemşire gereksinimiyle ilgili henüz nesnel bir sayının belirlenmemesine karşın, orta Avrupa ülkelerinde bir milyon kişiye/50 yatak (hospis + palyatif servislerindeki yatak sayısı toplamı) düştüğü hesaplanmaktadır (Twycross, 1980).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün 2002 yılında yapmış olduğu tanıma göre palyatif bakım, yaşamını tehdit eden bir hastalığa yakalanmış hastanın ve ailesinin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik müdahaleleri içerir. Bu müdahaleler; ağrı ve diğer fiziksel-ruhsal ve psikososyal türden olan problemlerin dikkatli bir şekilde, önceden tahmin edilip tedavi edilmesiyle, acı ve kederin dindirilmesi ve tüm bu sorunlar için önceden önemler almaya yönelik girişimlerden oluşur (Jackson:1999). Söz konusu sağlık hizmetlerinden yararlanmasının yanı sıra bu hastalıklara yakalanmış bireylerin üzüntü ve kederlerini hafifletecek yardım mekanizmalarının oluşturulması da dâhil edilmiştir. Bu bakım hizmeti ölümü yaşam gibi doğal bir süreç olarak görür. Yaşamı makinalara bağlı kalmaksızın doğal bir şekilde son nefesi verecek şekilde mümkün mertebe acı çekmeden verebilmesi için uygun koşul ve imkânların sağlanmasına yönelik düzenler. Palyatif tedavide iletişim ve etiğin tam manasıyla kavranması palyatif bakımın daha iyi anlaşılması için önem arz etmektedir.

Almanya’da en yaygın olan, kökleri kurumsal anlayışa dayanan modelleri genel olarak araştırdıktan sonra gelecek bölüm de değerlendirilmek üzere üç farklı model tercih edilmiştir.

2.2. HOSPİS VE PALYATİF REHBERLİK HİZMETLERİ

2.2.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum

Palyatif kelimesinin farklı anlamları bulunmaktadır. Başlıca anlamları şöyledir: “Rahatlatmak, dindirmek, yatıştırmak, koruyucu, kapsayıcı, pelerin gibi örtmek” (Kabalak, 2013). Palyatif tedavi biçiminde ömrü uzatmaya yönelik değil ölüm anın kolaylaştırmak hastanın yaşadığı şiddetli durumları (ağrı vb.) hafifletmek için müdahaleler uygulanır. Destekleyici tedaviyse; kemoterapi, radyoterapi ya da ilaç gibi tedavi müdahaleler söz

konusudur. Bu müdahalelerle hastanın yaşam kalitesi düşerken yaşamın sürdürülebilmesi ve hastalığın bünyeden atılabilmesi için ofansif bir tedavi biçimi uygulanır (Sabatowski, 2000).

Palyatif bakım hizmetlerinin gereksinimi dünya nüfusunun giderek yaşlanması bakımından önem kazanmıştır. Küresel ölçekte; kanser, bulaşıcı hastalıklar, kalp-damar hastalıkları, solunum yolu hastalıklarının da artış göstermesiyle bu bakım hizmetinin önemini perçinlemiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, DSÖ) ile Dünya Hospis Palyatif Bakım Birliğinin (WPCA) oluşturduğu Küresel Palyatif Bakım Atlası'nda bu konuya dikkat çekilmiştir. (WHO, 1990).

DSÖ'nün Ocak 2015 yılında yayınlanan istatistiklerine göre her yıl bulaşıcı olmayan hastalıklar 38 milyon kişinin ölümüne sebep olmaktadır. (WHO, 2016) Rapora göre kalp-damar hastalıkları 17,5 milyon ile ölüm miktarı en fazla teşhis iken, kanser 8,2 milyon ile ikinci, 4 milyon ile solunum hastalıkları üçüncü, 1.5 milyon ile diyabet dördüncü sıradadır. Dört başlık altındaki hastalıklar bulaşıcı olmayan hastalıkların %82'sine karşılık gelmektedir.

a) Palyatif Bakımın Tarihsel Gelişimi

1800'lü yılların sonu ve 1900'lü yıllarının başında sağlık alanında bir avuç idealist çalışanın girişimiyle daha çok gönüllülük esasına dayanmak suretiyle özellikle yaşamının son demlerini yaşayan insanların son yolcuğunu kolaylaştırmak için çaba sarf etmekteydi. 1941 yılında St. Thomas Hastanesi'nde koğuş hemşiresi olarak başladığı eğitimini, 1944 yılında tamamladığında aynı hastanede tıbbi sosyal çalışmanı olarak geri dönen Cicely Saunders “acılarını perde gibi örten” yaklaşımın mihmandarı olarak kabul edilmektedir. 1948 yılında son aşama kanser hastalarına evlerde haftanın birkaç günü gönüllü olarak hizmet vermeye başlar. 1957 yılında tıp alanındaki eğitimini tamamlar ve St. Mary Hastanesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Bölümü'nde çalışmaya başlar. Alanıysa son aşama hastalarının ağrı ve bu ağrının iyileştirilmesi üzerine klinik araştırmacılıktır. Hayati ve mesleki yolculuğunu kaleme aldığı bir makalesinde Dr. Saunders, yetiştirilme öğretisini “öğrenimi sırasında, hastalarının ve ailelerini misafir olarak görme” olarak dile getirir. Bu yaklaşım, palyatif bakım düşüncesinin temellerinin ne olduğuna da ışık tutmaktadır. Tedavi imkanlarının çok kısıtlı olduğu özellikle zorlu savaş yıllarda ölümcül hastalara hizmet sunan Dr. Saunders DSÖ'nin palyatif bakımla ilgili bir yayının ön sözünde şu açıklamaları paylaşmıştır: “Palyatif bakım, her bireyin kendine özgü öyküsü, ilişkileri ve kültürü olduğu ve bireyin eşsiz bir varlık olarak saygı görmeye değer olduğu

anlayışıyla başlar”. Dr. Saunders’ın sarf etmiş olduğu bu sözler, palyatif bakımın felsefesini açık bir şekilde özetlemektedir (National Council of Aging, Healthy Aging Facts, 2018).

Dr. Saunders’ın öncülüğünde başlamış olan bu hizmet önce İngiltere, müteakiben Kanada’da devam etmiş ve aşama aşama diğer ülkelere yayılmıştır. Modern Hospis akımı ise Dr.Saunders’ın ardından “Palyatif Bakımın Babası” olarak kabul edilen Balfour Mount, 1974’de Saunders’ın ekibine katılmış ve palyatif bakım alanındaki serüveni başlamıştır. Montreal’deki yatan hasta birimi olarak kurulacak Hospis için araştırma yaparken, Balfour, bu terimin palyatif bakım için de kullanıldığını ve bir kavram karmaşasının olduğunu fark etmiştir. Kendisi, 1974’ün sonlarına doğru Kanada’ya döndükten sonra, bir Kuzey Amerika hastanesinde ilk palyatif bakım birimini kurmuştur. Balfour, yaşamı boyunca yaptığı palyatif bakım hizmetleriyle ilgili çalışmaları nedeniyle Kanada Hospis Palyatif Bakım Derneği tarafından 2008 liderlik ödülüne layık görülmüştür (World Health Organisation, Palliative Care, 2018).

b)Palyatif Bakımın Özellikleri

Palyatif bakımın amaçları sıralandığında, en önemli bileşenlerden birinin, hastaların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi olduğu görülür. İleri evre kanser hastalarıyla yapılan bir çalışmada; tinsel destek alan ve tinsel gereksinimleri karşılanan hastaların yaşam kalitesi skorlarının, bu gereksinimleri karşılanmayan hastalara göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Kelly, 2010).

Kültür ve tinsellik insan deneyimini, değerlerini, davranışlarını ve hastalık kalıplarını yapılandıran en önemli etkenler arasındadır. Kişi, terminal bir hastalık tanısıyla karşılaştığında, kimlik değişimi başlar. Kültürel ayinler, hastalık ve geçiş süresi boyunca hastaları ve ailelerini destekleyen gizli öğeler sağlar (Editors, 2010) Tinsellik, çöküntü zamanlarında hayati bir rol oynar ve kişinin kendisiyle, diğerleriyle, doğa ve Tanrı ile bağlantı kurduğunu hissetmesine yardımcı olur. Bu, aynı zamanda kayıp, yas ve ölüm ile başa çıkmak anlamına gelir (Vissers, 2010).

Palyatif bakım, hastanın olduğu her yerde verilebilir. Hastanın evinde verilecek şekilde planlandığında, birinci basamak ve özelleşmiş palyatif bakım ekipleri arasında çok iyi bir iş birliği olmalıdır (Keown, 2005). Aile veya diğer bakım verenler yeterli destek sağlayamadığı ya da hasta, uzman ekiplerin tıbbi bakımına gereksinim duyduğunda, özellikle de hastalığının terminal döneminde, evin yerini tutacak, aynı zamanda gerekli duygusal ve spiritüel desteğin

sağlanabileceği bir mekân gereklidir. Burada hemşireler, sosyal destek çalışanları ve gönüllüler görev alır. Hospis, tüm bu seçeneklerin karşılandığı, terminal dönemdeki hastalara bakım veren özel bir merkezdir (Chochinov, 2006). Hospis, özel bir yer, bina veya hizmet değil, başlıca bakım kavramı olarak tanımlanır. Hospis felsefesi ve hareketi, palyatif bakımın tüm dünyada ilerlemesine ve bakım standartlarının gelişmesine katkıda bulunmuştur (Murray, 2016) Hospis'in başlangıcı Fabiola'ya kadar uzanır. Fabiola, evini yoksullara, yolculara, aç, susamış ve hasta kişilere açmıştır. O zamanlar Hospis, hem ev sahibi, hem de konuk anlamına geliyordu ve hospitium, konukseverliğin sunulduğu yer idi.

Ölüm ve Hospis kavramları, literatürde farklı dinlerin bakış açılarıyla ele alınmıştır. Örneğin Budizm'de ölümün kaçınılmazlığı vurgulanırken, ruhsal açıdan ölüm, sükûnet ve onurla kabullenilir (Sucaklı, 2013).

Yaşamın sonuna doğru, varoluşsal ve tinsel acı deneyimi keşfedilir. Bu özellikle, umutsuzluk, başkalarına yük olma, onurunu kaybetmiş olma hissi ve ölüm isteği ya da yaşamaya karşı isteksizlik şeklinde kendini gösterir (Michelson, 2007).

Hastalara ve ailelerine palyatif bakım verilirken, şu ilkeleri hatırlamak önemlidir:

1. Herkesin tinsel bir yanı vardır.
2. Hastalık ve ölüm, tinsel gelişim için fırsatlar anlamına gelebilir.
3. Tinsel bakım, dinî veya kültürel geçmişine bağlı olarak her birey için farklı olabilir.
4. Tinsellik, formal, dinî ve din dışı uygulamalar, semboller, ayinler, sanat formları, dua ve meditasyon gibi, informal yollarla desteklenir.
5. Bakım, dinî ve tinsel uygulama gereksinimiyle uyumlu olacak şekilde verilmelidir.

c)Palyatif Bakım Modelleri

Palyatif bakım ilk gündeme geldiğinde, sadece ölüme yaklaşan hastalara verilen bakım olarak düşünülürken, daha sonraları hastanın tanı alma döneminde başlayan ve ölümünden sonra hastanın ailesi ve yakınlarına yas desteği olarak devam eden bakım olarak şekillenmiştir.

Çokludisiplin yaklaşımın vurgulandığı güncellenmiş palyatif bakımda 3 ayrı yöntem tanımlanmıştır:

1. Hastalık odaklı palyasyon: Hastalığın iyileşmesi artık sözkonusu değilse, hastalığın ilerlemesinden kaynaklanan belirtilere veya tedavinin istenmeyen etkilerine yönelik palyasyon
2. Semptom odaklı palyasyon: Hastalık odaklı tedavinin yarardan çok zarar getireceği durumlarda uygulanır. Bu aşamada palyatif bakım, yaşam kalitesini korumak amacıyla semptom kontrolüne odaklanır.
3. Terminal (veya yaşam-sonu) bakımı: Bu dönem boyunca hasta, temel yaşam işlevleri için bakıma muhtaçtır. Palyatif bakım, yaşam kalitesini sağlamanın yanında, kaliteli bir ölüme yardımcı olmayı amaçlar. İyi bir palyatif bakım, hastanın ölümüyle son bulmaz, hastaya ve yakınlarına yas döneminde de yardımcı olur (Randall, 2003)

Literatüre bakıldığında, yas reaksiyonu olarak adlandırılan durumlarda, hasta yakınlarına gerektiğinde bir yıla kadar destek verilmesi önerilmektedir.

d) Palyatif Bakım Felsefesi

Dr. Saunders acının katalog edilmesi alanında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Araştırmaları kapsamında hastalarının paylaştığı acı öykülerini dinleyerek “total ağrı” denilen kavramı geliştirdi. Ağrı, kişiden kişiye değişen bir deneyim olan ve bireyin gelişimsel evresi, duygusal durumu, kültürel geçmişi, aile işlevselliği, organik hastalık süreci gibi çok sayıda faktöre bağlıdır (Milicevic, 2009).

Palyatif bakımın uygulandığı Avrupa ülkelerinde palyatif bakım uzmanları bir dizi ortak değer kabul edilir. Bu değerler; hastanın özerkliği ve onuru, bireysel planlama ve karar alma gereksinimi ve bütüncül yaklaşımdır (Radbruch, 2009). Palyatif bakım uygulamasında etik tartışmalar yaşanabilmesine rağmen, yukarıda sayılan özerklik, insan onuru gibi temel değerler, etik ilkelerle birebir örtüşmektedir. Palyatif bakımda her birey, özerk ve eşsiz kabul edilir ve ona saygı duyulur. Bakım, sadece hasta ve/veya ailesi onu kabul etmeye hazır olduğunda verilir. Bu noktada etik tartışmalar gündeme gelmektedir. Özerklik ve koruyucu bakım arasındaki denge kültürden etkilenmektedir ve bu durum bazı ülkelerde, karar alma mekanizmalarının hastadan çıkıp bakım veren yönüne dönmesine neden olmaktadır. Palyatif bakımın, insan onuruna saygılı, açık, kişisel, kültürel ve dinî değerlere, inançlara ve her ülkenin kendi yasaları doğrultusunda uygulamalara duyarlı bir şekilde verilmesi gerektiği kabul edilir.

Palyatif bakım ve tıbbi tedavinin kavramsal olarak ayrıldığı noktalar, palyatif bakımın etik boyutunda ele alınmaktadır. Konuyla ilgili literatüre bakıldığında; tıbbi tedavilerin kişiye ve duruma göre değişebileceği, seçeneğe bağlı olduğu belirtilirken, bakımın ise her zaman bir gereksinim olduğu vurgulanmaktadır (Michelson, 2007). Palyatif bakıma bu açıdan yaklaşmak, uygulama ve karar alma aşamasında etik kaygılardan sıyrılmaya yardımcı olabilecektir.

e) Palyatif Bakım ve Aile Hekimliği

Palyatif bakım, sadece bir felsefe ya da birkaç ayrıcalıklı hasta ve sağlık profesyonelinin uygulaması değildir. Palyatif bakım, etkin bir sağlık bakımının bütüncül parçasıdır (Randall, 2005). Özellikle yaşam sonu bakımda bütüncül yaklaşım, hasta deneyiminin psikososyal, varoluşsal ve tinsel yönlerini kapsar (Chochinov, 2006). Bundan dolayı, palyatif bakım, etkin bir sağlık bakımının içinde yer almalıdır ve parasal kaynağı, kamu veya özel sektör olmalıdır (Randall, 2005).

Hasta ile sağlık profesyonellerinin ilişkisi, iletişim becerileri, halkın eğitimi ve disiplinlerarası yaklaşım da palyatif bakımın ve aile hekimliğinin ortak özelliklerini oluşturur. Kanser hastalarının bakımı üzerine yapılan bir çalışmada; aile hekimlerinin ilgili uzmanlar ile iletişimin sürdürülmesindeki önemi belirtilerek, özellikle hastaneden çıktıktan sonraki süreçte aile hekimlerinin rolü vurgulanmıştır (Norman, 2009).

Aile Hekimliği Disiplini'nin temel özelliklerinden biri, bütüncül yaklaşımdır. Biyopsikososyal sistem yaklaşımını temel alan aile odaklı sağlık bakımında öncelik, aile ortamındaki hastanıdır (McDaniel, 2005). Yaşamı tehdit eden hastalık tanısı konulmuş bir kişi, modern tıbbi süreçlerin gereği olarak, çok sayıda uzman hekimle karşı karşıya gelebilir. Aile hekimleri, bu sistem içinde hastaya uygun sağlık bakımının düzenlenmesinde merkezi bir role sahiptir (McDaniel, 2005). Literatürde bu görüşleri destekleyen ve aile hekimlerinin palyatif bakımda yetkin ve yeterli olacağı kanısıyla, palyatif bakımın ayrı bir uzmanlık dalı olmasının gerekli olmadığı görüşü dahi savunulmuştur (Vinay, 2008).

f) Palyatif Bakımda Sorunlar ve Çözümleri

Kalp yetmezliği olan hastaların palyatif bakıma yönlendirilmesine ilişkin yapılan bir araştırma, çarpıcı veriler sunmuştur. Sağlık profesyonellerinin bilgi yetersizliği ve palyatif bakımın sadece ölümü yaklaşan hastalar için olduğu inancı, kalp yetmezliği hastalarının gerekli palyatif bakıma ulaşamamalarındaki önemli engeller olarak saptanmıştır (Dio, 2014).

Hospis, terminal dönemdeki hastalara bakım verilen ev benzeri kuruluşlardır. Palyatif bakımın amacı acıyı hafifletmek, hastanın yaşam kalitesini yükseltmek ve onurlu bir şekilde ölmesini sağlamak iken, hospis bakım daha çok ölüm sürecinin kalitesini artırmak ve ölüm sırasındaki en iyi bakımı vermeyi amaçlamaktadır (Wallston, Burger, Smith ve Baugher, 1988; Milicevic, 2002). Hospis bakım anlayışında da palyatif bakımda olduğu gibi ölüm normal bir süreç olarak kabul edilmekte ve semptom kontrolü yapılarak bireyin huzurlu bir şekilde ölmesi sağlanmaktadır (Aydoğan ve Uygun, 2011, Elçigil, 2012; Karan ve Akın, 2012).

“Hospis” hizmetleri 1967 yılında Cicely Saunders tarafından İngiltere’de ilk modern hospisin kurulması ile başlamış, sonra diğer ülkeler tarafından da hospis bakım anlayışı benimsenerek, hospis merkezleri açılmaya başlanmıştır (Ahmedzai ve diğ., 2004; Graham ve Clark, 2008). İngiltere’nin ardından Kanada (1973, Royal Victoria), ABD (1987, Hotwitz Center), Yeni Zelanda, Avustralya, Japonya’da (1990) da hospis bakım merkezleri kurulmuştur (Özkan, 2011).

Hospis, hasta ve ailesinin hizmetin merkezinde yer aldığı, multidisipliner bir ekip tarafından gerçekleştirilen, tedaviden çok hastanın yaşamının son günlerini evi ya da evi benzeri bir ortamda rahat geçirmesini sağlayan, insana yakışır onurlu bir ölümü hedefleyen bir hizmettir (Milicevic, 2002). Hospis merkezlerinde hastalığı tedavi etmeye ya da yaşam süresini uzatmaya odaklanılmamakta, hastayı rahatlatmaya yönelik bakım hizmeti verilmekte ve bu hizmette palyatif bakımda olduğu gibi hasta ve ailesi bir bütün olarak değerlendirilmektedir (Özkan, 2011).

2.2.2. Hospis ve Palyatif Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem

Ölüm refakati (Sterbebegleitung) veya ölmekte olanlara manevi danışmanlık (Seelsorge an Sterbenden), manevi danışmanlığın en yaygın ve eski türlerindedir. Ayrıca hastane/hasta ve ev ziyareti ile acil vakalarda sıkça uygulama alanı bulur. *Alman Rahip Konferansı’nın* açıklamasına göre “ağır hastalara, ölmekte olanlara ve yas tutanlara manevi danışmanlık yapmak, kilise cemaatlerinin önemli bir görevidir”.

İnsanlar ölümcül bir hastalıktan ya da başka bir sebeple öleceklerini öğrendiklerinde, bu habere karşı belirli aşamalardan geçen tepkiler sergilerler. Kübler- Ross (2001) ölme sürecindeki tepkileri beş aşamada ortaya koyar:

1. Aşama: İnanmama ve izolasyon- “Bu gerçek olamaz, bir hata olmalı!”

2. Aşama: Öfke – “Neden ben? Herkes dışarıda eğlenirken, hayatını sürdürürken ben şimdi ölecek miyim?”

3. Aşama: Pazarlık – “Tanrım bana biraz daha vakit tanırsan ibadet etmeye daha çok çaba harcayacağım.”

4. Aşama: Depresyon - “Demek başka çare yok.”

5. Aşama: Kabul - “Sanırım veda etme vakti geldi.”

Bu aşamalardan geçen ölmekte olan insanın davranışlarının da farklı özellikler göstereceği açıktır. Örneğin ölmek üzere olan ya da ölümünün yaklaştığını hisseden kişiler, yalnız kalmak istemezler (Bolay, 1996; Ziemer, 2000).

Ölmekte olanlar konuşurken çoğu zaman zengin bir resim dünyasından yararlanırlar (Bolay:1996). Onların bu şekilde şifreli, resimli, sembolik konuşmaları çoğu zaman “akıllarının artık başında olmadığına” ya da ilaçların etkisine verilir. Oysa ölmekte olanlar açıkça ifade etmesi zor olan şeyleri dile getirmek için, bu çoğu zaman anlaşılması güç, sembolik, gizemli dili kullanırlar ve bu dilin anlaşılmasını beklerler. Bu sembolik dili en iyi anlayabilecek olan kişi ise yine manevi danışmandır.

Rastlanılan en sık sembolik ifadeler yazın ortasında soğuk ve günün ortasında karanlık oluşu, yolculuğa/seyahate çıkma arzusu, memleket/ev özlemi, görüşülmesi planlanan kişiler, savaş ve kaçışın acı oluşu ve benzeridir. Kriz anında insanlar sıkça savaş, esaret, kaçış, yakınların ölümü hakkında geçmiş hikâyeler anlatırlar. Sıkça karşılaşılan bir başka sembol para veya altın sembolleridir. Ölmekte olan hastalar sıkça paralarının bittiğinden, cüzdanlarındaki paranın çalındığından, azaldığından, paralarının yetip yetmeyeceği konusundaki endişelerinden bahsederler. Para burada onların kıymetli bir şeyleridir ve onun bitmesinden veya azalmasından endişe duyarlar, yani tükenmekte olan hayatları veya zamanlarıdır. Bir başka metafor seyahatlerdir.

Bu dili anlayabilmesi için manevi danışmanın görünenin ötesine bakabilmesi gerekir (Piper, 1984).

Ölenlere refakat edilirken öncelikle onların çeşitli ihtiyaçlarına dikkat edilmelidir. Ancak ölümü bekleyenlerin ihtiyaçlarını anlamak her zaman kolay değildir. Çeşitli yazarların

bu konuda bildirdikleri görüşler, manevi danışmanlara davranışları noktasında ipuçları sağlayabilir.

Ziemer (2000) bu insanların dört tür ihtiyaçlarına dikkat çeker: *bedensel, sosyal, kişisel ve dinî*. Ölüm döşeğinde yatan kişilerin temel ihtiyaçları bedensel niteliktedir: Ağrı ve acıların giderilmesi, kısıtlı hareket kabiliyeti karşısında destek olunması, hafıza ve dikkat kaybına karşı duyarlı olunması vb. Bu gibi önlemler ya da müdahaleler, hastanın geri kalan zamanını dayanılabilir kılar. Ölüm korkusu da kısmen bedensel bağımsızlığın yitirilmesi ve büyük acıların çekilmesiyle bağlantılıdır. Böylece ölüm refakati ya da “ölürken yardım” (Ziemer, 2000) öncelikle bedensel ihtiyaçlara yönelik olmalıdır. Bu ise bu konuda uzman hizmet veren kişi ve kurumlarla olabilir (hospis, palyatif hizmetler). Bedensel ihtiyaçlarla birlikte ölmekte olan kişiler bir takım sosyal ihtiyaçlara da sahiptir. Ölmekte olan kişi belki bazı anı ve tecrübelerini yeniden canlandırmak, yanlışları, yanlış anlaşılmaları düzeltmek, itiraflarda bulunmak ister. Bunların altında yatan güdü, kişinin kendisi ve hayatıyla barışmak istemesidir ki huzur bulsun. Bu kişisel ihtiyaçlarla birlikte insanın dinî ihtiyaçları da doğar. Bu ihtiyaçlar çok çeşitli şekillerde ifade edilebilir ya da hiç edilmez ve algılanmaları manevi danışmanın özel ilgi ve dikkatini gerektirir. Ancak ölmekte olan bir kimsenin temelde teselliye, umuda, huzura ihtiyacı olduğunu ve ölüme yakınlığın manevi ve dinî tecrübeler ortamı olduğunu manevi danışmanın genel olarak bilmesi gerekir.

Federal Almanya’da palyatif bakımda manevi rehberlik veya manevi danışmanlık, hasta insanların palyatif bakım ve hospis hizmeti aldıkları bütün alanlarda verilir. Bu ortamlar ev, palyatif bölümü, hastanelerin diğer bölümleri, yaşlı ve bakım evleri ve hospislerdir.

Geçtiğimiz son 40 yıldan bu yana Almanya’da ölmek üzere olan hastalara refakat ve bakım giderek bağımsızlaşarak profesyonelleşmiş ve 2007 yılı itibariyle sosyal yasalar çerçevesinde devletin sağlık sigortası kapsamına da girmiştir. Bu yasa kapsamında özel eğitimli *gezgin uzman palyatif bakım ekipleri* (spezialisierte ambulante Palliativversorgung SAPV) ağır hasta ve ölmekte olan insanların geniş kapsamlı palyatif tıbbi bakım ve tedavileri ile psikososyal ve manevi refakat/dinî danışmanlıklarını organize ederler.

2.2.3. Fahri Hospis ve Palyatif Rehberi Olma Şartları

Kirsch (2007), ölmekte olanlara refakat eden manevi danışmanların pastoral psikolojik bir eğitim, samimiyet, empati, kabul, belirli bir dil yeteneği, bir başkasının içsel yolculuğunu keşfetmek için gereken sevgi, yaratıcılık, merak, kendi yaşam hikayeleri ve acılarıyla barışık

olup başkalarının yaşam hikayelerine yer verebilme yeteneklerini şart koşar. Kirsch (2007), Manevi danışmanların bütün bunlara ilaveten, yaşam ve ölüm gerçeğini inançları bakımından anlayabilmeleri için iyi bir teolojiye ihtiyaçlarını olduğunu belirtse de bunlar sadece manevi danışmanlığın bu özel türü için değil, bütün manevi danışmanlık karşılaşmaları için gerekli olan vasıflardır. Çünkü diğer manevi danışmanlık türlerinde de olduğu gibi bu manevidanışmanlık türünde de ilgili kişilerle dayanışma içinde olmak, onların yanında bulunmak ve birlikte dayanmaya çalışmak, temel prensipleridir.

Ziemer'e (2000) göre ölmek üzere olan insanların birinci sırada ihtiyaç duydukları şey, insani bir yakınlık ve ilgidir. Profesyonel bir manevi danışmanlık ise ancak ikinci planda yer alır. Kelimeler büyük ölçüde yetersiz kalır ve çoğu zaman da anlamı yoktur, fakat "yanındayım", "yalnız değilsin" demek için kelimelere ihtiyaç yoktur. Her ikisi de neticede kolay değildir çünkü ölmekte olan birinin yanında bulunmak demek, kişinin kendi ölümlülüğü ile yüzleşmesi demektir (Ziemer, 2000). Ölenlere ve yakınlarına refakatte; ölenin yaşı (çocuk, yaşlı), ölüm şekli (kaza, hastalık, ani, beklenilen) ve ölüm öncesi (uzun süreli bir hastalık, ağrı ve acılar) yapılacak olan manevi danışmanlık birbirinden farklı olacaktır.

Ağır hastalara manevi danışmanlık yapmak demek, öncelikle bu gibi sorulara, huzursuzluk ve parçalanmışlıklara yer vermek ve ifade etme imkânları tanımak demektir. Manevi danışmana burada düşen en önemli görev; bu duruma dayanmak ve eşlik edebilmektir. Dikkatli bir şekilde insanın yanında olmak, hastanın ihtiyaçlarını manevi danışmanlık eşliğinde gözden kaçırmamaktır. Aslında bu yaşam sorularının hiçbirinin bir cevabı bulunmaz. Bir manevi danışmanın dediği gibi; "Her şey için bir açıklama, bir anlam ve bir amaç varmış gibi yapamayız." Bu sorular ancak paylaşılabılır ve "Tanrı önüne getirilebilir". Bazen kelimeler bulunamaz ve birlikte susulur, bir dua teklif edilir ya da dinî bir ritüel yapılır. Hasta ve ölmekte olanlara refakat eden manevi danışmanlar sıkça; insanların kilise ve din ilişkilerinden, dünya görüşlerinden bağımsız olarak manevi danışmanlık refakatine, konuşmalara, bir duaya, bir ritüele ne kadar açık ve müteşekkir tepki verdiklerini anlatırlar.

Manevi danışmanlığın başka alanlarında olmadığı kadar ölüm refakatinde dinî sembol ve ritüeller önem kazansa da manevi danışmanlık, ölmekte olanlar üzerinde bir monopol iddia edemez. "İnsani bir ölüm refakati hastanedeki bütün meslekleri ilgilendirir ve toplumumuzun insanlık özüne dokunur." (Heller,1990) fakat çoğu durumlarda aşırı iş yükü, personel yetersizliği, mesleki ve kişisel ilgisizlik nedeniyle ölüm refakatinin, yine de daha çok manevi danışmanlara kaldığı görülür.

Bu sebeple olsa gerek ki hospis hareketi ve palyatif bakım, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde de 1980'lerden bu yana gelişmeye başlamıştır. Palyatif tıbbın doğuşuyla tıp, bakım ve manevi danışmanlık için yeni bir birleşim alanı da doğmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 1990) ve Alman Palyatif Tıp Birliği'nin (Deutsche Gesellschaft für Palliativmedizin, DGP) tanımlarına göre palyatif tıp, hastalıkları ilerlemiş, herhangi bir tedaviye cevap vermeyen, sınırlı bir yaşam beklentisi taşıyan hastaların, ağrı ve diğer hastalık belirtileri ile psikolojik, sosyal, manevi ihtiyaçlarının giderilmesinin öncelikli hedef olduğu, bütüncül ve aktif bir tedavi metodudur. Tedavide hastanın yaşam kalitesi, hastanın arzuları, hedefleri ve durumu (hissiyatı) ön plandadır. Böylece palyatif tıbbın genel palyatif bakım konseptinin bir parçası olduğu söylenebilir.

Palyatif bakım, hastanın bakım, danışmanlık ve refakatinin farklı meslek gruplarınca birlikte yapıldığı bir ağ içerisinde gerçekleşir. Bu ağa tıp personelinin yanında, manevi danışmanlar, psikologlar, sosyal hizmet görevlileri, fahri ve resmî yardımcılar katılır. Bu ağa aynı zamanda hasta yakınları da dâhil edilir ve hastanın kendisi gibi destek ve yakınlık görür.

Bu hizmetlerin gerekliliği, farklı meslek gruplarına yönelik ilerletici eğitimlerin gelişmesine yol açmıştır. Bunlardan biri de palyatif bakım alanındaki manevi danışmanlıktır. DGP, web sayfasının manevi danışmanlık başlığı altında şunları ifade eder: Manevi danışmanlık, mezhebi, dini ve dünya görüşünden bağımsız olarak herkese açık manevi bir hizmettir. WHO tanımına göre; fiziksel, ruhsal ve sosyal problemlerin giderilmesinin yanında manevi refakat yüksek önceliğe sahiptir. Manevi danışmanlık, insanların manevi refakatinin temel bir parçasıdır. Görüşme, danışmanlık ve ritüellerle insanın kendi ruh bakımını hedefler. Bu, kutsalın taşıyıcı yaşam temellerine ve görüşlerine güven içinde gerçekleşir. Palyatif bakımda manevi danışmanlık; hasta insanlara, ailelerine ve bakım ekibi çalışanlarına yöneliktir. Almanya'da hastalara manevi olarak eşlik edilmesi büyük çapta büyük Hristiyan kiliselerince yerine getirilir ve onlar bu görevlerini manevi danışmanlık olarak niteler.

2.2.4. Hospis ve Palyatif Rehberlik Eğitimi Program Örnekleri

Bu bölümde farklı eğitim programları değerlendirilmiştir. Örneğin hospis ve palyatif rehberlik için ön koşullar, eğitim programının ve stajının yanı sıra hazırlanmıştır.

a) Yeterlik Kursunun Kapsamı

Gönüllü bakımevi görevlilerinin yeterliliği için kursun toplam süresi, her biri en az 80 dersten oluşur ve her bir ders süresi 45 dakikadır.

b) Didaktik İlkeler

Fahri bakımevi görevlilerinin niteliği için eğitimde, öğrenmenin açık ve uygulama odaklı bir süreç olduğundan emin olmak önemlidir.

1. Durum ve eylem oryantasyonu,
2. Örnek öğrenme,
3. Küçük gruplar hâlinde çalışmalar.

c) Eğitim Programının Organize Ve Çerçeve Koşulları

1. Eğitim, mekânsal koşullara ve modern yetişkin eğitiminin gereklerini karşılayan uygun donanımına hitap eden davetkâr bir atmosfere sahip bir yerde gerçekleşir.
2. Katılımcılara, doğru zaman ve içerikte, kursun ayrıntılı bir özeti verilmelidir.
3. Grubun kişisel ve deneyim odaklı öğrenme sürecini mümkün kılmak için eğitim grubundaki katılımcı sayısı yönetilmelidir. Eğitim programları en fazla 12 kişiden oluşmaktadır. İstisnalar mümkündür.
4. Eğitim programının geçerliliği için eğitim ve bakımevi alanında deneyim sahibi en az bir kişi eşlik etmelidir.
5. Eğitimciler kriz durumlarında insanlara destek sunmayla ilgili deneyimlere sahip olmalıdır. Hemşirelik, tıp, pastoral bakım ve psikososyal alanda profesyonel bakış açıları getirmelidirler. Bu, eğitim içeriklerinin öğretilmesi için pedagojik ve didaktik olarak uygun olmaları gerekir.

d) Eğitim Programına Katılım İçin Seçim Süreci

Gönüllü bakımevi görevlileri için standartta belirtilen kriterlere göre, sponsor kuruluş veya eğitim sağlayıcı tarafından bir seçim prosedürü uygulanmaktadır. Başvuru sürecinde aşağıdaki adımlardan en az ikisi izlenmelidir:

1. Yazılı başvuru (Motivasyon mektubu, anket, CV,vb.)
2. Bir bilgilendirme etkinliğine katılımı,
3. Mülakat ve vaka çözümlenme,

Bunlar, bakım evi danışmanlığının uygulanması için gerekli kriterlerin yanı sıra güvenilirliği, eğitime katılma motivasyonunun yansımaları ve bakımevinin amacına odaklı hizmeti kabul etmeği öngörür.

e) Eğitim Programına Ait Katılım Kriterleri

1. Zihinsel istikrar ve grup yeteneği,
2. Kayıp/hastalık/ölüm/yas alanında kişisel deneyimlerle meşgul olmak;
3. Bu deneyimleri grup içinde paylaşmaya ve daha da geliştirmeye istekli

olmak.

4. Başkalarının dinî tutumlarına ve dünya görüşlerine saygılı muamele.

5. Kişinin kendi dünya görüşünün insanlara ve öğrencilere eşlik etmesi için “aşılması” kabul edilemez.

6. Birisi şu anda kişisel ciddi deneyimler / olaylar ile ilgileniyor ise (ölüm, boşanma, fiziksel veya ruhsal hastalık gibi), bu gibi durumlarda, bir ila iki yıllık bir bekleme süresi önerilir.

f) Eğitim Programı İçeriği

Her şeyden önce, bu bir tutum edinme meselesidir. Çünkü en önemli enstrüman ciddi hasta ve yoldaşın yakınları eşliğinde olmaktır. Bunu yaparken, “salt varoluş güçsüzlüğün” azmi ve diğerinin takdiri merkezi öneme sahiptir. Kişinin kendi deneyimlerinden öğrenmesi, hem de iletişim konusu, ders boyunca ortak bir konu olarak çalışılır. Kendi kendine deneyim, tüm öğrenme alanlarının yinelenen bir parçasıdır. Eğitim programı, aşağıdaki hedeflere hizmet eden bir süreç başlatır. Dersin konuları aşağıdaki dört öğrenme alanını içermelidir:

Biyografik Öğrenme Alanı:

Kişilik gelişimi; kendi kendine deneyim; kendini yansıtmaya; biyografik çalışmalar; eşlik eden rolün incelenmesi. Hedefler:

1. Kişisel yaşam ve veda, kayıp, ölüm, keder deneyimleri ile ilgili kendi yaşam planları ile insanlar için empati için vazgeçilmez bir ön koşul olduğunun farkındadır.

2. Kendi korkuları, umutları, fikirleri, kişisel güçlü ve zayıf yönleri ile açıkça başa çıkabilir.

3. Kendi kaynaklarını, güçlerini bilir, psikolojik hakkı güçlendirmek ve dengelemek için günlük yaşamda bunları kullanabilir.

4. Kişinin kendi değer ve normlarının yanı sıra kendi davranış ve eylemlerini de yansıtır ve tutum ve davranışlarını kurumun ana fikri ile uyumlu hâle getirebilir.

5. Kişi kendine eşlik eden durumları yansıtabilir ve kişinin kendi eylemleri için sorumluluk alabilir.

6. Kişi kendi mesleki ve kişisel olanak ve sınırlarını bilir ve etkili yardım sağlayabilir.

7. Bakım bağlamında gönüllü bir arkadaş olarak kendi rolünü sağlayabilir.

İletişimsel Öğrenme Alanı:

Bireysel, grup ve farklı sosyal sistemlerin ortaya çıkardığı iletişim kalıplarını

kavrayabilir, karşılayabilir becerilerine sahip olmalıdır katılımcı. Somut olarak eğitim programının iletişim alanında hedefleri sayılıdır:

1. Sosyal ilişkileri bilinçli ve yansıtıcı bir şekilde kurabilir, sürdürebilir ve sonlandırabilir.
2. İnsanlara empatiyle, takdirle ve otantik bir şekilde yaklaşabilir.
3. Karşılaşmada gerekli yakınlık ve mesafe dengesini tanıyabilir ve algılayabilir.
4. Kriz durumlarında bile konuşmanın temelini oluşturabilir.
5. Kendi ihtiyaçlarını eşlik eden kişinin ihtiyaçlarından ayırt edebilme.
6. Kayıp ve keder durumlarında uygun tespitler yapabilir ve hareket edebilir.
7. Farklılaştırılmış ve yapıcı geri bildirim verme ve kabul etmede deneyimlidir.
8. Bir durumun kendisine karşılık gelip gelmediğini veya profesyonel yardımın çağrılması gerekip gerekmediğini ayırt edebilir.
9. Profesyonel ekibe izleme ile ilgili hususları ve önerileri getirebilir.
10. Durumlarını, duygu ve düşüncelerini değiştirmek istemeden insanlarla tanışabilir.

Ruhsal Öğrenme Alanı

Ölüm, büyük dinlerin yas ayinleri ve ritüelleri; kendisi, genel ruhsal ve dinî ihtiyaçları, kaynaklar; tutum ve değerler, anlam sorusu; pastoral bakım; diğer dinlere, inançlara ve ahiret fikirlerine saygı alanları ruhsal öğrenme becerileri alanına aittir:

1. İnsan yaşamının bir boyutu olarak maneviyata duyarlıdır.
2. Kişinin kendi maneviyatı ve kendi değer sisteminin sorularıyla ilgilenir.
3. Sessizliğe karşı duyarlıdır.
4. Ruhsal ve dinî ihtiyaçları tanıyabilir ve bunlara cevap verebilir.
5. Ölüm, yas, büyük dinlerin ayin ve ritüel farklılıkları hakkında bilgi sahibidir.
6. Pastoral teklifler hakkında bilgi sahibidir ve nitelikli kişiler getirebilir.
7. Maneviyatın bir ifadesi olarak ritüelleri deneyimleri ve otantik bir şekilde onları teşvik eder.
8. Başkalarının inançlarına saygılı ve hoşgörülü davranır.
9. Bakımevi hareketinin temel tutumlarını benimsemiştir.
10. Hayatın anlamı, acı, ölüm ve geçicilik sorusuna karşı duyarlıdır.

h) Almanya Federasyonu Ulusal Birliği Derneği'nin Onayı

Kalite güvencesi açısından, ilgili ülke koordinasyon kuruluğu standartlara uygunluk için gönüllü yeterlilik kurumu tarafından sunulan kurs kavramını kontrol eder ve onaylar.

Uygulamaların pratik yönü ağır geldiğinden eğitim programları rol oyunu, uygulama merkezleri gerçekleştirilmektedir. Özellikle eğitimin başlarında dayanıklılık gösteremeyen katılımcılar elenebilirler.

2.3. HASTANEDE MANEVİ DANIŞMANLIK

2.3.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum

Federal Almanya'da manevi danışmanlığın en gelişmiş ve en yaygın şekli hastane manevi danışmanlığıdır (Krankenhausseelsorge). Şüphesiz bunda Hıristiyan geleneğindeki hasta ziyareti ve bakımının önemi etkilidir. Hastane manevi danışmanlığının içeriklerini farklı kilise bölgeleri (piskoposluklar) kendilerine ait rehberlerde belirlemişlerdir. Almanya'da hastane manevi danışmanlığı esas itibariyle Evanjelik ve Katolik Kilisesi tarafından yürütülür ve hiç bir başka hizmet için bu kadar personel kullanılmaz. Asli görevlilerin çoğu rahip/papaz veya başka din/kilise görevlileridir- fahri hastane manevi danışmanların sayısı da oldukça yüksektir (Ziemer, 2000). 1974 yılındaki *Piskopos Konferansında* manevi danışmanların bakması gereken yatak sayısı 1000 adetten 500-600 yatağa indirilmiştir (Reiner, 1989).

Hasta insanın durumu ve hastalığın insan üzerindeki fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik etkileri hasta manevi danışmanlığında anlatılmıştı.

2.3.2. Hastanede Manevi Danışmanlık Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem

a) Hastanın hastanedeki durumu

Hasta manevi danışmanlığı sadece bir sağlık sorunu getirmez aynı zamanda sosyal yaşantı ve ilişkilerde bir kısıtlama ve ruhsal açıdan da hayatın anlamı, amacı ve Tanrı hakkında yeni sorulara yol açabilir. Ağır hastalıklarla birlikte hastada, yaşamın sonuna yaklaşma, başkalarına yük olma, uzun süre fiziksel ve ruhsal acı çekme ve gelecek kaygıları görülür. Ölüme yaklaşma, ölüm tehlikesi veya tecrübesi (başka hastaların ölümüne şahitlik etme veya kendisinin ölümün sınırına gelmesi) hastayı varoluşsal sorgulamalara, krizlere, kaygılara sürükleyebilir. Kendi bildik ve sevdikleri ortamlarında, yalnız başlarına değil, sevdiklerinin yanında hayata veda etmek isteyen hastaların ölümü ile hastane ortamında beklemek zorunda kalmaları üzerlerine psikolojik yük bindiren hastaların ölümü arasında farklılıklar vardır.

Özellikle “köylerinde”, “memleketlerinde” can vermek isteyen hastalar ve sürekli “eve gitmek” isteyen çocuklarda bu durum ve süreç daha da zorludur.

Hastalık ve hastalık dönemlerinin bu gibi krizlerinde kişiler, kaygı ve ümitlerini paylaşabilecekleri, duygu ve düşüncelerini ciddiye alacak ve onlara bu durumlarında eşlik edecek insani ilişkiler ararlar. Çünkü hasta olmak ve hastalık, insanların çoğu için bir kriz tecrübesidir, hastane ortamının ise bu krizi daha da büyüttüğü bilinmektedir (Piper, 1985). Hastalanan kişi birden, hiç beklenmedik bir şekilde alıştığı sosyal çevresinden koparılıp kendini yabancı ve kesin kuralları olan bir kurumda bulur. Bu yeni ortamın uyulması gereken kuralları vardır ve dolayısıyla hastadan kendi alışkanlıklarını terk etmesini ve yeni davranış biçimleri geliştirmesini gerektirir (değişen kalkış, yatış ve yemek saatleri, hastane yemekleri, belirli ve kısıtlı ziyaret saatleri, muayeneler, çok yataklı odalarda kısıtlanan/engellenen özel hayat ve mahremiyet vs.). Hastanın hastane ortamına uyma mecburiyeti onun özgürlüğünü ve özerkliğini kaybetmesi, özellikle çok yataklı odalarda özel hayatını tamamen yitirmesi anlamına gelir (Piper, 1985). Dolayısıyla hastanın kendini tamamen pasifize edilmiş bir rolde bu yeni ortama zorlanmış hissetmesi gayet doğaldır. Bütün ekibin (hekim, terapist, hasta bakıcı, hemşire, vs.) elinde kurum kurallarının uygulanacağı bir nesne olarak davranılan hastanın, bu oldukça katı kurallı olabilen hastane ortamında insani ilişki, yakınlık ve ilginin özlemini ve ihtiyacını duyması tabiidir. Hastanın “hasta odasına sürülmesi” (Piper, 1985) ile hastanın tecrit hayatı ve dolayısıyla yalnızlığı başlar. Bu yalnızlık onun en çok iletişim ve ilişki kurma ihtiyacına dokunur. Oysa özellikle hastalık gibi yıpratıcı bir olayda insanların başlarına gelen bu elim hadise hakkında konuşma ihtiyaçları büyüktür (Piper, 1985).

Hastaneler birinci derecede hastaların sağlıklarını geri getirmeye odaklanmışken hastaların ruh sağlıklarına olumsuz etkileri bulunduğunu, kendi hayatımızda ve çevremizde müşahade edebildiğimiz bir gerçektir. Hastaların ruh sağlıklarına olumsuz etki yapan bir dizi faktörün yanında, hastane personelinin hastalar için yeterince vakit ayırmayışları ve/dolayısıyla hastalara durumları hakkında gerekli ve yeterli bilgiyi ver(e)meyişleri önemli bir başka faktördür. Hastaların “insan yerine konmayışları”, doktor ve sağlık personelinin hastayı bilgilendirmeden “çekip gitmeleri” hastalarda öfkeye hatta agresyonlara yol açabilir.

Hastanedeki hastaların agresyonlarıyla ilgili çarpıcı bir özelliklerine daha dikkat çekmek gerekir. Yer yer değinildiği üzere bir çok manevi danışman insanların yaralarını, ameliyat izlerini, kesilen uzuvlarını aniden açıp gösterme eğiliminde olduklarını belirtir. Ziemer (2000) bunu hastaların agresyonlarına ya da kendilerini teşhir etmelerine (reklam

yapmalarına) bağlar: “Bak bu hâldeyim işte!” Manevi danışmanların hastaların bu tür ani çıkışlarına karşı hazırlıklı olmaları ve bu hareketle neyin sinyalinin vermeye çalıştıklarını keşfetmesi gerekir.

Hastane manevi danışmanlarının görevleri hastalar hastaneye giriş yapar yapmaz başlar. Yatışları henüz gerçekleştirilmemiş hastalar hastaneye gelişlerini oldukça sıkıntılı ve tehditolarak görürler. “Ortamın provoke ettiği bu duygusal yük çoğu insanlarda nevroitik başa çıkma davranışlarını aktive eder” (Wiedemann, 2005). Bunu bilen manevi danışmanlar rutin hasta ziyaretleriyle birlikte hastaneye yeni giriş yapan kişilerle de ilgilenirler. Manevi danışman bu ilk anlardaki tedirginliği ve kaygıyı hafifletmek için konuşulabilecek uygun kişidir.

Böylece daha ilk günden itibaren hastane manevi danışmanlığının amacı bütüncül bir yaklaşım içinde hastanın hastane dönemi ile geri kalan hayatı arasında bir köprü kurmaktır. Konuşma, ibadet ve dinî ritüeller aracılığıyla kişiye hastalığının meydana getirdiği ruhsal durumla başa çıkmasında yardımcı olunmaya çalışılır. Daha net belirtecek olursak; hastane manevi danışmanlarının geleneksel görevleri hastanedeki hastalarla münferit olarak ilgilenmek, onlara eşlik etmek ve onları tesellietmek, hastalıklarıyla başa çıkmada yardımcı olmak, dinî anlam seçenekleri sunmaktır. Hastane manevi danışmanları hastalara, hastalıklarını ve yaşamlarını olduğu gibi kabul etme konusunda yardım ve eşlik ederler. Keder ve korkularında olduğu kadar, ölüm sırasında da onların yanlarında bulunurlar. Bu bağlamda hastane ortamında ortaya çıkan bütün soru ve sorunlar- anlam, neden sorusu, kötülük problemi, yani hayata dair temel sorular- dinî boyutuyla da manevi danışmanla paylaşılabilir. Çünkü özellikle böylesine stresli ve ağır dönemlerde her insanın onu dinleyecek, anlayacak, kabul edecek, ona vakit ayıracak birine ihtiyacı vardır. Hastane ortamlarında hastalar kadar hasta yakınları ve personel de bu zorluklardan geçer ve manevi danışmanlar onlara da yardımcı olur. (Klessmann, 2010)

Etik konularda rehberlik etmek dmanevi danışmanların bir başka görevidir. Önemli ve zorlu etik kararların alınmasında fikirlerinden faydalanmak üzere hastane manevi danışmanları hastanelerin etik kurullarında görev alırlar.

Hastanedeki diğer idari, bakım ve tedavi iş ve hizmetlerine karşın manevi danışmanlık bu gibi sorulara zaman ve mekân tanır. Hastanın içinde bulunduğu ruhsal ve bedensel durumuna, yani kişisel yaşam durumuna özgü özel bir ilgi gösterilir.

Yakınlık ve mesafe dengesi kurularak doğum, ameliyat, ölüm, yalnızlık, vahim ve önemli sonuçlar doğuran teşhisler, etik çatışmalar, travmatik kaza gibi durumlar bu ilgiyi

gerektiren dönemlerdir. Evanjelik Kilisesi bu durum ve dönemlerde İncil'in özgürleştirici ve teselli edici gücünü hatırlatmakla kendini görevli görür.

Evanjelik hastane manevi danışmanlığı, hastanedeki bu görevlerine kendi spesifik kilise ödevi ve profesyonelliği (manevi danışmanlık uzmanlığı) açısından, kendi sorumluluğu çerçevesinde katılır. Bunu yaparken de farklı uzmanlık alanlarının kesiştiği noktalarda ortak olan konuları ve sınırları net bir şekilde belirler ve korur. Bu nedenle Evanjelik Kilisesi, hastane manevi danışmanlığına genellikle gereken eğitimleri almış rahip ve rahibeleri atar. Bu atamanın temel özelliği de İncil'in tebliği ve dinî ritüellerin yönetilmesidir. Bunların dışında gereken eğitimleri, yeterliği almış diakon ve pedagoglar ile fahri çalışanlar verir. Yeterlik (Qualifikation), temel bir teoloji, din ve/veya sosyal pedagoji alanındaki bir yüksek eğitimin yanında daha çok pratiğe dayalı ikinci bir öğretim ile edinilmiş bilgilerin, pastoral psikolojik insan bilimlerinin de katkısıyla ilave bir çaba ile sağlanır (bkz. Eğitim Bölümü). Mesleğe eşlik eden bir süpervizyon, ilerletme ve devam eğitimlerinde, hastane manevi danışmanlığı için vazgeçilmezdir. Eğitimlerin yanında hastane manevi danışmanları için gerekli olan spesifik yetenekler (Kompetenz) kılavuzda şu şekilde belirlenmiştir: iletişim, yorum, etik, ritüel yeteneği, alan bilgisi ve dinler arası yeterlik.

Hastanedeki manevi danışmanlık görüşmeleri günlük karşılaşmalar gibi başlar ve çoğu zaman hastanın ve hastalığın genel durumu, yakınların vaziyeti, vb. konulardan öteye gitmez. Ancak bazı durumlarda da daha derin bir görüşmenin işaretleri belirir: "Oturmak istemez misiniz?", "Beni meşgul eden bir konu var aslında...", "Bunları anlatırken üzüldüğünüzü görüyorum..." gibi hasta veya manevi danışmandan gelebilecek ifadeler günlük konuşmaların ötesinde bir görüşmeye ihtiyaç olduğunu gösterir (Gordon, 2019).

Hasta ziyaretleri ya hastane personelinin ya ailenin ya da hastanın kendi isteği üzerine gerçekleşir. Manevi danışmanın böyle bir isteği hemen yerine getirmesi gerekir fakat saatini iyi ayarlamalıdır. En uygunu hastanın bakımı yapıldıktan sonra yani öğleden öncesidir ya da öğleden sonra hasta öğlen uykusunu aldıktan sonra. Başka ziyaretçilerle karşılaşma önlenmeye çalışılmalıdır, hasta yalnızken ziyaret edilmelidir. Bu bile hastaya verilen değeri gösterir.

Selamlaşmadan sonra onu rahatsız etmeyecek, sıkıştırmayacak, manevi danışmanın yüzüne rahatça bakabilecek ve onun yakınlığını hissedebilecek şekilde hastanın yanına oturulur. Konuşma doğallık içinde yürütülür. Öncelikle hâli hatırı ve hastalığı sorulur. Fakat bunlarda çok oyalanılmaz, çünkü bazı hastalar hastalıklarından ve ağrılarından çok uzunca

bahsedebilirler. İlk ziyaretlerde olmasa bile ilerleyen ziyaretlerde hasta iç dünyasını açmaya başlayabilir. Bir iç çekiş, manevi danışmanın nazıkçe bir “Neyiniz var?” sorusuyla iç dünyasını açmaya başlayabilir ve görüşmenin bir yerinde Tanrı mesajı iletilir. Her ne kadar görüşme profan olarak başlasa da bir yerinde mutlaka kutsala dayanması gerekir. Ancak bu dinî boyuta çok çabuk geçilmemelidir. Yoksa ezbere konuşulmuş olur. (Thurneyesen, 1970)

Manevi danışmanlık karşılaşma ve görüşmelerinde ortam ve çevre koşullarının önemine sıkça yer verildi. Kurumsal manevi danışmanlıkta manevi danışmanın ziyaretlerinde mekânın görüşme üzerinde özellikle etkileri bulunur. Hastane odasına yapılan bir ziyarette manevi danışmanın kapıyı vurarak içeri girmesinden bile hastane sisteminin doğal bir parçası olmayan birinin geldiğinin işareti verilir. Bu bakımdan, gelen bu kişi, hastalar için ya kabul görecektir ya da reddedilecek bir yabancıdır. Bu bakımdan manevi danışman içeri alınsa bile buyur edilmesi veya oturacak bir yerin gösterilmesi garanti değildir. Görüşme protokollerinden takip edilebildiği üzere manevi danışmanlar kendilerine yer gösterilmeden veya kendileri “Biraz yanınızda kalabilir miyim/oturabilir miyim?” demeden bir hastanın yanına oturmazlar.

Hastane manevi danışmanlığı büyük ölçüde hastane sisteminin işleyişine bağlıdır (zaman, mekân şartları). Hastane ortamı aynı zamanda kişinin aslında mahrem ve sığınma yeri olan yatağını da herkese açık hâle getirir. Hasta bir yandan sağlık koşulları el vermediği için kendi yatağı ve oradaki yatış şekli üzerinde hâkimiyet kuramadığı gibi, öte yandan da odasını ve dolayısıyla yatağını sürekli her türlü istenilen veya istenmedik ziyaretçilere karşı koruyamaz. Manevi danışmanlık görüşmesine çevrenin etkileri, odanın türüne, hastanın yattığı bölüme göre değişebilir:

b) Oda Türü

Hastane ziyaretlerinde dikkat çekilmesi gereken bir husus da manevi danışmanın hastaları her zaman yalnız değil genellikle çok yataklı odalarda bulmasıdır. Hastane odaları sakinleri adeta bir kader ortaklığı ve dayanışma içinde yakın ilişkiler geliştirebildikleri gibi birbirlerine soğuk ve mesafeli de durabilirler. Odaya giren manevi danışman bütün bunlardan habersizdir ve amacı, belli bir hastayı (kendi cemaatine ait olan, daha önceden tanıdığı bir danışanını, vb.) ziyaret etmektir. Hastalar arasında bir yakınlık varsa, danışman odaya girdiğinde, öncelikle grup birlikteliğine müdahale eden bir yabancı gibi algılanabilir veya odada kimse kimseyle ilgilenmiyorsa dikkat ve ilgi çekmeyebilir.

Geest'in (1981) oda türü konusunda dikkat çektiği bir husus da ortamın konuşma şekil ve gidişatına yaptığı etkidir. Manevi danışman ve hastanın baş başa kaldığı tek kişilik odalar muhataplar üzerinde daha çok bir baskı yaratabilir, ciddi bir konuya girilmesi gerektiği düşüncesini uyandırabilir. Çoklu odaların hareketliliği, başka kişi ve seslerin bulunması ortamın kasvetini dağıtabilir ve daha rahat bir atmosfer sunar. Fakat bu seferde özel ve derin konuların konuşulması engellenir. Çoklu odalar özel veya ciddi meselelerin konuşulması için uygun bir ortam değildir. Bunun için manevi danışmanın teklifi veya hastanın talebi üzerine (sağlık durumu buna el verdiği ölçüde) görüşme odanın dışında sürdürülebilir. Manevi danışmanların belirttiği üzere odada başkalarının da bulunması davranışlara etki eder.

c) Yoğun Bakım

Yoğun bakımda, yani bütünüyle yaşam kurtarmaya odaklı bir ortamda, manevi danışman yetkilendirildiği ve temsil ettiği makam bakımından kimi zaman pek de hoş karşılanmayan bir misafirdir. Danışmana verilen tepkiler ilk bakışta hastaların iyiliği için sergilenen bir tavır gibi görünse de ikinci bakışta, ilgili kişilerin (hasta yakınları, bakım personeli, doktorlar) kendi ölüm kaygılarını da barındıran bir tepkidir.

Oysa yoğun bakımın onca telaşı, soğukluğu ve katı kuralları içinde dahi insanlığa, sıcaklığa, yakınlığa zaman ve mekân bulunabilir. Buna hastalar kadar (çoğu zaman kendinde olmadıkları için belki onlardan daha çok) hasta yakınlarının ve personelin de ihtiyacı vardır. Ölümle bu kadar burun buruna olunan, hayati risklerin, karar ve sorumlulukların ağır ve hızlı bir şekilde taşındığı bir ortamda bulunan insanların, *bir nefes almaları* meslekleri kadar özel hayatlarının da selameti için önemlidir. Bunun için, makineler, cihazlar sustuğunda onların yeniden çalıştırılmasında sergilenen üst düzey profesyonellik ve soğukkanlılığın ardındaki insani yönün ortaya çıkarılmasında manevi danışmanların önemli payları bulunur.

Yoğun bakımda bulunan hastaların kritik durumu, manevi danışmalığın ölümle yaşam arasındaki sınırdaki icra edilmesini gerektirir. “Gelebilir misiniz? Durum ciddi.” - Bu hastanede veya yoğun bakımda çalışan manevi danışmanların sıkça aldıkları bir çağrıdır. Bütün tıbbi müdahalelerin hızlı ve telaşla yürütülürken manevi danışmanın hastanın yanında bulunması ve ona- eğer vakit gelmişse - onurlu bir ölüm için eşlik etmesi oldukça zorlayıcı anlardır. Hayat kurtarma çabası içinde sadece amacına odaklanan hastane ekibi, özellikle bu durumlarda muhataplarının saygı hak eden bir insan olduğunu unutabilir. Manevi danışmanın görevi de

insanın sağlık personelinin *ihmal ettiği* bu yönüyle ilgilenmek, ona insani bir ölüm hakkının tanınmasını sağlamak ve onun yanında olmaktır.

Çoğu zaman bu bölümdeki hastaların konuşma kabiliyetleri kısıtlanmış veya tamamen ortadan kalkmıştır (şok, baygınlık, koma). Fakat yine de manevi danışmanın varlığı, sözsüz iletişim araçları, manevi ritüel ve semboller- muhatap yaşamın sınırında bulunduğu için - ayrı bir önem kazanır. Manevi danışmanın buradaki zorlu görevi, kendi iletişim imkân ve araçlarını hastanın hizmetine sunmaktır. Bunun için ilk başta hastanın ruhsal durumunun algılanması ve anlaşılması gerekir ki, hastanın bu zorlu durumunda ona eşlik edilebilsin, güç kaynakları açığa çıkarılabilsin ve ilerleme kaydedilebilsin. Etraftaki çok sayıdaki makina ve elektronik cihazlar ilk başlarda manevi danışmanın merakını celbedebilir ve dikkatini de dağıtabilir. Bu nedenle gerek makinaların fonksiyonları gerek hastanın genel sağlık durumu hakkında önceden hastane personelinden bilgi almak manevi danışman için faydalı olur.

Yoğun bakım manevi danışman için kendisi böyle bir tecrübe yaşamadıysa oldukça zor bir alandır. Zira baygın tutulma, komada kalma, iyileşme şansı düşük bir operasyon geçirme, günlerce belki de haftalarca makinalara ve yatağa bağlı kalmanın ne demek olduğunu bilmesi ve gereken empatiyi kurabilmesi oldukça zordur. Hastalar ölüme bu kadar yaklaşmanın ne demek olduğunu anlatırlar. Onlar için asıl zor olan bu dünyadan ayrılmak değil, tekrar bu dünyaya dönüş yolunu deneyimlemeleridir (komadan uyanırken örneğin). Manevi danışmanın görevi de burada önem kazanır ve tekrar bu dünyaya geri dönme ve uyum sağlama yolunu kolaylaştırmaya çalışır.

Hastanın bahsedilen kısıtlı iletişim kabiliyetinden dolayı diğer manevi danışmanlık görüşmelerinden biraz farklı olarak burada manevi danışman; bekleyen, dinleyen ve hastaya göre tepki veren rolünden çıkmak durumundadır ve aktif olması gerekir. Eylem alanı ise algıladıklarıdır. O durumdaki hastaların sözsüz tepkileri ise çoğu zaman zor algılanır, dolayısıyla manevi danışmanın bu konuda ayrı bir duyarlılık ve dikkat geliştirmesi gerekir.

Netice itibariyle yoğun bakımdaki bir hasta ziyaret edildiğinde imkânlar ne kadar kısıtlı olursa olsun manevi danışman; bir konuşma, bir iletişim, bir ilişki meydana getirmeye çalışır. Bir görüşme yaparken veya oluşturmaya çalışırken hastanın çok yorulmamasına dikkat edilmelidir. Manevi danışman diğer görüşmelerindeki gibi sıkça refleksiyon yapar ve anladığı şeyleri dile getirir. Hastayı zorlayacak, yoracak şeylerden vazgeçer, güçlendirecek ve destekleyecek şeyleri vurgular.

Manevi danışmanların yoğun bakımdaki görevleri arasında, kurumsal manevi danışmanlığın diğer anlarında olduğu gibi personel ve hasta yakınlarıyla da ilgilenmek bulunur. Özellikle bu bölümün hassas ve riskli durumlar, gerek personelde gerek hasta yakınlarında yoğun bir stres meydana getirir.

2.3.3.Hastanede Fahri Manevi Danışmanda Aranılan Şartlar

Hastane, din adamları konusundaki işler için özel olarak niteliklidir. İki haftalık bir tanıtım kursuyla; müşteri odaklı danışmanlık, tasarım danışmanlığı, sistemik danışmanlık, evlilik ve yaşam danışmanlığı gibi dersler verebilir. Daha geniş bir kapsama sahip KSA kursuna veya diğer ileri eğitim kurslarına katılmak zorunludur. Buna ek olarak, çok sayıda papaz, etik danışman ve / veya etik vaka tartışmaları konusunda ılımlı olarak eğitilmiştir. Aynı şekilde, birçok denetçi veya manevi yoldaşları vardır. Rheinland Protestan Kilisesi'ndeki Hastane Papazları Manastırı, her ilkbaharda üyeleri için 2,5 günlük bir eğitim kursu ve sonbaharda bir günlük eğitim düzenlemektedir. Eğitim kursları yüksek düzeyde katılım görür. Çocuk ve psikiyatri hastanelerinde pastoral bakım için evanjelik kiliseler konseyi düzeyinde toplantılar yapılmaktadır.

KSA deneyim tabanlı bir öğrenme modelidir ve Klinik Pastoral Bakım Eğitimi için kısaltılmış bir terimdir. "Klinik" kişinin kendi deneyimlerinden öğrenmesi anlamına gelir. KSA geleneksel olarak kendi kendine deneyim unsurlarıyla çalışır ve ilişki yetkinliği, kendini algılama, dış algı ve başarılı iletişim icra etmek için iyi bir fırsat sunar. Maneviyat ve pastoral bakım, iletişim ve sibernetik, öz-deneyim ve yetkinliğe ek olarak, ruhsal bakım bu pastoral psikolojik eğitimin (KSA) yol gösterici temasıdır. Katılımcılar bu boyutu faaliyetlerinde verimli hâle getirmek ve diğer insanların maneviyatını açıkça ele almak amacıyla kendi ruhsal yaklaşımlarını keşfetmeye veya emin olmaya davet edilirler.

Kurs tüm mesleklere açıktır. Özellikle üst düzey yöneticiler, bakım ve bakımevi işlerinden sorumlu çalışanlar için, palyatif bakım alanında tıp ve hemşirelik mesleklerinin üyeleri için, tüm meslek grupları ve mezheplerin pastoral işçileri için yardım ve tedavi mesleklerinde çalışan insanlar için ya da- belirli koşullar altında - nitelikli gönüllüler için uygundur.

Manevi Danışmanın Yeterliliği

Çalışma boyunca manevi danışmanın *yeterliliği* olarak ifade edilen şeyle Almanca'daki *Kompetenz* kelimesi anlatılmak istenmiştir. Dilimizde de "yeterli" olarak yer alan kelimeyle

mesleki bir yeterlik, ehliyet, beceri kastedilir. Manevi danışmanlık alanında becerisi, yardım edici ve iyileştirici eylemlerde belirli bir görevin yerinde yerine getirilmesi için gereken şartların toplamını ifade eder (Hassiepen,1993). Stenger (1988) yetki yeterliği (rahip atamasıyla edinilen) ile kabiliyet yeterliğini (örn. eğitimle edinilebilen) ayırt eder. Stenger'in bu ayrımı bir önceki bölümdeki manevi danışmanlık öğrenilebilir mi konusuna işaret eder.

Beceri konusunun en başında manevi danışmanın *kişi olarak yeterlik* göstermesi gelir. Kendilik algısı konusunda anlatıldığı gibi manevi danışmanlık ilişkisinin kalitesi, manevi danışmana ve onun problemler karşısındaki tutumuna bağlıdır. Kişisel yeterlilik burada manevi danışmanın hayatındaki bütün problemleri çözmüş olması anlamına gelmez; önemli olan manevidanışmanın kendi sıkıntılarından ve zaaflarından kaçmadan onlarla yüzleşebilmesidir. Çünkü ancak bu şekilde bir başkasında karşılaştığı dertlere birlikte dayanma ve birlikte çözüm yolları arayışına kalkışabilir.

Bir çok modern insanın kiliseye yabancılaşmasının ve kilisenin belirli yaşam alanlarına ve kültüre nüfus edememesinin nedeni; Hristiyan dininin özünden ya da Katolik inancından kaynaklanmamaktadır. Bunun sebebi kısmen modern sorular karşısında her zaman tamamen açık görüşlü olmayan bir manevi danışmanlıktır. Bu şartlar altında, modern dünyayı İsa için kazanmak isteyen bir manevi danışman; her şeyi kötü, karamsar ve tehlikeli görmemelidir. Bedensel faaliyetler, moda, sinema, radyo, yeni sosyal ilişki biçimleri, aile ve evlilik için sağlık önlemleri, sosyal, ekonomik ve ulusal yenilenme çabalarının hepsi manevi danışmanın desteklemesi gereken ve Tanrının hükümlerinin hizmetine sunması gereken şeylerdir. Zamana bağlı (zamana bağımlı değil) -yani günümüz koşullarını dikkate alabilen- manevi danışman görevlerini zamana uygun olarak şekillendirmeyi becerebilir. O, inananları sadece kötülöklere karşı korumakla değil, aynı zamanda dünyanın Hristiyanlaşması için eğitmek için de uğraşacaktır, yani sadece savunmak ve korumak değil, aynı zamanda kayıp olanı yeniden kazanmak ve yeni bölgeler fethetmek için vardır. Manevi vecibelerini eksiksiz yerine getiren, vicdanını dinleyen ve kutsal kaynaklarla sürekli irtibat hâlinde olan manevi danışman, modern danışmanlığın bu büyük görevlerini yerine getirmeye muvaffak olacaktır ve acı çekenlere, yolunu kaybetmişlere, risk altında olanlar gibi ilgiye en çok muhtaç olanlara yönelecektir. Manevi danışmanlar kendilerini her yerde fedakârlık içinde kararlı bir şekilde ruhlara adarlarsa, o zaman kilise, manevi çözülmeyi durdurabilir. Bu tür bütün cemaat üyeleriyle yakinen ilgilenen ve ev ziyaretlerini sistematik bir şekilde devam ettiren manevi danışmanlık çalışmalarının bir alternatifi yoktur. Çünkü bu yöntem, cemaat hakkında gereken bilgilerin edinilmesi, şehirde ve köyde güçsüz ve risk altında olanların güçlendirilmesinde ve düşmüşlerin

yeniden kazanılmasında en etkili yöntemdir. Kilise düşmanlarının kışkırtma çalışmalarına bu kadar maruz kalan ve o kadar çok hayal kırıklığına uğramış ve çaresiz bir dünya, görevli manevi danışmanın bu fedakârlığına zor inanır. Bu nedenle manevi danışmanın maddi fedakârlıklarda bulunması, en fakir eve bile girmesi, fuzuli şeylerden kaçınması ve günümüz müsrifliğine yenik düşmemesi çok önemlidir.

Görüldüğü gibi manevi danışmanlığın icrasında, manevi danışmanın kişiliği eskiden olduğu gibi bu gün de önemli bir rol oynar ve hatta manevi danışmanlığın temel bir unsuru olarak görülür (Algermissen, 1937).

Manevi danışmanlık her şeyden önce, iki insanın karşılaşması ve bu karşılaşmadan doğan insani bir ilişki olduğu için bütün teknik ve metotların öncesinde, manevi danışman, bu karşılaşma ve ilişkiye kendi kişiliği ile başlar, sürdürür veya sürdürmez, başarılı veya başarısız olur. Klessmann (2010) ders kitabında bunu şöyle ifade eder: “Kişi manevi danışmanlığın belirleyici aracıdır. Kişinin tavrı ve tutumu başarılı yani güven dolu bir ilişkinin ön şartıdır.”

Kişisel yeterlik farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde anlaşılır ve anlatılır. “Profesyonel yeterlik, büyük oranda, yansıtılan kişisel yeterlikten meydana gelir.” diyor. (Klessmann, 2010)

Baumgarten'nin manevi danışmanlık öğretisinin en kapsamlı bölümünde “manevi danışmanın kişisel gereklerini işler. Blau da manevi danışmanın kişiliğinin “önemi”, “sonuçları” ve “yetkinliğine” kitabının üçte ikisini ayırır. Ona göre “makamı ruhla doldurmak” için “kişilikler gereklidir” (Hauschildt, 2000) ve:

1. *Dinleme yeteneği*: Manevi danışman muhatabını gerçekten dinleyebilmeli ve söylediklerinin özellikle duygusal boyutunu yakalayabilmeli ve paylaşabilmelidir.

2. *Kişi olmak*: Manevi danışmanlık görüşmesi ancak danışmanın kendini kişi olarak iletişime ve ilişkiye dâhil ettiğinde muhatap onun samimi ve içten olduğunu hissedebilir; bu ise muhatabın da kendini özel ve birey olarak hissetmesini ve ciddiye alındığını görmesini sağlar. Bunlar görüşmenin devamı için gereken şartlardır.

3. Zeffass 'a (1998) göre danışmanlık yeteneği Tanrı vergisi bir yetenektir, bir lütuftur, bu nedenle her yetenek gibi o da geliştirilebilir hatta geliştirilmeye muhtaçtır. Günümüzde sağlanan eğitimler (KSA) ve gözetimler (süpervizyon) buna imkân tanır. Dikkat edilmesi gereken şey, manevi danışmanın kendisini belirli bir metot repertuarıyla sınırlamaması, algılama yeteneğini sürekli geliştirmesidir.

Kişisel yeterliğin yanında literatürde (Ziemer, 2000) bir dizi başka yeterlikler daha sayılır. *İletişim yeterliği* bunlardan bir tanesidir ve çalışma içerisinde sıkça değinilen bir konudur. Bu yeterlikle manevi danışmanın bir ilişki kurabilmesi ve onu şekillendirebilmesi beklenir. Ziemer'e (2000) göre iletişim ancak ötekine duyulan gerçek bir ilgiden doğabilir. Bu nedenle manevi danışmanlık salt bir mecburiyet olarak çok zor ifa edilebilir.

Manevi danışmanın duyduğu şeylerle bir "yaşam ilişkisi" kurabilmesi gerekir. Bunun anlamı manevi danışmanın kendisine anlatılan şeyleri anlayabilmesi, bunun içinse o konular hakkında bilgi sahibi olmasının gerekmesidir. Fakat sadece bilmek yeterli değildir, aynı zamanda ötekinin iyi dinlenilmesi gerekir ki yanlış yorumlar yapılmaz. Yorum (Interpretation) ve bir sonuca varma, manevi danışmanın görüşmeyi vardırması gereken bir yerdir. Çünkü sadece manevi danışmanın bir şey anlamış olması değil, onun üzerinden muhatabın da bir şeyleri daha iyi anlaması önemlidir. Bunların dışında manevi danışman bilinmeyen, yabancı olanı, ötekileri de algılayıp anlamaya çalışmalıdır.

Klessmann (2005, 2010), manevi danışmanın yeterliklerini mesleki ve kişisel olmak üzere ikiye ayırır ve profesyonel kompetansın başında *algı yeterliğini* sayar. Eğitim bölümünde ayrıntılı anlatıldığı gibi *algı yeteneği* manevi danışmanın önemle geliştirmesi gereken özelliklerinden biridir.

Ayrıca eğitim bölümünde teorik bilgilerin edinilmesi kısmında belirtildiği üzere, manevi danışmanın *teolojik bir yeterliği* de olması gerekir. Temelden bir teolog değil ise manevi danışmanın eğitiminde, bu teolojik bilgilerin edinilmesi gerekir ki uygulamada kutsal metin ve ondan uygun hikâyeler kullanılabilir, emir ve yasaklar bilinsin ve gerektiğinde muhatabın bunlarla ilgili soru ve sorunları giderilebilir.

Bir manevi danışmanın sahip olması gereken *psikolojik yeterlik* sıkça değinilen bir başka özelliktir (Klessmann, 2010). Manevi danışmanların, psikolog veya psikiyatrist olmasalar da belirli bir seviyede psikolojik bilgi (özellikle gelişim ve kişilik psikolojisi alanında) ve tercih edilen terapötik metot hakkında temel bilgilere sahip olmaları gerekir. Manevi danışmanlığın amacı insanın bütün ihtiyaçlarını gidermek ya da onu mükemmel bir insan hâline getirmek değildir, amacı daha çok rehberlik ve eşlik etmektir. Bu açıdan psikolojinin manevi danışmanlık için önemi, aslında manevi danışmanlık yeterliğinin kazanılmasında değil, insan yaşamının çeşitliliğini görmede yatar (Schmidt-Rost, 1988).

Ziemer (2000) son olarak *teorik yeterliği* dile getirir. Vurgulandığı üzere manevi danışmanın işiyle ilgili teorik bilgilere (teoloji, psikoloji) vakıf olmalıdır. Teori kuru bilgiden ibaret değildir, kullanılan metotların eleştirel bir kontrolünü sağladığı gibi tercih edilen metodun savunulmasını da sağlar. Bunların dışında manevi danışmanlık dikkatini keskinleştirir, terapötik ve poimenik gelişi güzelliğten korur, manevi danışmanlık hakkında konuşabilmeyi sağlar.

2.3.4. Hastanede Manevi Danışmanlık Eğitim Programı Örnekleri

Bireysel güç kaynakları ile ilişki içinde olmak, hasta ve yakınları ile ilgili olarak kişinin kendi tutumuyla birlikte çalışması gerekli görölr. Acı, ölüm ve keder bireyin hayatta karşılaşması muhtemel durumlar olarak gösterilir. Pastoral bakım ise bu durumlara bir katkı olarak sunulmaktadır.

İki büyük kilise, papazların pastoral etkinlikleri için teolojik ve pastoral psikolojik yeterlilik öngörmektedir. Bu durum farklılaştırılmış eğitim, çeşitli alan ve boyutlarda sürekli eğitim ve öğretimde de görölebilir. Bu eğitim programında sunulan nitelik dersi, ruhsal, pastoral psikolojik, ritüel ve örgütsel eylem kapasitesi alanlarında ki yetkinliklerin geliştirilmesinin yanı sıra, kişinin yaşam ve ölüme karşı kendi tutumunu yansıtmaya hizmet eder.

Ritüel yeterlilik, özellikle kişinin kendi biyografisinde, kaynakların keşfinde, onları varoluşsal tehdit içinde erişilebilir hâle getirmek için, ölmekte olana eşlik etme bağlamında gösterilir. Suskunluk belirtilerinin kültürel açıdan hassas kullanımıyla dışarı çıkmak, hasta ve akrabaların kaynaklarıyla bağlantı kurmalarını desteklemek mümkün hâle gelir.

Açıklanan eğitim programı, hasta polikliniğinde palyatif bakım alanında çalışacak pastoral işçilere odaklanmaktadır:

1. Klinik Pastoral Eğitim (KSA) veya benzeri alanlarda edinilen pastoral psikoloji yeterliliği,
2. Ruhani yeterlilik, dinî komisyon ile bir pastoral faaliyet tarafından gösterilmiştir.
3. Bir derste edinilen hermenötik yeterlilik (veya benzeri teoloji veya karşılaştırılabilir sosyal veya insan bilimi dersi),
4. Uygulama alanında palyatif bakım, bir faaliyet ile kanıtlanmış pratik yetkinlikleri kapsar,

Bu eğitim, Klinik Pastoral Eğitim (KSA) kavramına göre sürekli eğitimin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Orada, bir çatışma, inanç ve yaşamın ve yaratılışın tarih ve profesyonel rolü ile gerçekleşir. Palyatif Bakım kursu, bu ve özellikle teorik olarak doğrulanmış, pastoral teolojik bilgi, aynı zamanda tıbbi, hemşirelik ve psikososyal konular yoluyla genişletilir.

Kursun üç haftası ana konulara odaklanmaktadır:

1. Farklı meslek grupları açısından ve profesyonel değişim açısından palyatif bakım,
2. Kişinin kendi mesleki eylemlerinin teolojik ve ritüel yetkinlik biçiminde derinleştirilmesinin yanı sıra ruhsal eşliğin bütünleştirici işlevi,
3. Bir papazın pastoral yetkinlik ve profesyonel çalışma olarak somut manevi eylemlere yoğunlaşması.

Katılımcılar, gruplar hâlinde tartışılan ve yansıtılan konular hakkında tek tek yapılandırılmış vaka raporları sunarlar. Amaç, anlatı yetkinliğini geliştirmek ve bunun sosyal hayata yansımalarını teşvik etmektir. Ayrıntılı olarak eğitim programı şu şekilde özetlenmiştir:

1. Ünite: Palyatif Bakım Tanımı

- Palyatif bakım ve bakım evi çalışmaları,
- Bütünsel bir bakım yaklaşımı olarak palyatif bakımı,
- Gelişmenin tarihi,
- Tanımlar: palyatif tıp ve tedavi, destek terapisi, küratif tedavi uygulamaları.

2. Ünite: Bakımevi ve Palyatif Bakım

- Organizasyon ve idari bilgilendirme,
- Yasal temeller,
- Çatı dernekler ve ihtisas dernekleri,

3. Ünite: Palyatif Tıp

- Örnek hastalıklar,
- Tedavi edilemezlik ve sınırlıklar,
- Semptom ve rahatlama yöntemleri,
- Palyatif bakımda rehabilite edici yaklaşımlar,
- Sıvı alımı ve beslenme,

- Sedasyon,

4.Ünite: Hastalar ve Yakınları

- Aile sistemlerinin özellikleri,
- Aile sistemlerinde iletişim yapıları,

5.Ünite: Palyatif Bağlamda Psikolojik Zorluklar

- Yaşam kalitesi ve yaşam anlayışının tanımları ve kavramları,
- Palyatif bakım hastalarında değer değişimi,
- Hastalar, aile ve ekip için psikolojik müdahaleler,

6.Ünite: Arayüz Psikolojisi/Seelsorge

- Hıristiyan pastoral bakım ve insanın İncil ile bütünlüğü,
- Onun bütünlüğü içinde insan,
- Psikoloji ve pastoral bakım da ruh (Psyche) anlayışı,
- Palyatif bakım yapıları çerçevesinde pastoral bakım ve psikoloji,

7.Ünite: Sosyal Hizmetler

- Sosyal hizmetin rolü,
- “Sosyal hizmet” ve “psikososyal çalışma” tanımları,
- Hedef sosyal hizmet grupları (hasta, aile, ekip),

8.Ünite: Bakım

• Bakım görevleri (günlük rutinin organizasyonu, hastanın çevresinin tasarımı, beslenme, mevcudiyet, kişisel bakım, hasta ve yakınlarla temas, iletişim, ölümler ve kederle başa çıkma),

- Bakım önlemleri (örn. ağız bakımı, sargılar, sürtünmeler, depolama, gıda ve sıvı alımı),
- Akrabaların bakıma dâhil edilmesi,
- Vefat edenin durumu,

9.Ünite: Palyatif Bakıma Kişisel Tutum

- Kaynak odaklı yaklaşımlar,
- Sınırlıklar, kişisel beceriler.

10. Ünite: Maneviyat Kavramı

- Maneviyat tanımları (Romanesk çizgi, Anglo-Sakson hattı)
- Bir alan kavramı olarak "Maneviyat": anlam, ilişki, aşkınlık, kişisel tutum, değerler, ölüm ve ölüm bağlamında manevi uygulama,
- Manevi refah, ruhsal ihtiyaç ve manevi kaynaklar,
- Maneviyat ve tıp (bütünsel tıp, hastanın bakımı),

11. Ünite: Papazın Rolü

- Hastalık, acı ve ölümün yorumlanmasında teolojik kalıplar,
- Ruhsal ve dinî başa çıkma uygulamaları,
- Diğer kültür ve geleneklerin ölüm ve ölüm sonrası yaşam kavramları hakkında temel bilgiler,

12. Ünite: Maneviyat, Ruhsal Bakım ve Pastoral Bakım

- Maneviyat, ruhsal bakım ve pastoral bakım kavramsal alanına yaklaşımlar
- Organizasyonlarda maneviyat (kişisel tutum, yapılaraya konkretasyon, kavramlarda uygulama)
- Tıp ve hemşirelik literatüründe maneviyat

13. Ünite: Tıbbi Açıdan Ölüm

- Ölümün patofizyolojisi,
- Ölüm evresinin belirtileri,
- Ölüm evresinde acil durumlar,
- Ölümü anlamak,

14. Ünite: Yahudilikte Ölüm, Ölüme Eşlik, İslam ve Budizm

Yahudilik

- Evde ve hastanede ölenlerle başa çıkmak,
- Halacha'dan sonra ölenin bakımı,

- Yas zamanları,
- Yahudi Tıp Etiğinin İlkeleri,

İslam:

- Ölenlerle başa çıkmak,
- Ölen kişinin bakımı (doktor, bakım, aile vb.),
- Acıyı, hastalığı ve ölümü anlamak,
- Müslüman Tıp Etiğinin İlkeleri (Müslüman-Tıp Kuralları),

Budizm:

- Ölenlerle başa çıkmak,
- Merhumun bakımı,
- Cenaze törenleri,
- Göçmenler ve Budist odaklı, Batı Avrupalılar ile Budizm arasındaki ayrım,

15.Ünite: Hristiyan Dogmatik ve Ayin Açısından Ölüm Ve Yardımlı Ölüm

- Şifa anlayışı,
- Hastalık, ölüm ve Hristiyan yorumu yanı sıra ahiret fikirleri,
- Günah çıkarma perspektifi: ayinler,
- Hastalar, ölenler ve aileleri için ilahî kutlamalar,
- Bereket,

16.Ünite: Destekli Ölüm Ritüelleri

- Ritüel teorileri,
- Ritüel eylemleri,
- Hastalık, ölüm ve keder bağlamında Hristiyan ritüellerinin temel biçimleri,

17.Ünite: Ritüellerle İlgili Raporların Tartışılması (Katılımcıların Konuyla İlgili Raporlarının Yansımaları ile İlgili Aşağıdaki Önemli Sorular)

- Hangi yaşam alanları özellikle hasta için önemlidir?
- Ağır ve/veya hayatı kısaltan hastalıklarla yüzleşmenin bir yolu olarak yaşam alanları nasıl değişir?

- Hangi kaynaklar algılanabilir?
- Hayat hikayesi ritüel ifadesini nasıl bulabilir?
- Etkilenenlerin bireyselliği ayinde nasıl kendini gösterir?

18.Ünite: Profesyonel Çalışma

- Terimin, 2002 WHO tanımına odaklanması,
- Profesyonel iş birliğinin fırsatları ve sınırları,
- Sağlık kurumlarında pastoral bakımın örgütsel yönleri,
- Sağlık kurumlarında pastoral bakımın bağımsızlığı ve entegrasyonu,

19.Ünite: Hastalık ve Ölüm Durumunda Etik Sorular

- Tıp etiği ilkeleri,
- Hastanın iradesi ve ifadesi,
- Terapötik hedefler ve bunların modifikasyonu,
- Çatışma alanları (beslenme ve sıvıların kullanımı, palyatif sedasyon, ötenazi),

20. Ünite: Kederle Başa Çıkmak

- Bir gelişme süreci olarak keder,
- Keder ve görevleri,
- Keder ve zaman,
- Esneklik,
- Cenaze törenleri,

21.Ünite: Belgeli İletişim

- Dokümantasyonun amaçları (öz denetim, faaliyet kanıtı, araştırma, kalite güvencesi),
- Belgelerin içeriği (nitel ve nicel veriler),
- Dokümantasyon formları,
- Ruhsal eşliğe dair özel belgeler,

22.Ünite: Maneviyat Öğretimi

- Tıp, hemşirelik ve diğer tedaviye yönelik mesleklerde eğitim ve öğretimin bir bileşeni olarak maneviyat,
- Bakımevi ve palyatif bakım gönüllülerinin eğitiminin bir parçası olarak maneviyat,
- Palyatif bakımda eğitim, öğretim ve ileri eğitimin organizasyonu,

23. Ünite: Sağlık Politikası Zorlukları

- Hastane pastoral bakım ve yardımcı ölüme kiliselerin beyanı,
- Bir sağlık alanı olarak hastane pastoral bakımı,
- Özel pastoral bakım alanı olarak hastane pastoral bakımı,

24. Ünite: Zorluklarla Başa Çıkma Konusunda Pastoral-Teolojik Bakış Açıları

- Pastoral bakım konusu olarak sınırdaki durumlarda tutum ve davranış,
- Çatışma durumlarında pastoral bakım,
- Radikal hasta oryantasyonu,
- Benimseme,

25. Ünite: Çatışma Durumlarında Pastoral Bakım Raporlarının Tartışılması

- Ne algılıyorum?
- Çevre, takım nedir?
- Papaz olarak beni endişelendiren nedir?
- Hangi fikirler inanca ve değerlere rehberlik ediyor?
- Durum nasıl ele alınır?
- Rolümde kendimi nasıl deneyimledim?

26. Ünite: Ayrıntılı Düşünme, Değerlendirme Ve Tamamlama

- Kendi, profesyonel ve alana özel bakış açılarınızda geri bildirim ve bireysel bakış açısı olasılığı,
- Kurs katılımcılarının ve kurs yönetimini örnek alma imkânı.

KSA Kursunun Teori Kısmı Hakkında Bilgiler

KSA eğitimlerinde teori üniteleri klasik öğretim sistemindeki gibi sunulmak yerine “yaparak, yaşayarak öğrenme” anlamına gelen “learning-by-doing” konseptiyle öğrenir. Bu öğrenim biçiminde kursiyerler teorik konularda bile sürekli kendi başına öğrenme konusunda alıştırmalara tabi tutulurlar. Kursiyerlerin hangi içeriği teorik çalışmak istedikleri de tercihlerine bırakılır. Bu yaklaşımın benimsenmesinin temel sebebi teoriyi gerçekten öncelikle öğrenmesi, öte yandan öğrenilen teorinin uygulama biçiminin nasıl olduğunun kavranabilmesidir. Kursiyerler toplamda 12 hafta iştirak ettikleri kursun sonunda bir katılım belgesi almaya hak kazanırlar. Bu belgeyle DGfP’ye bir başvuru yapar ve klinik manevi danışmanlığın temel eğitimini aldığına dair bir sertifika talep eder. DGfP KSA kurslarının çatı organizasyonu olduğu için sertifikalar da onun tarafından verilir. Kursun yapıldığı kurum/enstitü DGfP’nin tanıdığı bir yer değilse o zaman sertifika alınamaz. Elbette ki bu türden kursların sürdürülmesi, kabul görmeyen bir kursa kimse katılmak istemeyeceği için zor olacaktır. DGfP’nin kurslar üzerindeki etkisi ve önemi kurs modüllerinde bir değişiklik yapılacağı zamanlarda da kendini gösterir. Kurslarda salt ders işlenmez. Sadece vakalar üzerinde tartışmalar değil, dramayla manevi danışmanlık davranışları da çalışılır.

Özetle, Klinik Manevi Danışmanlık Eğitimi, KSA, metodik bir eğitim modeli değil farklı eğitim içerik ve hedefleriyle doldurulabilecek didaktik bir eğitim modelidir. Görüşme terapisi, grup dinamiği, sistem teorisi özellikleri KSA’nın unsurları olarak eğitim ve ,uygulamada yer edinmiştir. Eğitim araçları; serbest grup görüşmeleri (grup içerisinde, mesleğe yönelik öz deneyim), görüşme/protokol/vaka analizleri (uygulamadan getirilen somut olaylarla), vaaz analizleri, teori üniteleri, artı bireysel süpervizyondur. Kurslarda yaparak, yaşayarak öğrenme prensibi baz alınır ve uygulama, derin değerlendirme (reflection) ve teori kurma döngüsü içerisinde çalışılır. Merkezinde grup çalışması bulunur. Grup çalışması genellikle 8 katılımcı, 2 kurs yöneticisinden oluşur. Gruptan gelen düzenli geri bildirimler (feedback), birliktelik ve grubun dinamiği, toplu ve bireysel ilerlemeyi sağlar. Grup ortamının paylaşım için uygunluk arz etmesi kursiyerlerin düşüncelerini rahat bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır.

2.4. CEZAEVİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK

2.4.1. Tarihsel Çerçeve ve Güncel Durum

Federal Almanya’da din ve dinî vecibelerini yerine getirme özgürlüğü, anayasal bir hak olarak hüküm altında bulunan insanlar için de geçerlidir. Yine yasalar gereği resmî kurumlarda sunulması gereken din ve manevi danışmanlık hizmetleri cezaevleri için de geçerlidir ve infaz yasalarının ayrı maddeleriyle de desteklenmiştir. Almanya’da cezaevi manevi danışmanlığı (Gefaengnisseelsorge) teolojik dayanağını “Ben hapisteydim ve siz benim yanıma geldiniz” (Matta 25,36) ayetinde bulur ve genellikle erkek ve kadın rahipler veya kilisenin atadığı manevi danışmanlar tarafından yerine getirilir. Görevleri arasında şunlar bulunur:

1. Özel ve grup görüşmeleri (mahkûmlar, cezaevi personeli, mahkûm yakınları ile mahkûmun kendisi kişisel bir görüşme talep ederse yazılı bir dilekçe vermesi gerekir)
2. Dinî ritüeller, ayinler, günah çıkartma,
3. Din dersleri,
4. Mahkûmların aileleriyle irtibat kurmalarına yardımcı olma,
5. Kültürel etkinlikler
6. Kilise grup ve cemaatleriyle irtibat
7. Cezaevi idaresiyle işbirliği (kitap alımı, eğitimler, halkla ilişkiler vs.)
8. Kamu çalışmaları
9. Hasta manevi danışmanlığı
10. Kişisel ve dinî gelişim için konuşmalar

2.4.2. Cezaevi Manevi Danışmanlık Hizmetlerinde Yaklaşım ve Yöntem

Danışmanlık teknik bir kavram olarak değerlendirildiğinde mesleki, evlilik, eğitim ve emeklilik gibi yaşamın içindeki karşılaşılan durumların yanı sıra duygu dünyasına değer sorunların giderilmesi ve çözüm üretilmesi için bu olguların getirdiği özel durumlara yönelik yaklaşımlar üreten tekniklerin tümü olarak ifade edilebilir. Manevi danışmanlık kaynağını dinden alır ve danışmanla danışan arasında manevi bir bütünlük düzeyine taşımayı hedefler. Daha dar anlamda manevi danışmanlık danışanın davranış uyumunu ve değişikliğini kolaylaştırmak için, ilahî kaynakları ve danışma tekniklerini kullanarak duygusal dengesizliği ve rahatsızlılığı teşhis etmek ya da tedavi etmektir. (Merrington, 2012).

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin temel ilkesi suçluyu sözgelimi mahkûmlar için onların etkin şekilde dinlenerek empati kanallarını çalıştırmak, suçlunun

kendisini anlaması, hatasını söylenmeden kendi kendine farkına vararak kanıksaması ve kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Bu bakımdan din pedagojisinde rastlanılabilen bilgiyi dayatarak öğretme yaklaşımı yerine kanıksayarak öğretme ve öğrenme esas alınır. (Işık, 2016).

Bu bağlamda cezaevlerinde hizmet veren manevi danışmanların birebirde yapmış oldukları danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra vaaz ve sohbet gibi grup içinde faaliyetlerle, doğrudan ya da dolaylı yolla teselli veya öğüt verme gibi dinsel ritüellerle dinin tedavi edici etkisini sağlayabilirler. Çünkü danışmanlık formatındaki birebir görüşmede çok dikkatli olmak gerekmektedir. Suçlu farklı psikolojik tutumlarıyla yanıltıcı eylemlerde bulunabilir. Sözelimi inatçı tavır yahut ümitsiz tutum, kendisini iyi göstermek adına sahte pişmanlık gösterisi gibi durumlar manevi danışmanların karşılaşılabilecekleri hususlardır. Güç bir eylem olmakla birlikte özellikle erkek suçluların katı, sahte tutum ve davranışlarını buna rağmen anlayış ve merhamet duygusuyla, ümitvar bir tutumla sevgiyle yoğurabilir. (Ağılkaya-Şahin,2017).

Almanya'daki cezaevlerinde mahkûmlara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri dinî kurum ve kuruluşlar tarafından kısmi eyalet desteği bağlamında, proje destekli ve gönüllülük esasına göre sürdürülmektedir.

2.4.3. Fahri Cezaevi Manevi Danışmanında Aranılan Şartlar

Cezaevi vaizlere duyulan ihtiyaç mahkûmların kahir ekserisinde görülen ahlaki noksanlık ve dinî uygulamalardaki zafiyet nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Din eğitiminin hapisane konteksindeki önemi onların aynı zamanda islahına yardımcı olmaya yöneliktir. (Kaya, 2008). Mahkûmların ihtiyaç duyduğu manevi eğitim ve danışmanlık hizmetini sağlayabilmek için cezaevi vaizlerinin sahip olması gereken birçok donanıma ihtiyaç vardır. Bunlar din görevliliği, öğretmenlik ve manevi danışmanlık gibi üç önemli alanda donanıma sahip olması gerekmektedir. (Çınar, 2016).

İrşadi hizmetlerinin etkili ve kaliteli bir düzlemde yürüyebilmesi için bu çalışmaların önemli unsurları olan din görevlilerinin mesleki bilgi ve donanım açısından iyi yetişmiş olması hayati önem arz etmektedir. Din hizmetlerinin verimli ve kaliteli bir şekilde yürütülmesi, en başta din görevlilerinin mesleki bilgi ve donanıma açısından iyi yetişmiş olmasına bağlıdır. Zira toplumların değişmesine paralel olarak insanların ihtiyaçları farklılaşmakta, çeşitlenmekte ve çoğalmaktadır. Bu değişikliklerin sonucunda toplumların bireylerden beklediği beceriler de sürekli farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu talepleri, ihtiyaçları karşılayacak kişilerin/personelin

de buna paralel olarak farklı ve yeni bazı niteliklerle/yeterliklerle donanması gerekli olmaktadır. Dinî inançlar ve yaşantılar alanında da söz konusu değişimin etkileri ister istemez kendini göstermektedir. İnsanlar her gün yeni bir dinî soru veya sorunla karşılaşmakta, tartışmakta, cevap ve çözüm üretmek için çalışmaktadırlar. Bu nedenle toplumu din konusunda aydınlatmakla sorumlu olanların da görev yaparken, bu değişim ve çeşitlilik sonucu doğması muhtemel soru ve sorunlara karşı hazır olmaları ve dinî ihtiyaçlara cevap verebilmeleri için gerekli donanıma/yeterliklere sahip olmaları, sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir (DİB, 2014).

2.4.4. Cezaevi Manevi Danışman Eğitimi Müfredat Örnekleri

Cezaevinde manevi destek eğitimi ileri eğitim KSA / DGfP standartlarına yöneliktir. Ekümenik açık cezaevi pastoral bakım için eğitim şarttır. Cezaevi pastoral bakım eğitimi deneyim tabanlı, pastoral psikolojik odaklı ve İncil'e dayanır.

Bu Hıristiyan inancının ufkundaki hizmet, bağlamsal bir anlayış ile cezaevi pastoral bakımı, bireysel bir kavram gelişimi çerçevesinde birleştirir.

a) Sürekli Eğitim Merkezi

Hapishanelere dair sunulan pastoral bakımla ilgili sürekli eğitim merkezinin, aşağıdaki ilkeler ışığında hareket etmesi gerekmektedir.

1. İleri eğitimin kalbinde, kutsal alanlarda bakım ve vaaz veren İncil'e dayalı ve pastoral psikolojik hizmet niteliği yer alır.
2. Cezaevi pastoral bakım Evanjelik Kiliseler adına yürütülmektedir ve aslında Hıristiyan pastoral bakım, temel misyonunun bir parçasıdır.
3. Bir hapishanenin pastoral bakımı, hem atama açısından hem de infazın genel olaylarında sınır çizimi açısından, hizmetini yerine getirebilmeli ve hizmetlerini mahkûmlara, çalışanlara ve dış dünyaya şeffaf hâle getirebilmelidir.
4. Hapishane pastoral bakım, insanların yaşamları, eylemleri veya hastalıkları boyunca, özel talepte bulunulduğu takdirde verilmektedir.
5. Hapishane pastoral bakım mahkûmların tüm yaşam ilişkilerinde belirleyici bir rol oynar.
6. Hapishane pastoral bakımı hapisteki diğer insanlarla iş birliği yapmak zorundadır.

Seminer KSA/DGFP standartlarına uygundur. Bu pastoral bakım pastoral psikolojik eğitim için 6 haftalık bir ders olarak sayılabilir.

b) Devam Eden Eğitimin Temelleri

Papazın kişiyle iletişimde pastoral bakım aracıdır. Bu nedenle, bu çalışmanın kişisel ve pastoral kimlik ve yetkinliğe ilişkin- belirli kurumsal koşullar altında - açıklanması, ileri eğitimin temel amacı ve temelidir. Sürekli eğitim, deneyim odaklı bir şekilde tasavvur edilir ve kendi kendine deneyim temelinde öğrenme isteğini öngörmektedir.

c) Eğitim Programı

1. Kişisel tutum üzerinde çalışmak: kişinin kendi biyografisi ile ilgili dengeyi sağlaması (güçlü ve zayıf yönleri, mesafe ve yakınlık, empati ve sınır),
2. Cezaevi bağlamında kişinin kendi pastoral profilinin geliştirilmesi,
3. Pastoral kimlik: tutum ve davranışları dine dayalı geliştirilmesi, Mahkûmların durumuna ve sosyalleşmesine ilişkin dinsel-etik yorumların geliştirilmesi (ilgili dil becerileri)
4. Hayatın sonluluğunun ve kırılabilirliğinin yansıması: “acı çekme”, “suçluluk”, “ceza”, “uzlaşma”, “şükran” gibi konuların teolojik ve psikolojik incelemesi,
5. Kurumun kendi olanaklarının gerçekçi değerlendirmesi,
6. Diğer kültürlerden ve dinlerden insanlarla ilgilenmek,
7. Güç ve güçsüzlükle başa çıkabilme becerisi,
8. Kişinin kendi, pastoral mesleki becerilerinin algılanması,
9. Çalışma ve yaşam süresi.

d) Cezaevi Pastoral Bakım Hedef Grupların Yansıması

1. Uygulamaya yönelik tanıya giriş, suçluluğu geliştirme koşulları (erken bozukluklar, bağımlılık yapıcı yapı, sosyal veya duygusal yoksullaşma, vb.) ve buna dayalı pastoral destek biçimleri hakkında bilgi,
2. Mahkûmlar ve personel için “cezaevi” dünyasının algı ve yansıması,
3. Bireysel ve grup çalışmalarında uygulamalar,
4. Kriz müdahalesinde beceri,
5. Tutuklu ve personelin yetkinliklerinin kullanılması.

e) Bağlamsal Pastoral Bakım

1. Hapishane sosyolojisi bilgisi,
2. Cezaevlerinde pastoral bakım için yasal gereklilikler,
3. Farklı uygulama biçimleri hakkında bilgi,
4. Cezaevi kurumunda papaz/papaz rolüne açıklık,
5. Diğer mesleklerle disiplinler arası çalışabilme,
6. Esaret ve cezaevlerinin işlevi,
7. Kurumun yetkinlikleri,
8. Açıklama ve farklılaşma: Dinî, kurumsal ve bireysel atamalar
9. Kültürlerarası ve dinlerarası pastoral bakımda yetkinlikler

f) Tüm Kurs Haftalarında Devam Eden Eğitimin Modülleri:

1. Grup tartışmaları ve yaratıcı çalışma yöntemleri ile kendi kendine deneyim,
2. İncil tartışmaları / bağlılıklar,
3. Bireysel denetim,
4. Protokol, vaka toplantıları, vaaz veya ilahî hizmet toplantıları ile kişinin kendi uygulama yansıması,

g) Devam Eden Eğitimin Yapısı ve Çerçeve

Ön koşullar:

1. Yazılı başvuru formu ve motivasyon açıklaması,
2. Eğitime katılım şartı,
3. Süpervizyona katılım,
4. Aktif katılım ve iletişim,

h) Eğitim programı prensipleri

Sürekli eğitim çalışmaları süreç odaklı ve deneyimle ilgilidir: Katılımcıların yaşam ve mesleki deneyimleri, içeriğin odağına bağlı olarak literatür çalışmaları ile pastoral psikolojik, sistemik ve sanat-terapötik odaklı öz-deneyim, vaka tartışması ve teori arabuluculuğuna yansıtılır.

Pastoral ve psikolojik olarak bu şekilde çalışmak, pastoral bakımda hermeneutik süreçleri teşvik etmek amacıyla, kendini tanımayı ve dünya bilgisini genişletmek için Hıristiyan anlayışının arka planında psikolojinin bilgi ve prosedürlerini kullanmak anlamına gelir.

Cezaevi eğitim programlarında çok büyük bir farklılık görülmemektedir. Programı ve niteliğini belirleyen en önemli unsur kiliseye bağlı olmasıdır. Danışmanlar idari bir denetimden sonra özel ruhsat eşliğinde cezaevlerine yönlendirir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın sadece maddi varlığının değil manevi yönünün de korunması ve beslenmesi gerektiği gerçeğinin ve öneminin anlaşılması, Federal Almanya Cumhuriyeti örneğinde de görülmektedir. İnsanın dinî ve manevi ihtiyaçlarını giderecek önlemler, vatandaşlar açısından bir hak, devlet açısından bir görev olarak algılanarak, anayasal güvence altına alınmıştır. Manevi danışmanlık bu hak ve görevin en somut göstergesidir. Şüphesiz bunda Alman toplumunun Hıristiyan inancına bağlı kültürü de etkili olmuştur. Zira bu çalışmada da gösterildiği üzere manevi danışmanlık, Hıristiyanlık geleneğinde köklü bir yere sahiptir. Teori bölümünde aktarıldığı gibi manevi danışmanlık, Hıristiyanlığın ve kilisenin ilk dönemlerinden itibaren çeşitli yorum ve vurgularıyla günümüze kadar gelişerek önemini korumuştur. Başlangıçta (sadece) insanın manevi kurtuluşunu gözeterek daha çok tebliğ ile günahattan kurtarma ve koruma amaçlı olarak karşımıza çıkan manevi danışmanlık, tarihsel süreç içerisinde muhatabı olan insanın çeşitli psikolojik yönlerini de dikkate alır hâle gelmiştir. O kadar ki kendi tarihi içinde meşhur *manevi danışmanlık hareketi*yle bir dönüm noktası yaşamıştır. Amerika ve Hollanda üzerinden Alman topraklarında da etkili olan manevi danışmanlık hareketi, manevi danışmanlığa yeni bir konum kazandırmıştır. Manevi danışmanlık artık sadece ilahiyat alanında bir alt disiplini olmaktan sıyrılmış psikoloji ve psikanalizden beslenen bir hayat ve inanç yardım aracına dönüşmüştür. Manevi danışmanlık anlayışındaki bu dönüşüm, etkilerini eğitim alanında da göstererek önceleri kişi odaklı, doğuştan gelen yeteneği olanların öğrenebileceği ya da öğretebileceği bir alandan etkin öğrenim metotların uygulanması sonucunda sonradan öğrenilebilen bir disipline dönüşmüştür. Eğitim bölümünde ele alındığı üzere klinik manevi danışmanlık eğitimlerinin (KSA) din görevlilerinin muhakkak alması gereken bir eğitime dönüşmesi bunun bariz göstergesidir. Bu gelişmeye paralel olarak Alman Pastoral Psikoloji Birliğinin (DGfP) kurulmasıyla manevi danışmanlığın gerek eğitimlerinde gerek uygulamalarında belirli bir standardın korunması hedef alınmıştır. Günümüzde bu çalışmanın da merkezinde yer alan *terapötik manevi danışmanlık* bu standartlar sayesinde Federal Almanya'da en yaygın manevi danışmanlık anlayışı olmuştur. Farklı psikoloji ve terapi yöntemlerinden etkilenecek çeşitlilik arz eden bu modern manevi danışmanlık anlayışlarında, uygulama bölümünde de bahsedildiği üzere, en etkili araç ve yöntem; kişi/danışan merkezli terapi yöntemi ile ona bağlı yönlendirici olmayan görüşme tekniğidir. Eskiden din adamının doğrudan ikaz, hizaya getirme ve tebliğine maruz kalan insanlar, bu yöntem sayesinde artık neyi, ne zaman, ne kadar, nasıl konuşmak ve hangi konularda yardım almak istediklerini kendileri belirler hâle gelmişlerdir. Önceki dönemlerde

insanlar için neyin iyi olduğunu din adamları belirlerken modern dönemde artık bunu en iyi ve tek bilebilecek kişinin, insanın kendisi olduğu anlaşılmış ve kabul edilmiştir.

Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, kaynaklarda manevi danışmanlık ve manevi danışmanlık görüşmelerindeki konu ve problemler hep Hıristiyan inancı eksenli, yani Hıristiyan davranış ve yaşam biçimi hedeflenerek ele alınırken bunun pratik yansımalarının zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bu nedendir ki teorik ve kişisel yaklaşımlarında görevlerini dinî bir bilinç içerisinde icra etseler bile görüşülen manevi danışmanlar, uygulamalarında dinî konu ve uygulamalara ancak muhataplarının özel isteği ve talebi üzerine girmektedirler. Çalışmada gerek literatür gerek uygulama açısından önemli bir özellik olarak bu durum vurgulanmaya çalışılmıştır.

Tespit edildiği üzere manevi danışmanlar, teolojik inanç ve eğitimlerinin ötesinde, belirli bir tutumla danışmanlık faaliyetini icra ederler. *Habitus* kavramı; bütün kural, yöntem ve araçların yanında manevi danışmanlığın belirli bir tutum içinde icra edilmesinin önemini ifade eder. Elbette bu tutumun öğrenilmesinde ve edinilmesinde çalışma boyunca anlatılan teori, eğitim ve uygulama örneklerinin katkısı yadsınamaz. Ancak bütün bunların ötesinde veya derininde, manevi danışmanın; sezgilerini, duygularını, hislerini işinin icrasına katması önemlidir. Bunların doğru ve yerinde kullanımı ise yine belirtilen alanlarla mümkündür (teori, eğitim, uygulama).

Çalışmayla ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen diğer bir husus da habitusun manevi danışmanların genel hâl ve hareketlerine de yansımış olmasıdır.

Gerçekleştirilen kapsamlı literatür taraması neticesinde, Almanya örneğinden yola çıkarak Türkiye için yapılan tespitler ve öneriler şu şekilde sunulabilir:

1. Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alan olarak çerçevesi Batı toplumlarından görülen modellere kıyasen net olarak oluşmamıştır. Bu sebeple alanın yöntemleri şekillenememiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmasının kapsamı ve nüfus ettiği alanların tespiti için çalışma gruplarının bir araya gelmesi, problem tespiti yapması, alanın kapsamını şekillendirmesi, teorik çalışmaları olgunlaştırması, eğitim programlarının hazırlanması, maddi kaynak için devlet nezdinde de bütçe kalemlerinin netleştirilmesi devlet gibi farklı alanlarda kavramsal hazırlık çalışmaları yapılmalıdır.

2. Kurumsal yapıların oluşmaması ve alanın bir sahipliğinin bulunmaması sürekliliği ve sürdürülebilirliği söz konusu olmamaktadır. Bu problematikten hareketle

konunun paydaşları bir araya gelerek kurumsal bir yapının tesisini sağlamalıdır. Türkiye bağlamında, tezde ele alınan gereceklerden hareketle konunun doğal muhataplarının; T.C. Sağlık Bakanlığı (palyatif bakım), İçişleri Bakanlığı (cezaevleri bağlamında), Eğitim Bakanlığı (mesleki eğitim bağlamında), Üniversiteler (eğitim programları ve müfredat çalışmaları, üniversite eğitimi) ve Diyanet İşleri Başkanlığıdır (personellerin ileri eğitim alması, ilahiyat tabanlı ancak manevi danışmanlık ve rehberlik ağırlıklı eğitimlerin ilave edilmesi).

3. Tebliğ / davet çalışması yapan uzmanlarının da görüşü manevi danışmanlık ve rehberliğin başlı başına bir alan olduğu ve uzmanlık gerektiğini oraya koymaktadır. Bundan hareketle bu eğitimin lisans ve lisansüstü eğitim bağlamında ayrı olarak ele alınması ve bu eğitimin sunulması gerekmektedir. Bir önceki maddede paydaş olarak zikredilen üniversiteler bağlamında ele alınması ve başlı başına bir ihtisas alanının oluşturulması gerekmektedir.

4. Üniversite eğitiminin yanı sıra pratik eğitimi desteklemek ve ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimin mesleki eğitim düzeyinde ele alınarak bir meslek tanımlamasının kazandırılması, meslekten akademiye geçiş için kolaylaştırılması başka mesleki alanlardan manevi danışmanlık ve rehberlik alanına geçiş yapmak ya da ilave bilgi edinmek isteyenlerin ilave eğitim programlarıyla bu eğitimi alarak kendisine ihtisas alanı oluşturması bir ihtiyaçtır.

KAYNAKÇA

Algermissen, Konrad (2009): Seelsorge. Lexikon für Theologie und Kirche 9. Cilt, Freiburg: Herder, S.416-422.

Arshad, Misbad (2013): *Schuld und Vergebung unter Berücksichtigung seelsorgerischer Konsequenzen*. Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft. Von der theologischen Grundlegung zur Praxis in Deutschland, Frankfurt, Lang, S. 39-60.

Aşıkoğlu, Nevzat (2020): Almanya'da İslami Manevi Rehberlik, Gökmedrese Dergisi, Ankara, S.7-31.

Aslan, Ednan, **Charkasi**, Dana ve **Modler-El Abdaoui**, Magdalena (2015): *Islamische Seelsorge. Eine empirische Studie am Beispiel von Österreich*, Wiesbaden: Springer.

Aslan, Ednan (2013): *Islamische Theologie in Österreich. Institutionalisierung der Ausbildung von Imamen, SeelsorgerInnen und TheologInnen*. Frankfurt: Lang.

Assion, Hans-Jörg (2005): *Migration und seelische Gesundheit*. Heidelberg: Springer Medizin.

Balić, Smail (1987): *Seelsorge: Islam*. Alıntı: Lexikon religiöser Grundbegriffe. Judentum - Christentum – Islam, Wiesbaden: Marix, S. 975.

Begić, Esnaf, **Weiß**, Helmut ve **WENZ**, Georg (2014): *Barmherzigkeit: zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge* Neukirchen: Neukirchener Theologie.

Begić, Esnaf (2014): *Islamische Grundlage der Hilfe für Menschen*. Barmherzigkeit: zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge, Neukirchen: Neukirchener Theologie, S. 53-65.

Behrens, Britta (2011): *Interkulturelle Öffnung im Gesundheitswesen. Überblick - Strategie – Praxis* Oldenburg.

Bose, von Alexandra ve **Terpstra**, Jeannette (2012): *Muslimische Patienten pflegen. Praxisbuch für Betreuung und Kommunikation*, Heidelberg: Springer.

Chochinov, Harvey Max (2006): Dying, Dignity and New Horizons in Palliative End-of-Lie Care, CA Cancer Journal for Clinicians, S.84-103.

Cimşit, Mustafa (2013): *Islamische Seelsorge- eine theologische Begriffsbestimmung* Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft içinde. Von der theologischen Grundlegung zur Praxis in Deutschland, Frankfurt: Lang, S. 13-26.

Cohen, Anthony (1999): Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Ankara: Dost Kitabevi, S. 18–19.

Coffmann, John (1993) : Communication training for hospice volunteers. Omega - Journal of Death & Dying, S.155-163.

Demirubuz, Nilgün (2002): Seelsorge und Islam in Deutschland. Herausforderungen, Entwicklungen und Chancen, Speyer: Speyer, S.127-132.

Elsdörfer, Ulrike (2007): *Die gläubigen Männer und die gläubigen Frauen sind untereinander Freunde. Islamische Seelsorge und seelsorgerliche Begegnung mit Muslimen.* Wege zum Menschen içinde. Seelsorge und Beratung, heilendes und soziales Handeln Dergisi, S. 342-353.

Erdem, Gülbahar (2104): *Vom Projekt zum Modell. Die muslimische Seelsorge im Aufbau. Eine Praxisdokumentation*, Berlin: 4.Cilt, S. 363–383.

Erdem, Gülbahar (2012): *Was heißt eigentlich Seelsorge auf Türkisch? Das Projekt "MUSE - Muslimische Seelsorge in Wiesbaden*, CIBEDO 2, S. 71-73.

Faber, Heije ve **Schoot**, van Ebel (1974): Praktikum des seelsorgerlichen Gesprächs, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Gutmann, Hans-Martin (2010): *Differenz-Sensibilität und Differenz-Blindheit. Zwei Aufgaben der interkulturellen und interreligiösen Seelsorge.* Handbuch interreligiöse Seelsorge, Neukirchen: NVG, S.114-128.

Hauschildt, Eberhard ve **Ucar**, Bülent (2010): *Islamische Seelsorge in Deutschland im Aufbruch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, S. 256-263.

Hildebrandt-Junge-Wentrup, Reile (2005): *Kontakte zu Herrn C. aus Kosovo: Seine Familie – die Gefahr der Abschiebung. Ethik und Praxis des Helfens in verschiedenen Religionen. Anregungen zum interreligiösen Gespräch in Seelsorge und Beratung*, Neukirchen: NVG, S. 258-261.

Holtz, Gerhard (1961): *Seelsorge. Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. Tübingen: Mohr, 5. Cilt, S.1640-1647.

Horsch, Silvia (2014): *Barmherzigkeit als Grundlage der Seelsorge - Eine Islamische Sicht* Barmherzigkeit: zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge içinde, Neukirchen: Neukirchener Theologie, S. 23-32.

Höbsch, Werner (2011): *Interreligiösität und Interkulturalität. Herausforderungen für Bildung, Seelsorge und soziale Arbeit im christlich-muslimischen Kontext. Dokumentation eines Kongresses des Diözesen-Caritasverbandes für das Erzbistum Köln e.V., des Referats Dialog und Verkündigung, des Bildungswerks der Erzdiözese Köln und der Katholischen Hochschule NRW 2009*. Münster: Waxmann, S. 165-172.

Idem, Miyeser (2011): *Von der Theorie zur Praxis. Eine Auseinandersetzung mit sich selbst*. Notfallbegleitung für Muslime und mit Muslimen, Gütersloh: GVH, S.142-145.

Işık, Harun (2009): *Cezaevlerinde Din*, Kayseri: Laçın.

Kabalak, Afife Ayla ve **Öztürk**, Çağıl (2013): *Yaşam Sonu Bakım Organizasyonu: Palyatif Bakım, Yoğun Bakım Dergisi*, 11.Cilt, Sayı 2, S.56-70.

Kaya, Mualla (2010): *Muslimische Krankenhausseelsorge mit Frauen und Kindern. Erfahrungen aus den Niederlanden*. Handbuch interreligiöse Seelsorge içinde. Neukirchen: NVG, S. 380-389.

Kayales, Christina (2013): *Gemeinsam zu einer Balance finden. Interkulturelle Seelsorge im Krankenhaus*, Deutsches Pfarrerblatt, Sayı 6, S. 331-334.

Klausing, Kathrin (2014): *Heile dich selbst, heile andere. Ausblick Zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge*. Barmherzigkeit: zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge içinde, Neukirchener Theologie, S. 185-188.

Krausen, Halima (1999): *Seelsorge im Islam*. In: Seelsorge im Plural. Perspektiven für ein Jahrhundert. Uta Pohl Patalong und Frank Muchlinskyö Hamburg: EB, S. 233-242.

Krauss, Sigrid (2002): *Systemische Seelsorgeansätze als Chance und Herausforderung für muslimische Theologie und Seelsorge*. Alinti: Seelsorge und Islam in Deutschland. Herausforderungen, Entwicklungen und Chancen, Speyer: Speyer, S. 141-151.

Kremer, Raimar (2002): *Ausbildung und Einbeziehung islamischer Seelsorgerinnen und Seelsorger in bestehende Notfallseelsorge-Strukturen der Kirchen*. Seelsorge und Islam in Deutschland. Herausforderungen, Entwicklungen und Chancen içinde, Speyer: Speyer, S. 97-105.

Laabdallaoui, Malika ve Rüschoff, Ibrahim (2009): *Ratgeber für Muslime bei psychischen und psychosozialen Krisen*ö Mössingen: Edition Bukhara.

Lemmen, Thomas (2011): *Notfallbegleitung für Muslime und mit Muslimen*, Gütersloh: GVH, S. 46-56.

Lemmen, Thomas ve Yardim, Nigar ve Müller-Lange, Joachim (2011): *Notfallbegleitung für Muslime und mit Muslimen*, Gütersloh: GVH.

Leuthold, Margit (2009): *Unterschiedliche Facetten einer interreligiösen und interdisziplinären Seelsorgearbeit im Krankenhaus*. Alinti: Spiritualität, Religion und Kultur am Krankenbett. Sigrid Müller u. a. Wien: Springer, S. 30-35.

Masri, Abdul Nasser al (2013): *Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft. Von der theologischen Grundlegung zur Praxis in Deutschland*. Frankfurt: Lang, S. 27-37.

Meichsner, Michael ve Reiprich, Holger (2011): *Die Zusammenarbeit der Notfallseelsorge Köln mit der muslimischen Notfallbegleitung*. Alinti: Notfallbegleitung für Muslime und mit Muslimen. Thomas Lemmen u. a. Gütersloh: GVH, S. 134-142.

Müller, Sigrid ve Körtner, Ulrich ve Kletecka-Pulker, Maria und Julia Inthorn, (2009): *Spiritualität, Religion und Kultur am Krankenbett*. Wien: Springer.

Radbruch, Payne (2009): And the Board Directors of the European Association of Palliative Care (EAPC) White Paper on Standards and norms of hospice and palliative care in Europe: *European Journal of Palliative Care*, 1. Sayı, S.278-289.

Reiss, Wolfram (2009): *Der muslimische Patient* Spiritualität, Religion und Kultur am Krankenbett, Wien: Springer, S. 176-186.

Rezapour, Hamid ve **Zapp**, Mike (2011): *Muslime in der Psychotherapie: Ein kultursensibler Ratgeber*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Rieske, Uwe (2014): *Erfahrungen und Perspektiven der Kooperation von Christen und Muslimen in der Notfallseelsorge*. Barmherzigkeit: zur sozialen Verantwortung islamischer Seelsorge, Neukirchen: Neukirchener Theologie, S. 161-168.

Rogers, Carl (1942): *Counseling and Psychotherapy*, Boston: Houghton Mifflin.

Sucaklı, Mustafa Haki (2013): *Ölmekte Olan Hasta ve Yaşam Sonu Bakım*, Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, S.52-57.

Stollberg, Dietrich ve **Klessmann**, Michael (1975): 50 Jahre "etwas anderes". Zum 50 jährigen Jubiläum der Klinischen Seelsorgeausbildung. *Lutherische Rundschau*, S.355 - 361.

Stollberg, Dietrich (1993): *Was ist Pastoralpsychologie? Wege zum Menschen*, Manevi Rehberlik Dergisi, S.168 - 172.

Stüfen, Frank (2014): *Seelsorge im muslimischen, jüdischen und christlichen Verständnis*, Forum Strafvollzug 63, S. 23-25.

Temme, Klaus ve **Weiß**, Helmut ve **Federschmidt**, Karl (2010): *Handbuch interreligiöse Seelsorge*, Neukirchen: Neukirchener Verlagsgesellschaft (NVG).

Temme, Klaus (2013): *Interreligiöse Seelsorge. Zwischenstandsbericht aus einem Arbeitsfeld*. Handbuch der Religionen. Kirchen und andere Glaubensgemeinschaften in Deutschland und im deutschsprachigen Raum, München: Olzog, 5. Cilt. S. 1-43.

Thurneysen, Eduard (1988): *Die Lehre von der Seelsorge*, Zürich: Theologischer Verlag.

Türk, Ezra (2014): Kur'an ve Din eğitiminde rehberlik, Istanbul: Düşünce Yayıncılık, S. 44.

Ucar, Bülent ve **Blasberg-Kuhnke**, Martina (2013): *Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft*. Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft. Von der theologischen Grundlegung zur Praxis in Deutschland, Frankfurt: Lang, S. 7-12.

Wenz, Georg ve **Kamran**, Talat (2002): *Seelsorge und Islam in Deutschland. Herausforderungen, Entwicklungen und Chancen*, Speyer: Speyer.

Wenz, Georg (2002): *Seelsorge und Islam in Deutschland*. Seelsorge und Islam in Deutschland. Herausforderungen, Entwicklungen und Chancen içinde, Speyer: Speyer, S. 45-54.

Wenz, Georg (2013): *Wenn Seelsorge gelingt – Reflexionen zu den Ausbildungskursen islamischer Krankenhausseelsorge in Landau-Mannheim*. Islamische Seelsorge zwischen Herkunft und Zukunft. Von der theologischen Grundlegung zur Praxis in Deutschland içinde, Frankfurt: Lang, S. 151-161.

Winkler, Klaus (2000): *Seelsorge*. Berlin, New York: Vandenhoeck & Ruprecht.

Wrogemann, Henning (2010): *Religionswechsel als Thema interreligiöser Seelsorge*. Handbuch interreligiöse Seelsorge içinde, Neukirchen: NVG, S. 213-226.

Yardim, Nigar (2011): *Theologische Grundlagen der islamischen Fürsorge und Anforderungen an eine Notfallbegleitung für Muslime*. Notfallbegleitung für Muslime und mit Muslimen, Gütersloh: GVH, S. 19-38.

Zerfass, Rolf (1983): *Der Seelsorger - ein verwunderter Arzt*. Lebendige Seelsorge, S. 77- 82.

Zerfass, Rolf (1988): *Seelsorge - Begriffsvielfalt*. Praktisches Lexikon der Spiritualität, Freiburg: Herder, S. 1117 – 1120.

Ziemer, Jürgen (2011): *Pastoral Psychology*. Religion Past & Present, Leiden: Brill.

Ziemer, Jürgen (2000): *Seelsorgelehre*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Diğerleri

- Kur'an-ı Kerîm Tercüme Diyanet İşleri Başkanlığı
- Riyâzü's-sâlihîn
- Hibaoui, Abdelmalek: İslam geleneğinde pastoral bakım (ders): Slayt 7
http://www.mannheimerinstitut.de/Indirme/Konferans/Vortrag%20Seelsorge%20in%20Islamic%20Tradition_Herr%20Dr.%20Abdelmalek%20Hibaoui.pdf (son erişim: 24.06.2021)
- Deutsche Gesellschaft für Palliativmedizin Mitgliederservice.
www.dgpalliativmedizin.de/images/stories/palliativmediziner2009pdf.pdf (son erişim: 22.06.2021)
- World Health Organisation. Definition of palliative care.
- www.who.int/cancer/palliative/definition/en/ (son erişim: 19.05.2021)
- <http://www.ncdalliance.org/news/whowpca-global-atlas-palliative-care>. (son erişim: 23.01.2016)
- World Health Organisation, Palliative Care, 2018.
- <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>. (son erişim: 13.06.2021)
- www.mdrk.org (son erişim: 24.06.2021)